

PARTEI MEID KOMMUNISMILE VIIB

NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGU ÜHEKSANDA KOOSSEISU
ERAKORRALINE, SEITSMES ISTUNGJÄRK

NSV Liidu Ülemnõukogu Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu ühine istung.

TASS-1 ja ETA telefoto

Meie kodumaal on suure ajaloolise tähtsusega sündmus. NSV Liidu Ülemnõukogu erakorralisele istungjär- gule, mis algas 4. oktoobril Moskvas, on esitatud läbi- vaafamiseks ja kinnitamiseks Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu uue konstitutsiooni projekt. Istungjärg ja meie maa uue põhiseaduse vastuvõtmine tähistavad ajaloolist rajajoont kommunismi ehitamises, rikastavad ülemaailmse sotsialismi kogemuste ühisvaramut ning saavad kogu maailma töötajatele võimsaks stiimuliks võit- luses vabaduse, demokraatia, püsiva rahu ja sotsiaalse progressi eest.

Neli kuud arutas kogu rah- vas NSV Liidu Konstitutsiooni projekti, mis oli välja töötatud NLKP Keskkomitee, tema Poliitbüroo ja partei Keskkomitee peasekretäri, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esi- mehe, konstitutsioonikomisjoni esimehe seltsimees L. I. Brež- nevi vahetel juhtimisel. Suure huvi ja vastutustundega õppisid tundma ja analüüsisid nõukogude inimesed — kom- munistid ja parteituid, töölised ja kolhoosnikud, teadlased ja kultuuritegelased, sõjaväelased ja õppivad noored — selle üli- tähtsa dokumendi igat para- grahvi. Arutelu tulemusi kä- sitledes rõhutas seltsimees L. I. Brežnev, et «meie partei

ja meie rahvas demonstreeri- sid suurimat monoliitset üht- sust ja sügavat huvi kommuni- smi ehitamise põhiülesanne- te eduka lahendamise vastu.» Põhiseaduse eelnõu arutami- ne sai NLKP XXV kongressi otsuste täitmise ülevaatuses, soodustas rahvahulkade poliitilise ja tööaktiivsuse tõusu ning äratas rahva uued loo- vad jõud. Tootmiskollektiivid võtsid endale kõrgendatud sotsialistlike kohustusi Suure Oktoobri 60. aastapäeva auks — pidupäeva auks, mida koos nõukogude inimestega tähis- tab kogu progressiivne inim- kond. Entusiasmi tervitasid nõu- kogude inimesed istungjärgu

eel toimunud NLKP Keskkomi- teede pleenumi otsuseid. Plee- num kiitis põhiliselt heaks konstitutsioonikomisjoni poolt esitatud põhiseaduse eelnõu ja tegi seltsimees L. I. Brežnevi- le ülesandeks esineda NSV Liidu Ülemnõukogu istung- järgul ettekandega uue konsti- tutsiooni projekti ja selle üldrahvaliku arutamise tule- muste kohta.

Kremlis Suur Palee. Kõikjal üle maa istungjärgule saabun- nud rahvasaadikutele on pidu- lik meeolu. Nad on uhked neile usaldatud kõrge missiooni üle — täita oma valijate üksmeelne juhend: hääletada NSV Liidu uue konstitutsiooni, meie elu põhiseaduse poolt.

Siin olid ka rahvusvahelise kommunistliku ja töölisliiku- mise silmapaistvad tegelased, ühiskonnategelased, Moskvasse akrediteeritud diplomaatilis- te esinduste juhid ning Nõu- kogude ja välismaa ajakirjani- kud.

Kell oli 10 hommikul. Tor- miliste kestvate kiiduavaldus- tega tervitasid kohalolijad seltsimehi L. I. BREŽNEVIT, J. V. ANDROPOVIT, V. V. GRIŠINIT, A. A. GROMO- KOT, A. P. KIRILENKOT,

A. N. KOSSOGINIT, F. D. KULAKOVI, D. A. KUNAJE- VIT, K. T. MAZUROVI, A. J. PELSET, G. V. ROMANOVIT, M. A. SUSLOVIT, D. F. US- TINOVIT, V. V. ŠTŠERBITS- KIT, G. A. ALIJEVIT, P. N. DEMITŠEVI, V. V. KUZNET- SOVI, P. M. MASEROVIT, B. N. PONOMARJOVI, S. R. RASIDOVIT, M. S. SOLO- MENTSEVI, K. U. TŠERNEN- KOT, I. V. KAPITONOVIT, V. I. DOLGIHI, M. V. ZIM- JANINIT, J. P. RJABOVIT ja K. V. RUSSAKOVI.

NSV Liidu Ülemnõukogu Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu ühise istungi avas Rahvuste Nõukogu juhataja rahvasaadik V. P. RUBENIS. Tehti ettepanek võtta NSV Liidu Ülemnõukogu erakorra- lise, seitsmenda istungjärgu päevakorda küsimus:

Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu konstitut- siooni (põhiseaduse) projektist. Küsimuse esitab NSV Liidu Ülemnõukogule läbivaatami- seks konstitutsioonikomisjon. Istungjärgu päevakord kin- nitati ühel häälel.

Sõna ettekandeks anti NLKP Keskkomitee peasekre- tärile, NSV Liidu Ülemnõu-

kogu Presiidiumi esimehele, konstitutsioonikomisjoni esi- mehele seltsimees LEONID ILJITS BREŽNEVILLE.

Rahvasaadikud ja külalised tervitasid seltsimees L. I. Brežnevit tormilise, kauakest- va ovatsiooniga. Kõik tõusid püsti.

Ettekannet «Nõukogude Sot- sialistlike Vabariikide Liidu konstitutsiooni (põhiseaduse) projektist ja selle üldrahvaliku arutamise tulemustest» kuula- ti tohutu tähelepanuga. Palju kordi katkestati ettekannet tormiliste kestvate kiiduaval- dustega.

Eesistuja tegi ettepaneku moodustada redaktsioonikomi- sjon NSV Liidu konstitut- siooni projekti lõpliku teksti ettevalmistamiseks. V. P. Ru- benis teatas, et mõlema koja vanematekogud on komisjoni koosseisu heaks kiitnud.

Ühel häälel valisid rahva- saadikud 163-liikmelise red- daktatsioonikomisjoni seltsimees L. I. Brežnevi eesistumisel ja võtsid vastu sellekohase otsu- se.

Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu esimene ühine istung kuulutati lõppenuks.

NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKE VABARIIKIDE LIIDU KONSTITUTSIOONI (PÕHISEADUSE) PROJEKTIST JA SELLE ÜLDRAHVALIKU ARUTAMISE TULEMUSTEST

Seltsimees L. I. BREŽNEVI ettekanne NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgul 4. oktoobril 1977

Lugupeetud seltsimehed rahvasaadikud!

Ülemnõukogu käesoleva istungjärgu ees seisab sõna täielikus mõttes ajalooline ülesanne: võtta vastu uus Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu konstitutsioon.

Me võtame uue konstitutsiooni vastu Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni 60. aastapäeva künnisel. See ei ole lihtsalt meie maa elu kahe suursündmuse ajaline ühtelangemine. Nendevaheline seos on palju sügavam. Uus konstitutsioon on, võib öelda, Nõukogude riigi kogu kuuekümneaastase arenemise kontsentreeritud kokkuvõte. See tõendab ilmekalt, et Oktoobri kuulutatud ideesid ja Lenini juhtimõtteid viiakse edukalt ellu. (Kiiduavaldused.)

Ülemnõukogule läbivaatamiseks esitatud konstitutsiooniprojekt on suure inimkollektiivi palju aastaid kestnud pingelise töö viil. NSV Liidu Ülemnõukogu poolt moodustatud konstitutsioonikomisjoni koosseisu arvati kogenud partei- ja riigitöötajad, töölisklassi, kolhoositalurahva ja rahvaharilaskonna ning meie maa arvukate rahvaste esindajad. Projekti väljatöötamisele tõmmati kaasa silmapaistvad teadlased, spetsialistid ning riigitegelased ja ühiskondlike organisatsioonide töötajad. Kahel korral vaadati projekt läbi NLKP Keskkomitee pleenumitel.

Arvan, et meil on õigus väita: tähtsad ülesanded, mis kerkisid meie ette seoses konstitutsiooni ettevalmistamise, arutamise ja vastuvõtmisega, on lahendatud kõige kohusetundlikumalt ja kõigist sotsialistliku demokraatia põhimõtetest kõige järjekindlamalt kinni pidades.

I
Kogu ettevalmistustöö kvaliteedi otsustavaks kontrolliks sai konstitutsiooniprojekti üldrahvalik arutamine. See kestis peaaegu neli kuud ja oli sõna tõelises mõttes üldrahvalik. Üldse võttis sellest osa üle saja neljakümne miljoni inimese, seega üle nelja viiendiku meie maa täiskasvanud elanikest. Niisugust rahva aktiivsust ulatust ei ole meie maa varem tundnud.

Üldrahvaliku arutelu peamine poliitiline tulemus seisab selles, et nõukogude inimesed ütlesid: jah, see on see põhiseadus, mida me ootasime. (Kiiduavaldused.) See peegeldab õigesti meie võite, meie püüdlusi ja lootusi, määrab õigesti kindlaks meie õigused ja kohustused. Kinnistades saavutatut, avab ta kommunistliku ülesehitustöö edasise laiendamise perspektiivi.

Projekti arutamisele oli pühendatud ligi poolteist miljonit töötajate koosolekut ettevõtetes ja kolhoosides, väeosades ja elukoha järgi. Teda arutati pleenumitel, aktiividel ja koosolekutel, ametiühingute komsomolis, kooperatiivkoondistes ja loomingulistes organisatsioonides. Projekti arutamisest võttis osa kogu meie partei. Peeti üle neljasaja viiekümne tuhande lahutise parteikoosoleku, kus võttis sõna üle kolme miljoni inimese. Projekti arutasid kõik nõukogud, alates külanõukogudest ja lõpetades liiduvabariikide ülemnõukogudega, s.o. üle kahe miljoni rahvasaadiku, kes esindavad kogu meie rahvast. Kõigil nendel foorumitel kiideti konstitutsiooniprojekt heaks.

Lõpuks, lõputa volulona tuli nõukogude inimeste kirju.

Patriotism, palav heakskiit meie partei ja Nõukogude valitsuse poliitikale, silmaringi avarus ja kaalutluste küpsus, suur nõudlikkus enda ja seltsimeeste vastu — see on iseloomulik nende kirjade tohutule enamikule. Nende autorid samuti nagu koosolekutest osavõtjad — kõige erinevamate kutsealadega, igas vanuses, kõigist rahvustest ja rahvusrühmadest inimesed, kommunistid ja parteituid — analüüsivad konstitutsiooniprojekti põhjalikult, esitavad oma ettepanekuid teksti parandamiseks, ühtlasi ka muid kaalutlusi, mis puudutavad

meie ühiskonna elu mitmesuguseid külgi.

Nende sõnavõttude ja kirjade üle mõtiskledes jõuab järeldusele: nendes ju peegeldub sotsialismi tohtu võit — uus inimene, kes ei eralda end riigist, vaid peab riiklikke ja üldrahvalikke huve oma südameasjaks. (Kiiduavaldused.)

Tuletagem meelde, kuidas V. I. Lenini kohe pärast Suure Oktoobri võitu konstateeris, et ekspluaatorlik kord on jätnud meile pärandiks rahvahulkade väga suure umbusu kõige riikliku vastu. «Sellest jagu saada», ütles Vladimir Iljitš, «on väga raske ülesanne, mis on jõukohane ainult nõukogude võimule, kuid nõuab temaltki pikka aega ja tohtut järjekindlust.» (Teosed, 27. kd., lk. 226.)

Nõukogude võim on lahendanud selle ülesande. Selle eredaim kinnitus on töötajate tohtu aktiivsus uue konstitutsiooni projekti arutamisel. Me võime kindlalt ja uhkusega öelda: just kogu nõukogude rahvas on saanud oma riigi põhiseaduse tõeliseks loojaks. (Kestvad kiiduavaldused.)

Lubage, seltsimehed, NSV Liidu Ülemnõukogu nimel südamest tänada kõiki konstitutsiooniprojekti üldrahvalikust arutamisest osavõtjaid ja soovida neile kõigile uut edu töös meie suure kodumaa hüvanguks ning edasist, veel

aktiivsemat osavõttu meie sotsialistliku riigi asjadest! (Kestvad kiiduavaldused.)

Konstitutsioonikomisjon kannab ette, et üldrahvalik arutelu andis võimaluse konstitutsiooniprojekti märgatavalt parandada ning teha selles kasulikke täiendusi, täpsustusi ja parandusi.

Üldse laekus eri paragrahvide juurde ümmarguselt nelisada tuhat parandusettepanekut, mis taotlevad projekti formuleeringute täpsustamist, parandamist ja täiendamist. Õppinud tähelepanelikult tundma neid parandusi — paljud neist loomulikult korduvad —, soovitab konstitutsioonikomisjon teha muudatusi projekti 110 paragrahvis ja lisada üks uus paragrahv. Komisjoni soovitusel on olemas kõigil rahvasaadikutel. Minu ülesanne seisab selles, et põhjendada komisjoni ettepanekuid kõige olulisemates küsimustes.

Kõigepealt märgin, et suurim osa laekunud ettepanekuid puudutab niisugust põhiküsimust nagu töö osa sotsialismi ajal. Seltsimehed teevad ettepaneku ilmekamalt näidata konstitutsioonis meie ühiskonna kui töötajate ühiskonna iseloomu.

Arvan, et sellel ettepanekul on sügav mõte. Nõukogude ühiskond koosneb ainult töötavatest klassidest ja sotsiaalsetest gruppidest. Seda arvestades tehakse ettepanek panna kirja konstitutsiooni 1. paragrahvis, et Nõukogude üldrahvalik riik väljendab meie maa tööliste, talupoegade ja haritlaste, kõigist rahvustest ja rahvusrühmadest töötajate tahet ja huve. Ühtaegu tuleks nähtavasti vastu võtta veel üks ettepanek: määrata konstitutsioonis kindlaks mitte ainult NSV Liidu poliitiline alus ja meie majandussüsteemi alus, vaid ka meie riigi sotsiaalne alus. Selleks aluseks on meil nüüd töölisklassi, kolhoositalurahva ja rahvaharilaskonna vääramatu liit, ning seda tuleb selgesti öelda. (Kiiduavaldused.)

Seltsimehed tegid ka ettepaneku täpsustada NSV Liidu majandussüsteemi alust käsitleva paragrahvi sõnastust, selgemini rõhutada, et selleks aluseks on riiklik ja kolhooslik-kooperatiivne omandus. See on õige. Määravad ju nimelt need kaks tootmisvahendite sotsialistliku omanduse vormi meie rahvamajanduse iseloomu ning nõukogude ühiskonna jagunemise kaheks sõbralikuks klassiks: tööliseks ja talupoegadeks. Selline täpsustus on ette nähtud.

Mitu tuhat ettepanekut laekus paragrahvi kohta, mis käsitleb töökollektiivide osa ja tähtsust. Nende tegijad avaldavad soovi, et konstitutsioonis laiemalt peegeldataks

töökollektiivi ülesandeid ja õigusi, eriti sellistel aladel nagu tootmise ja sotsiaalse arengu planeerimine, kaadri ettevalmistamine ja paigutamine, töötajate töö- ja olme tingimuste parandamine, nende kvalifikatsiooni tõstmine ja kommunistliku töösuhetumise kasvatamine. Sellega tuleb nõustuda.

Töökollektiivis ning tema partei-, ametiühingu- ja komsomolorganisatsiooni töös peegeldub kogu ühiskonna elu — niihästi majanduslik, poliitiline kui ka vaimne. Tegelikult on töökollektiiv mitte ainult kogu meie majandusliku, vaid ka poliitilise organisatsiooni algraku. Seepärast on õigus ka nendel, kes leiavad, et töökollektiivi käsitlev paragrahv on parem paigutada konstitutsiooni I peatükki, mis on pühendatud meie poliitilisele süsteemile.

Saadud on tuhandeid ettepanekuid fikseerida konstitutsioonis, et igasugune kõrvalehoidumine ühiskondlikult kasulikust tööst ei sobi kokku sotsialistliku ühiskonna põhimõtetele. Inimesed nõuavad tööluusijate ja mittetöise tulu harrastajate rangemat karistamist. Neid õiglasid kaalutlusi tuleb toetada.

Väga paljud seltsimehed kirjutavad, et konstitutsioonis on tarvis eriti rõhutada kodanike kohustust hoida rahva vara, hoida meie sotsialistliku omandit — rahva kollektiivse töö vilja, kogu ühiskonna arenemise alust. Nõustudes töötajate arvamusega selles küsimuses, teeb konstitutsioonikomisjon ettepaneku täiendada põhiseaduse vastavat paragrahvi.

Laekunud märkusi arvestades tehakse ettepanek täpsustada veel mõningaid paragrahve osas «Riik ja üksikisik». Nii räägitakse arvukate soovide kohaselt paragrahvis, mis käsitleb õigust eluasemele, kodanike kohustusest säästvalt suhtuda neile antud elamusele. Paragrahvis, mis on pühendatud kodaniku kohusele hoolitseda laste kasvatamise eest, on nüüd osutatud veel, et ka lapsed on kohustatud hoolitsema vanemate eest ja neid abistama. Tahan märkida, et sellise täienduse tegemise ettepanekuid tuli mitte ainult elatanud isikutelt, vaid ka, mis on eriti rõõmustav, paljudelt noortelt inimestelt.

Üldrahvalik arutelu võimaldas täiendada projekti mitut sätet, mis taotlevad sotsialistliku demokraatia edasiarendamist.

Paljud seltsimehed, nende hulgas kohalike nõukogude saadikud teevad ettepaneku võtta konstitutsiooni uus, valijate juhendamise käsitlev paragrahv. Juhendid väljendavad rahvastiku kõige mitmekesisemaid nõudeid, pee-

Seltsimees L. I. BREŽNEVI ettekande järg

geldavad töörahva eri gruppide ja kogu ühiskonna konkreetseid huve. Seetõttu on juhendite täitmine nõukogude ja nende saadikute töö tähtis osa. Tarvitseb vaid öelda, et ainuüksi kahe viimase aasta jooksul täideti üle 700 000 valijate juhendi. See on üks sotsialistliku demokraatia reaalseid ilminguid. On tarvis, et juhendite elluviimisele pööraksid nõutavat tähelepanu mitte ainult rahvasaadikud, vaid ka ettevõtete, kolhooside, ehituste ja asutuste juhtijad.

Arvestada tuleb ka mitmeid teisi töötajate mõistlikke ja õiged ettepanekuid meie riigi elu demokraatlike aluste edasiarendamise kohta. Tuleks nähtavasti kirja panna, nagu seda paljud soovivad, et üldjuhul kodanikke ei võida ühtaegu valida rohkem kui kahte nõukokku. See aitab juurde tuua meie riigiorganitesse värskeid jõude, laiendada riigiasjade juhtimises osalevate isikute ringi.

Nagu te ajakirjandusest teate, tekkis üldrahvaliku arutelu ajal elav mõttevahetus selle üle, missugusest vanusest alates peab kodanikel olema õigus olla valitud nõukogudesse. Laialdast toetust leidis projekti paragrahv, mille kohaselt õigus olla valitud kõigisse nõukogudesse peab olema kodanikel, kes on saanud 18-aastaseks. Kuid oli ka ettepanekuid kehtestada selleks vanuseks 21, 23 ja isegi 30 aastat.

Kõnesolevat küsimust arutades lähtus konstitutsioonikomisjon sellest, et töökollektiivid ja ühiskondlikud organisatsioonid, kes seavad üles saadikukandidaate, arutavad igakülgelt nende omadusi ja esitavad neile kõrgeid nõudmisi. See on kindel garantii, et nõukogudesse valitakse ainult väärilised seltsimehed, kes on suutelised hästi täitma üsnagi raskeid saadikukohustusi. Meie noorsoo hulgas on aga muidugi palju selliseid inimesi. Seetõttu võiks kõigisse nõukogudesse — peale NSV Liidu Ülemnõukogu — valitavuse vanusetsensuseks kehtestada 18 aastat. Et aga NSV Liidu Ülemnõukogu võtab vastu kõige vastutusrikkamaid üldriikliku iseloomuga otsuseid, siis õiguse olla valitud sellesse võiks anda kodanikele alates 21 aastast.

Suures osas sõnavõttudes ja kirjades avaldatakse arvamust, et tuleb veel rangemalt ellu viia põhimõtet, mille järgi valitsemisorganid ja ametiisikud on vastutavad ja aruandekohustuselikud nõukogude ja elanikkonna ees. Seda võib täielikult arvestada vastavates paragrahvides, fikseerides täitvkomiteede, rahvasaadikute ja teiste valitavate töötajate kohustuse süstemaatiliselt aru anda niihästi nõukogudele kui ka töökollektiividele ja kodanike koosolekutele elukoha järgi.

Lõpuks arvavad paljud, et on tarvis veel konkreetsemalt formuleerida paragrahv, mis käsitlevad rahvasaadikute arupärimiste ja kodanike ettepanekute läbivaatamise kohta, ametiisikute vastutust seaduste rikkumise eest ja väära suhtumise eest töötajate kriitilistesse märkustesse. Komisjon peab võimalikuks arvestada seda konstitutsiooni vastavates paragrahvides.

Nüüd mõnedest parandustest, mis puudutavad riigiorganite organisatsiooni ja tegevust.

Rida seltsimehi palub kindlapiirilisel määral mainida liidu ja autonoomsete vabariikide

ning kohalike nõukogude volitust nende territooriumil komplekse majandusliku ja sotsiaalse arengu tagamisel. Sellega võib nõustuda. Konstitutsioonis räägitakse küllalt täpselt ministeeriumide ja ametkondade vastutusest olukorra eest vastavates harudes. Nähtavasti oleks õige niisama selgesti mainida ka nende kohapealsete organite ülesandeid, kes tagavad teatud territooriumil olevate ettevõtete ning sotsiaal- ja kultuuriasutuste töö seostamise ja koordineerimise ning nende komplekse arenemise, olenemata nende alluvusest.

Kodanike soov arvestades täpsustatakse ka mõned muud paragrahvid, sealhulgas need, mis käsitlevad ministeeriumide, riiklike komiteede ja kohalike võimorganite pädevust ning kohut, arbitraazi ja prokuratuuri.

Arutelu osavõtjad tervitasid üksmeelselt NSV Liidu leninliku välispoliitika eesmärke ja põhimõtteid käsitleva eripeatüki võtmist konstitutsiooniprojekti. Seoses selle peatükiga tehti ettepanek liisada, et Nõukogude Liit püüdleb üldise ja täieliku desarmeerimise saavutamisele. See on muidugi õige. (Kiiduavaldused.)

Üldkokkuvõttes soovivad konstitutsioonikomisjon nõukogul vastu võtta peale puhtredaktsiooniliste ka ligi sada viiskümmend parandust ja täpsustust konstitutsiooni tekstis. Tegelikult võetakse sellisel teel arvesse seisukohad, mida on väljendanud mitu korda suurem arv kodanikke. Tarvitseb vaid öelda, et üheainsa paranduse taga paragrahvi juurde, mis käsitleb kodanike kohustust töötada, seisab kümneid tuhandeid sisult ühtelangevaid ettepanekuid.

Samal ajal, seltsimehed, on esitatud ettepanekute hulgas ka sääraseid, mida komisjon ei saanud arvestada.

Nii teevad väga paljud kodanikud ettepaneku tõsta konstitutsiooni tasemele mit-

mesugused meie seadusandluses juba olevad eeskirjad, lülitades need põhiseadusse. Siin on niihästi kohalike nõukogude istungjärkude korraldamise konkreetseid tähtsaid, rahvasaadikute aruannete perioodilisus, eri valitsemisorganite volitused kui ka sanktsioonid ühtede või teiste õiguserikkumiste eest.

Paljud peavad tarvilikuks, et just nende tööloik oleks uus konstitutsioonis üksikasjalikumalt peegeldatud. Seetõttu ongi suur hulk ettepanekuid mainida tema tekstis konkreetseid abinõusid näiteks majanduselu õigusliku reguleerimise täiustamise, keskkonnakaitse, raudteede töö parandamise, tervishoiu- ja haridussüsteemi materiaaltehnilise baasi arendamise jms. kohta.

Kõik need ettepanekud on, seltsimehed, psühholoogiliselt mõistetavad ja oma enamikus iseendast ilmselt õiged. Kuid konstitutsioon on riigi põhiseadus. Ta kinnitab vaid peamised ja põhimõttelised sätted, mis vahetult kehtides leiavad samal ajal laiendamise ja konkretiseerimise teistes seadusandlikes aktides. Nende sätete alusel ja nende arendamiseks hakatakse vajadust mööda välja töötama ja täiustama seadusi ja eetikirjutusi, ühesõnaga jooksvat seadusandlust. Ja selles töös tulebki tähelepanelikult läbi vaadata ja arvestada arvukaid konkreetseid kaalutlusi, mis esitatakse konstitutsiooni projekti arutamise ajal. Olgu muide öeldud, et tervishoiu küsimuses on Keskkomitees praegu läbivaatamisel rahva tervise kaitse parandamise abinõude kompleksprogrammi kohta käiva otsuse projekt. (Kiiduavaldused.)

Lubage mainida ka neid ettepanekuid, mida konstitutsioonikomisjon pidas sisult ebaõigeteks.

Mõned ettepanekud rutuvad ilmselt ajast ette, arvestamata seda, et uus konstitutsioon on küll arenenud sotsialismi, ent mitte kommunist-

mi riigi põhiseadus. Meil kehtib sotsialistlik põhimõte «igauhelt tema võimete kohaselt, igauhelt tema töö järgi». Sellest on majandusliku arengu ja inimeste teadlikkuse praegusel tasemel võimatu üle hüpata. Seetõttu ei ole võimalik vastu võtta näiteks ettepanekuid seada sisse kõigile ühesugused palgad ja pensionid või määrata kindlaks nende suurus ainult tööstaaži alusel, arvestamata töötajate kvalifikatsiooni ja nende töö kvaliteeti.

Oli ka ettepanekuid likvideerida abimajapidamised või neid järele piirata. Kuid on ju teada, et see eksploatatsiooniga mitteseotud töövorm etendab praegu kasulikku osa meie majanduses. Seetõttu on meie arvates õigus nendel seltsimeestel, kes teevad ettepaneku konstitutsioonis rõhutada, et riik ja kolhoosid annavad kodanikele abimajapidamisel kaasabi. Muide neid, kes on võtnud sõna abimajapidamise vastu, teeb kõige järgi otsustades rahutuks mitte niivõrd nende olemasolu ise, kuivõrd kahjuks ikka veel esinevad juhtumid, et abimajapidamist kuritarvitatakse spekulatiivsete tulude hankimiseks. Kuid just siin peavadki vastavad riigiorganid kindlalt rakendama neile konstitutsiooniga antud kontrollimise õigust, rangelt jälgima, et kodanikele antud maa- ja töökasutatakse ratsionaalselt, ühiskonnale kasulikult ja et tulu abimajapidamisest ja individuaalselt tõisest tegevusest vastaks sotsialismi põhimõtetele.

NSV Liidus on teatavasti välja kujunenud uus ajalooline inimühendus, nõukogude rahvas. Mõned seltsimehed — tõi küll, neid on väga vähe — on teinud sellest ebaõiged järeldusi. Nad teevad ettepaneku võtta konstitutsiooni ühtse nõukogude rahvuse mõiste, likvideerida liidu- ja autonoomsed vabariigid või järele piirata liiduvabariikide suveräänsust, võttes nen-

delt õiguse NSV Liidust välja astuda ja õiguse välisuuhteid pidada. Sama suund on ettepanekul likvideerida Rahvuste Nõukogu ja moodustada ühekojaline Ülemnõukogu. Arvan, et niisuguste ettepanekute ekslikkus on selge. Nõukogude rahva sotsiaalne ja poliitiline ühtsus ei tähenda hoopiski rahvuslike erinevuste kadumist. Tänu leninliku rahvuspoliitika järjekindlale teostamisele oleme ehitanud üles sotsialismi, ühtaegu — esmakordselt ajaloo — lahendanud rahvusküsimuse. Nõukogude rahvaste sõprus on vääramatu, kommunismi ehitamise protsessis toimuvad kõrvalekalduvatult nende üksteisele lähenemine ja nende vaimuelu vastastikkune rikastumine. Ent me asuksime ohtlikule teele, kui hakkaksime kunstlikult forsseerima seda rahvaste omavahelise lähenemise objektiivset protsessi. Selle eest hoiatas tungivalt V. I. Lenin, ja tema juhtumõtetest me ei tagane. (Kiiduavaldused.)

Elava arutelu kutsus esile paragrahv, mis määrab kohalike nõukogude volituste kehtejaks kaks ja pool aastat. Tuli palju ettepanekuid määrata selleks kehtejaks viis aastat, et rahvasaadik saaks paremini sisse elada oma kohustustesse ja töötada tõhusamalt. Kuid see vähendaks tunduvalt töötajate arvu, kes teevad nõukogudes läbi riigivalitsemise kooli. Kui aga kaheks ja pooleks aastaks valitud rahvasaadik esitab hästi, siis mis takistab esitamast tema kandidatuuri teistkordselt? Seda muide tehaksegi: üle poole saadikutest valitakse teistkordselt, mis aitab säilitada järjekestvust nõukogude töös. Nii et kõnesolevat paragrahvi muuta ei ole meie arvates tarvis.

Konstitutsioonikomisjonile tuli ka kirju, milles soovitati anda riiklikud funktsioonid üle vahetult parteiorganitele, anda NLKP Kesk-

(Järg 4. lk.)

NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGU OTSUS

NSV Liidu konstitutsiooni projekti lõpliku teksti ettevalmistamiseks redaktsioonikomisjoni moodustamise kohta

Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu otsustab:

Moodustada NSV Liidu konstitutsiooni projekti lõpliku teksti ettevalmistamiseks redaktsioonikomisjon järgmises koosseisus:

REDAKTSIOONIKOMISJONI ESIMEES

L. I. Brežnev

REDAKTSIOONIKOMISJONI LIHKMED:

H. Azimova
A. P. Aleksandrov
G. A. Alijev
V. A. Ambartsumjan
J. V. Andropov
B. I. Aristov
K. Assanbajev
G. Atajev
T. J. Ahhundova
I. N. Ahhunova
B. A. Ašimov
M. Ašurov
N. K. Bajbakov
A. S. Barkauskas

B. I. Bekeriene
G. T. Beregovoi
N. N. Bogoljubov
I. I. Bodjul
I. A. Bondarenko
I. U. Buatšidze
V. P. Bulova
A. P. Vader
A. F. Vattšenko
M. G. Voropajev
A. E. Voss
S. M. Gazarjan
M. G. Gapurov
V. F. Garbuzov
M. P. Georgadze
P. G. Gilašvili
A. V. Gitalov
M. S. Gorbatšov
F. S. Gorjatšov
V. V. Grišin
P. P. Griškevičijus
A. A. Gromōko
S. K. Grossu
T. B. Guženko
I. S. Gusseinov
K. S. Demirtšjan
P. N. Demitšev
V. I. Dolgihh
A. Durdževa
S. P. Jakabsone
V. P. Jeljutin
A. A. Ljajišev
V. J. Žandarov

G. A. Žukov
L. M. Zamjatin
M. V. Zimjanin
A. I. Ibragimov
M. S. Ivannikova
K. F. Iljašenko
A. A. Kavaliauskaite
V. M. Kavun
A. M. Kandarakova
I. V. Kapitonov
A. M. Karganjan
F. D. Kasjanenko
K. F. Katušev
M. V. Keldoš
A. P. Kirilenko
V. A. Kirillin
T. J. Kisseljov
V. I. Klauson
A.-M. Klõtšev
A. V. Kovalenko
J. F. Kožuhhar
V. I. Konotop
A. N. Kossōgin
V. V. Kuznetsov
F. D. Kulakov
T. Kulatov
L. S. Kulitšenko
D. A. Kunajev
J. G. Kābin
V. P. Lomakin
L. P. Lōkova
A. I. Ljajišenko
A. P. Ljaško

K. T. Mazurov
J. A. Manišis
G. M. Markov
N. M. Matššanov
P. M. Mašerov
S. F. Medunov
V. S. Metreveli
M. S. Miidla
I. P. Morozov
J. Mussagalijev
O. K. Muhamedova
R. Nabijev
L. A. Niin
V. V. Nikolajeva-Tereškova
S. B. Nijazbekov
V. N. Novikov
Z. N. Nurijev
K. Nurov
N. V. Ogarkov
B. N. Pastuhhov
Z. A. Pataridze
A. J. Peļše
I. J. Poljakov
B. N. Ponomarjov
V. F. Promōslov
Z. P. Pubhova
D. Rassulov
K. Rahhimov
S. R. Rašidov
R. A. Rimbeniece
G. V. Romanov
V. P. Rubenis

J. J. Rubenis
R. A. Rudenko
K. V. Russakov
J. P. Rjabov
A. Sadōkov
V. M. Sahhan
G. F. Sizov
L. J. Sirotkina
L. N. Smirnov
M. S. Smirtjukov
M. S. Solomentsev
G. T. Stenko
P. J. Strautmanis
B. I. Stukalin
M. A. Suslov
A. S. Sujumbajev
F. A. Tabejev
M. Temirbajev
V. I. Terebilov
N. A. Tihhonov
G. I. Tkatšuk
L. N. Tolkunov
S. P. Trapeznikov
N. Tuitebajeva
V. F. Tumajev

L. G. Tōnel
J. M. Tjaželnikov
M.-S. I. Umahhanov
D. F. Ustinov
T. U. Ussubalijev
P. N. Fedossejev
K. A. Halilov
N. A. Hlgatjan
M. Holov
N. F. Hristitš
J. N. Hristoradnov
N. D. Hudaiberdōjev
A. B. Tšakovski
K. U. Tšerrenko
M. Z. Šakirov
E. A. Sevardnadze
A. I. Sibajev
A. N. Šibalov
A. P. Šitikov
A. M. Skolnikov
M. A. Solohhov
N. A. Stšolokov
V. V. Stšerbitski
I. H. Junak
M. A. Jasnov

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimees
L. BREŽNEV

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär
M. GEORGADZE

Moskva, Kremli

Seltsimees L. I. BREŽNEVI ettekande järg

komitee Poliitbüroole seadusandlik võim jne. Need ettepanekud on sügavalt ekslikud, sest nad toovad segadust arusaamadesse partei osast meie ühiskonnas ning püüavad nõukogude võimu organite tähtsust ja funktsioone ähmastada.

Meie partei, saanud valitsevaks parteiks, deklareeris juba V. I. Lenini poolt juhitud kaheksandal kongressil kindlalt, et oma otsused viib ta ellu «nõukogude organite kaudu, Nõukogude konstitutsiooni raamides» (NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, I osa, lk. 446), ja et nõukogude tegevust juhtides ei asenda ta neid ning piiritleb partei- ja riigiorganite funktsioone. See leninlik põhimõte on fikseeritud NLKP põhikirjas ja seda on uuesti rõhutatud viimaste partei kongresside otsustes. Me teeme ettepaneku peegeldada seda ka uues konstitutsioonis.

Oma joont riigielu küsimustes viib partei ellu eelkõige kommunistide kaudu, kes on rahva poolt valitud nõukogudesse ja töötavad riigiorganites. Ta peab üheks oma tähtsamaks ülesandeks igati tugevdada ja täiustada nõukogude võimu ning hoolitseda sotsialistliku demokraatia edasiarendamise eest. Seda põhimõtetel joont me järgime nüüd ja alati. (Kiiduavaldused.)

Seltsimehed, konstitutsiooniprojekti arutamine ulatus paljuski kaugemale tema teksti enda analüüsi raamist. Ta kujunes avameelseks ja tõeliselt üldrahvalikuks kõneluseks meie elu tähtsamate, nõukogude inimesi erutavate küsimuste üle. Töötajate kollektiivid ja üksikkodanikud tegid õiglasi ja tihti teravaid kriitilisi märkusi riigiorganite ja ühiskondlike organisatsioonide tegevuse mitmesuguste aspektide puhul ning soovitasid abinõusid töö parandamiseks ja olemasolevate puuduste kõrvaldamiseks.

Paljud kirjad kutsuvad hoogustama võitlust parasitlikkuse vastu, töödistsipliini kuritahtliku rikkumise, joomarluse ja muude ühiskonnavastaste nähtuste vastu, mis on vastuolus meie sotsialistli-

ku elulaadi põhiolomusega. Sellest töötajate tungivast nõudmisest peavad tegema konkreetse järelduse kõik riiklikud ja ühiskondlikud organisatsioonid.

Mitmes kirjas teatatakse skandaalsetest faktidest, et mõned ametiisikud kuritarvitavad oma ametiseisundit, riigi petmistest juurdekirjutuste ja prügi silmaajamise teel, altkäemaksudest, ükskõiksest, formaalsest suhtumisest töötajate nõuetesse, kriitika pärast tagakiusamise juhtudest.

Tahan rõhutada, seltsimehed, et kõik seda laadi sissetulnud teated kontrollitakse põhjalikult läbi vajalike abinõude rakendamise eesmärgil, kaasa arvatud süüdlaste karistamine seaduse täie rangusega. Ja üldse peab ütleva, et nõutava korra sisseseadmine seal, kus teda meil rikutakse — tootmistegevuses, riiklikus ja ühiskondlikus elus —, on suur reserv meie ühiskonna arenemises. Kui me teeme lõpu säärastele nähtustele nagu hooletu töö, sotsialistliku omandi pillamine, formaalne ja bürokraatlik suhtumine asjadesse ja inimestesse, siis me kiirendame suuresti oma maa edasilükkumist ja kogu rahva elu paranemist. (Kiiduavaldused.)

Paljudes kirjades ja sõnavõttudes peetakse tarvilikuks tugevdada ja täiustada rahvakontrolli. See on õige. Seda teenibki seadus rahvakontrolli kohta NSV Liidus, mille vastuvõtmine on ette nähtud uue konstitutsioonis.

Mitmed kirjajate autorid soovivad sisse seada ergutsüsteemi puhkuste mõningaseks pikendamiseks nendele, kes kauemat aega on kohusetundlikult ja tõhusalt töötanud ühiskonna hüvanguks, tootmisesrindlastele. Ja ümberpöörduvalt lühendada puhkust nendel, kes nii-öelda omal käel võtavad seda tööajast, seega lihtsalt öeldes laisklevad ja teevad tööluuse. Arvatavasti tuleb sotsiaalküsimuste komiteel ja teistel ametkondadel, samuti ÜAÜKN-il kuulda võtta neid kaalutlusi abinõude rakendamisel puhkusesüsteemi täiustamiseks, sealjuures arvestades ka vennasmaade vastavat praktikat.

Tähelepanu väärivad meie arvates ettepanekud veelgi parandada elutingimusi Suure

Isamaasõja veteranidel, kes võtsid osa lahingutest, sealhulgas nendel, kes on praegu pensionil. Ilmutades tõelist hoolitsust Suurest Isamaasõjast osavõtnute eest, on partei ja Nõukogude riik teinud selles suhtes juba palju. Kas on võimalik leida lisavahendeid, et anda veel mõningaid soodustusi nendele, kes kaitsevad meie kodumaad vabadust ja sõltumatust kõige raskemas sõjas? Mulle näib, et on võimalik. (Kestvad kiiduavaldused.)

Avaldatakse ka soovi anda lisasoodustusi emadele ning tõstatatakse küsimusi, mis on seotud meditsiiniabi parema kasutamise, rangema korraga elamispinna jaotamise ja mõningaid teisi. Arvan, et NSV Liidu Ministrite Nõukogul tuleb koostöös ÜAÜKN-iga põhjalikult kaaluda meie praegusi ressursse ja võimalusi mainitud soovide rahuldamiseks ning tulemustest teatada NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumile.

Sellised on, seltsimehed, peamomendid, milledest konstitutsioonikomisjon pidas tarvilikuks ette kanda seoses NSV Liidu konstitutsiooni projekti üldrahvaliku arutamise.

II

Seltsimehed rahvasaadikud! Meie uue konstitutsiooni projekt ja selle üldrahvalik arutamine on pikemat aega olnud kogu maailma tähelepanu tulipunktis. Võib vist isegi öelda, et arutelu on saanud mitte ainult üldrahvalikuks, vaid ka rahvusvaheliseks. Selles me näeme veel üht tõendit sotsialismi tohutust osast tänapäeva maailmas. (Kiiduavaldused.)

Uue Nõukogude konstitutsiooni projekti arutamis laialdaselt ja toetasid paljalt meie sõbrad vennalikes sotsialismimaades. Nad suhtusid sellesse täie tähelepanu ja nõudlikkusega, seltsimeheliku ja asjaliku osavõtuga. Nad analüüsisid seda põhjalikult ja jagasid omaenda kogemusi. Me oleme neile selle eest siiralt tänulikud. (Kiiduavaldused.)

Määratu suurt tähelepanu pööras konstitutsiooniprojektile sotsialismimaade ajakirjan-

dus. Ta hindas seda kui dokumenti, mis kannab maailmale «tõde sotsialismist ja inimkonna homsest päevast», kui «kommunistide ehitamise ajastu manifesti». Meie võitluskaaslased — sotsialistliku sõprusühenduse maade juhid — rõhutasid projekti suurt tähtsust oma maa arenguperspektiivide kindlaksmääramisele.

Sotsialismimaades nenditakse rahuloluga, et NSV Liidu uue konstitutsiooni projektis on ühel või teisel kujul leidnud peegelduse ka momendid, mis on omased vennasriikide konstitutsioonidele, samuti nagu nende konstitutsioonid on võtnud endasse Nõukogude seadusandluse senised kogemused. Niimoodi akumuleeruvad sotsialistliku riikliku ülesehitustöö kollektiivsed kogemused.

Elava huviga süveneti uue Nõukogude konstitutsiooni projektisse noortes riikides, kes hiljuti vabanesid koloniaalidest ja määravad nüüd oma edasist teed. Nende riikide silmapaistvad tegelased ütlesid NSV Liidu esindajatele, et nad loodavad saada rohkem kasu projektist, mis üldistab esimese võitnud sotsialismi maa riikliku ülesehitustöö 60-aastased kogemused. Paljud Aafrika, Aasia ja Lääne-Ameerika maade ajakirjandus kommenteeris projekti elavalt. Sealjuures rõhutati muu hulgas, et Nõukogude maa saavutused, mis selles peegelduvad, on innustav eesküju kõigile rahvastele, kes võtavad kursi sotsialismile. (Kiiduavaldused.)

Erakordse tähelepanuga suhtuvad NSV Liidu uue konstitutsiooni projektisse töötajad kapitalismaailmas ja eelkõige nende avangard — kommunistlikud ja töölisparteid. Kommunistlike parteide ajakirjandus tutvustas oma lugejatele üksikasjalikult projekti sisu, analüüsis seda põhjalikult ja hindas kõrgelt tema tähtsust. Vennasparteid rõhutasid, et see on suure tähtsusega dokument: see näitab, mida kujutab endast tänapäeva arenenud sotsialism ja missuguseid ülesandeid ta enda ette seab. Nõukogude Liit on astunud gigantse sammu demokraatliku arenemise teel; nõukogude rahvas on praktikas kinnitanud Marxi, Engelsi ja Lenini suurte ideede õigsust; NSV Liidu konstitutsioo-

ni projekt sisaldab külluses materjali tundmaõppimiseks, mõtisklemiseks ja mõttevahetusteks — sellised on hinnatud kommunistidelt kapitalistlikus maailmas, kellele Oktoobri-maa uus konstitutsioon on abiks nende õiglasest võitluses töörahva ürituse eest.

Kokkuvõttes, seltsimehed, täidavad aktiivsed vastikajad, suur ja siiras huvi ning palav heakskiit, mida meie konstitutsiooni projekt on leidnud kogu maailma töötavates hulkades, südant rõõmuga nõukogude rahva saavutuste üle, aitavad veel selgemini endale ette kujutada nende suurt internatsionaalset tähtsust. (Kestvad kiiduavaldused.)

NSV Liidu konstitutsiooni projekti ei ole jätnud tähelepanemata ka kodanlik ajakirjandus ja teised massiteabevahendid kapitalistlikus maailmas. Mõned neist andsid enam-vähem objektiivset informatsiooni dokumendi sisust.

Rida Lääne ajalehti märkis, et NSV Liidu uus põhiseadus tähistab demokraatia edasiarenemist Nõukogude Liidus, kodanike ja ühiskondlike organisatsioonide õiguste laienemist ning nende kasvavat mõju üldriiklikule poliitikale. Ameerika «Baltimore Sun» konstateeris asvalt, et projekt näeb Nõukogude kodanikele ette «täielikumad õigused, võrreldes mis tahes Lääne konstitutsioonidega: õiguse tööle, puhkusele, kutsevalikule, sotsiaalhooldusele, elamispinna varustamisele, haridusele, tasuta arstiabile».

Kapitalistlike maade riigi- ja poliitikategelased ning ajakirjandus möönavad selle fakti tähtsust, et konstitutsiooni välispoliitilises peatükis on Nõukogude Liit riigiõiguslikul kujul kinnistanud oma ustavuse rahu ja rahvas- te koostöö üritusele. Inglise ajaleht «Financial Times» nimetas konstitutsiooniprojekti «ajalooliseks dokumendiks». Lääne-Saksa «Süddeutsche Zeitung» konstateeris, et projekt on «grandioosne tähtsus».

Ent imperialistliku propaganda organiseerijad muutusid ilmselt rahutuks, kui meie konstitutsiooni arutamine võttis laialdase rahvusvahelise ulatuse. Juba 13. juunil väljendas Lääne-Saksa ajaleht

HELGE TEE

Suure Oktoobri 60.

aastapäevale pühendatud

väljapanek Eesti NSV

rahvamajandusnäitusel

Tallinnas Eesti NSV Rahvamajanduse Saavutuste Näituse paviljonides avati 29. septembril pidulikult väljapanek, mis on pühendatud Suure Oktoobri 60. aastapäevale.

See on ilmikas ülevaade Eesti saavutustest NSV Liidu rahvaste vennalikus peres ning meie vabariigi töötajate edusammudest võitluses kodumaa juubeli väärilise tähistamise ja NLKP XXV kongressi

Vabariigi partei ja valitsuse liikmed juubelinäitusega tutvumas. Endel Tarkpea foto (ETA)

ajalooliste otsuste täitmise eest.

Praegu annab vabariigi tööstus 42 korda rohkem toodangut kui kodanlikus Eestis.

Eksponaadid tutvustavad põlevkivi- ja keemiatööstuse, energetika ja masinaehituse kiiret arengut. Kaks energiahiiiglast — Balti Soojuselekt-

rijaam ja Eesti Elektriijaam — toodavad elektrienergiat sada korda rohkem kui vabariigis toodeti 1940. aastal. Elektrienergia tootmise poolest kuulub meie vabariigile üks esikohti maailmas.

Näitusel on eksponeeritud «Volta» tehase mootorid, mida eksporditakse 80 maale. Välja on pandud toodangunäidiseid ka Tallinna Masinatehase, mis tarnib keerukaid seadmeid naftatöötlemistehasetele, ja «Ilmarise» tehase unikaalsed katelseadmed.

Laialt tuntud meil ja välismaal on koondise «Talleks» ekskavaatorid. Siin valmistatakse veerand maailmas toodetavatest mitmekopalistest mullakaevamismasinatega.

Peale arvukate väljapanekute on näitusel makette, värvidiaposiitive ja diagramme. Need tõendavad kujukalt, kuidas Nõukogude Eesti rahvamajandus dünaamiliselt ja plaanipäraselt areneb vennasvabariikide abiga ja Nõukogude Liidu võimsale majanduspotentsiaalile tuginedes.

Huvitavad on ka näituse

alajaotused, mis tutvustavad kerge- ja kohaliku tööstuse ning elutarbelise teenindamise saavutusi, teaduse, hariduse kultuuri ja tervishoiu arengut.

Mõjuv on ekspositsioon, mis näitab põllumajandustöötajate, metsa- ja puidutööstuse töötajate ning ehitajate ennastalgavat tööd. Üks alajaotus on pühendatud sotsialistlikule võistlusele kui rahvamajanduse arendamise efektiivsele tegurile.

Punase lindi lõikas läbi EKP Keskkomitee esimene sekretär J. Käbin. Lühikese sõnavõtuga esines näituse avamisel Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja, Riikliku Plaanikomitee esimees G. Tõnspöeg.

Näitusega tutvusid ka seltsimehed V. Klauson, K. Lebedev, N. Johanson, L. Lentsman, O. Merimaa, A. Rüütel, E. Tõnurist, V. Väljas, L. Sišov ning Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitjad A. Green, V. Käo ja B. Saul.

(ETA)

Seltsimees L. I. BREŽNEVI ettekande järg

«General-Anzeiger» avameelselt rahulolematust selle puhul, et «Lääs tegeleb nüüd juba liiga palju uue Nõukogude konstitutsiooni projektiga».

Kordus see, mida me juba tuhandeid kordi oleme näinud Nõukogude riigi olemasolu aastail: imperialistliku propagandametodite paljuütlev pilt. Mida loeb talle meie suur maa oma kangelasliku ajaloo, ereda ja mitmekülgse kultuuriga, ühe kõige kõrgema haridustasemega maailmas, arvukate rahvuste ja rahvusrühmade intensiivse ja üksmeelse loova eluga! Psühholoogilise sõja spetsialistid huvitab see kõik väga vähe. Neil on üks eesmärk: takistada sotsialismi kasvavat mõju inimeste teadvusele, mis tahes vahenditega külvata umbusk ja vaenu tema vastu. Siit siis ka šabloonsed väljamõeldised, häbitud võltsingud ja otsene vale Nõukogude Liidu kohta lootuses auditooriumi halvale informeeritusele, lugejate, kuulajate, vaatajate kergeusklikkusele. Siit siis ka tendents mitte niivõrd informeerida uuest Nõukogude konstitutsioonist, kui võrd moonutada selle sisu ja pisenada selle tähtsust, võimalust mööda aga selle tähtsamad sätted lihtsalt maha vaikida.

Eriti ägedalt rünnati sätteid Nõukogude kodanike õigustest, vabadustest ja kohustustest.

Selles on muidugi oma loogika: just inimõiguste eest «hooldamise» teema on kapitalistlik maailma silmapaistvaid esinõuval viimasel ajal valinud peasuunaks oma ideoloogilise sõjaretkel sotsialismimaade vastu. Kuid Nõukogude konstitutsiooni arvustajad sattusid siin mittekadestusväärsesse olukorda. Nad ei pääse kuhugi selle eest, et meie konstitutsiooni projektis on laiemalt, selgemalt ja täielikumalt kui kuskil mujal ja kunagi enne fikseeritud kodanike sotsiaalsed, majanduslikud ja poliitilised õigused ning nende õiguste elluviimise konkreetseid garantiid.

Ja mida võivadki nendele arenenud sotsialismi reaalsele saavutustele vastandada kapitalistliku korra apoloogeid? Missugused on tegelikud õigused ja vabadused, mida tänapäeva imperialistlik ühiskond tagab laiadele töötavatele hulkadele?

Kas kümnete miljonite «õigus» tööpuudusele? Või haigete «õigus» läbi tulla ilma arstiabi, mis maksab tohutut raha? Või vähemusrühvete «õigus» alandavale diskriminatsioonile töös ja hariduses, igapäevases elus ja poliitilises elus? Või vahet «õigus» elada igaveses hirmus organisereeritud kuritegeliku maailma kõikvõimsuse ees ning näha, kuidas ajakirjandus ja film, televisioon ja raadio teevad kõik, et kasvatada noort põlvkonda egoismi, julmuse ja vägivalla vaimus?

Kapitalismi propagandistid ja ideoloogid ei saa eitada, et sotsialism on juba ammu nendele sotsiaalsele paisetele lõpu teinud. Seepärast on nad valinud teistsuguse manöövri. Nad keskendavad oma peamise tule meie konstitutsiooni projekti nendele sätetele, kus öeldakse, et õiguste ja vabaduste kasutamise kodanike poolt ei tohi tekitada kahju ühiskonna ja riigi huvidele ning teiste kodanike õigustele, samuti sellele, et õiguste ja vabaduste realiseerimine on

lahutamatu oma kohustuste täitmisest kodaniku poolt.

NSV Liidu konstitutsiooni projekti kohaselt ei tohi kodaniku õigusi kasutada sotsialistliku ühiskonna ja riigi vastu. «See aga tähendab,» leiab näiteks Austria ajaleht «Salzburger Volksblatt», «et Nõukogude kodanikel ei ole mingisuguseid õigusi.» Vaat kuidas!

Grupp rahvasaadikuid Eesti NSV-st [vasakult]: Balti Raudtee Eesti Raudteekonna Tallinna Veduridepoo instruktorvedurijuht R. Kaik, Valga rajooni Hellenurme kolhoosi esimees J. Tõnuvere, EKP Tallinna Linnakomitee esimene sekretär N. Johanson, Paide rajooni «9. Mai» kolhoosi esimees E. Lieberg.

V. Jegorovi ja A. Stuzini foto (TASS-i fotokroonika)

Itaalia ajalehele «Corriere della Sera» aga ei meeldi, et projekt räägib Nõukogude kodanike kohusest pidada kinni NSV Liidu konstitutsioonist ja Nõukogude seadustest ning austada sotsialistliku ühiskonna reegleid. «Kõik need kitsendused,» kuulutab Itaalia monopolide häälkandja, «tegelikult tühistavad kodanikuõiguste realiseerimise, vähemalt selles mõttes, nagu meil neist aru saadakse...» Tuleb välja, et kodanikuõiguste realiseerimine NSV Liidus peab seisma seaduste rikkumises!

Ja üldse tuleks meie klassivaenlaste seisukohalt NSV Liidu kodanikele nähtavasti anda üksainus «õigus» — imperialismi rõõmuks võidelda Nõukogude riigi vastu, sotsialistliku korra vastu. Kuid me peame valmistama säärasele meie konstitutsiooni «arvustajatele» pettumuse: nende soovidele ei tule nõukogude rahvas vastu mitte üalgil! (Kestvad kiiduavaldused.)

Meie «arvustajad» teevad näo, nagu ei teaks nad, et konstitutsiooni projekti sätted, mis on aratanud nende rahulolematuse, vastavad täielikult tähtsamatele rahvusvaheliste dokumentidele. Tuletame neile meelde: ÜRO poolt vastuvõetud inimõiguste ülddeklaratsioonis öeldakse täiesti selgelt, et «igal inimesel on kohustused ühiskonna ees, milles ainsaks ongi võimalik tema isiksuse vaba ja täielik arenemine» ning et kodanike õiguste ja vabaduste realiseerimine nõuab «teiste kodanike õiguste ja vabaduste vajaliku tunnustamist ja austamist ning moraali, avaliku korra ja üldise heaolu õiglaste nõudmist rahuldumist demokraatlikus ühiskonnas».

Niisugune on demokraatliku ühiskonna ülemaaailmselt tunnustatud põhimõte. Mitte midagi muud, härrad arvustajad, ei leidugi NSV Liidu uue konstitutsiooni nendes sätetes,

mis äratavad teie silmakirjalikku pahameelt.

Hirmsasti ei meeldi enamikule kodanikele kommentaatoritele ka need projekti sätted, millede räägitakse NLKP osast nõukogude ühiskonna elus. Nad kisendavad kõigest kõrist, et see olevalt «kommunistliku partei diktatuuri väljakuulutamise», «partei primaat riigi üle», «partei- ja

munistliku printsiibi «riigi väljasuremisest», mille osa peavad endale võtma ühiskondlikud organisatsioonid. «Nõukogude riik ei või välja surra ega soovi välja surra,» kaebab «New York Times». «Ei ole mitte mingeid riigi väljasuremise tunnemärke,» korrutab tema järel Londoni «Times».

Liigutav on muidugi kapitalismi ideoloogide säärane hoolitsus selle eest, et meie sotsialistlik riik areneks vastavalt marksismi-leninismi õpetusele. Kuid nende mure on tõttõeldada asjatu. Arenemine läheb just selles suunas, nagu nägid ette marksismi klassikud ja nagu on fikseerinud oma põhjapanevates dokumentides meie partei.

Meie arvustajad kodanikutest leerist (aga koos nendega, kui avameelselt öelda, ka mõni seltsimeestest rahvusvahelise töölisliikumise ridades) ei näe või ei taha näha peamist: meie riigi ja ühiskonna arenemise dialektikat. See seisneb selles, et sotsialistliku riigi arenemist ja täiustumist mööda võtavad miljonid kodanikud üha aktiivsemalt osa võimuorganite ja rahvakontrolli tööst, tootmise ning jaotamise juhtimisest, sotsiaal- ja kultuuripoliitikast ning õigusemõistmisest. Ühesõnaga, koos sotsialistliku demokraatia arenemisega toimub meie riikluse järkjärguline ümberkasvamine ühiskonna kommunistlikuks omavalitsuseks. See protsess on mõistagi pikaajaline, kuid edeneb kõrvalekaldumata. Ja me oleme veendunud, et Nõukogude Liidu uus konstitutsioon teenib hästi seda kommunistliku ülesehitustöö tähtsa eesmärgi saavutamist.

III

Seltsimehed! Õigusega nimetatakse uut konstitutsiooni arenenud sotsialistliku ühiskonna elu seaduseks. Just selline ühiskond on loodud Nõukogude Liidus. Just sellist — arenenud, küpset sotsialistlikku — ühiskonda rajatakse edukalt ka mitmetes teistes sotsialistliku sõprusühenduse maades. Ja väga tähtis on hästi endale ette kujutada tema karakterseid iseärasusi, tema kohta kommunistliku formatiooni tekke ajaloolises protsessis.

Tuletan meelde, et juba esimestel nõukogude võimu aastatel rääkis ja kirjutas Lenin tulevikuks vaadates «valmis», «täielikust» ja «arenenud» sotsialismist kui perspektiivist, sotsialistliku ülesehitustöö eesmärgist. (Kestvad kiiduavaldused.)

Nüüd on see eesmärk saavutatud. Nõukogude Liidu ning tema järel ka vennasmaade kogemused on näidanud, et sotsialismi aluste rajamine, s. o. ekspuataatorlike klasside likvideerimine ja ühiskondliku omanduse kindlustamine rahvamajanduse kõrgis sektorites ei võimalda veel alustada vahetut üleminekut kommunismile. Võitnud sotsialism peab läbi tegema teatud küpsemisastmed ja alles arenenud sotsialistlik ühiskond annab võimaluse asuda kommunismi ehitamisele. Kusjuures, nagu me nüüd teame, sotsialismi arendamine ja täiustamine on niisama keerukas ja vastutusrikas ülesanne nagu tema aluste rajamine.

(Järg 6. lk.)

AUNIMETUSI

Eesti NSV teeneline kultuuritegelane GUSTAV VALGMA, kirjastuse «Perioodika» direktor

Eesti NSV teeneline kunstnik ALFRED KONGO, maalikunstnik

Eesti NSV teeneline kunstnik ALEKSANDER VARDI, maalikunstnik

Eesti NSV teeneline kunstitegelane MART-IVO ELLER, kunstiteadlane

ESTICA

Poola ajalehe «Chtopska Droga» («Talupoja Tee») k. a. 21. augusti numbril värviline lisaleht on peaaegu tervelti pühendatud Eestile. Siin on lühidalt juttu meie majanduse, teaduse ja kultuuri saavutustest. Rohkesti on pilte, sealhulgas ka foto kunstnikest Vive ja Lembit Tollist.

Sõnumi Eugen Kapi uue teose, Suure Oktoobri 60. aastapäevale pühendatud oratooriumi «Ernst Thälmann» (M. Kesamaa sõnad) valmimisest toovad oma septembrinumbrites ära ajalehed «Neues Deutschland» ja «Sovetskaja Kultura».

Seltsimees L. I. BREŽNEVI ettekande järg

(5. lk. järg)

Mõned paljuütlevad arvud annavad kujutluse sellest, missugune vahemaa lahutab sotsialismi praegust arengu-etappi meie maal tema algstaadiumist.

Et saada ühiskondlikku koguprodukti hulgal, mida toodeti kogu 1936. aastal, kulub nüüd, 1977. aasta tingimustes, vähem kui kuu. Sellest möödunud aja jooksul on töö fondivarustatus materiaalse tootmise harudes kasvanud 14-kordseks, töö energiavarustatus tööstuses peaaegu 8-kordseks ja põllumajanduses rohkem kui 15-kordseks.

Tundmatuse ni on muutunud mitte ainult tehnika, vaid ka seda käsitsevad inimesed. Nüüd on kõrg- ja keskharidus (täielik või mittetäielik) 73,2 protsendil töölisel, nelikümne aastat tagasi oli see aga vähem kui kaheksal protsendil. Selle aja jooksul on kõrg- ja keskeriharidusega spetsialistide arv kasvanud tööstuses 34-kordseks ja põllumajanduses 47-kordseks.

Ka nõukogude inimeste elatustase on täiesti teistsuguseks muutunud. Olgu toodud vaid kaks näidet. 1936. aastal anti meil ekspluatatsiooni 14,9 miljonit ruutmeetrit elumajade üldpinda, 1977. aastal aga antakse ekspluatatsiooni üle 110 miljoni. 1936. aastal moodustasid väljamakset ja soodustatud ühiskondlikest fondidest ühe elaniku kohta 21 rubla, sel aastal aga moodustavad 382 rubla.

Nagu näete, on vahe tohutu. Ja ega kõike saagi väljendada arvudega. Niisuguse ulatusega materiaalne ja kultuuriline progress on meil kaasa toonud töö- ja elutingimuste tunduva lähenemise linnas ja maal, kehalise ja vaimse töö valdkonnas. Juba sotsialismi ajal on kasvanud ja kasvavad nõukogude inimeste uued põlvkonnad, on välja kujunenud nende sotsialistlik teadvus.

Säärased on protsessid, mille tulemusena me oleme saanud õiguse öelda, et NSV Liidus on nüüd üles ehitatud arenenud sotsialism — uue ühiskonna selline küpsustaadium, kus jõuab lõpule ühiskonnasuhete kogu terviku ümberkorraldamine sotsialismile sisemiselt omastel kollektivistlikel alustel. Siit tuleneb täielik avarus sotsialismi seaduste toimimiseks, tema eeliste ilmnemiseks ühiskonna üheski sfäärides. Siit tuleneb sotsiaalse süsteemi orgaaniline terviklikkus ja dünamism, tema poliitiline stabiilsus ja vääramatu sisemine ühtsus. (Kiiduavaldused.) Siit tuleneb

kõigi klasside ja sotsiaalsete gruppide, kõigi rahvuste ja rahvusrühmade kasvav üksteisele lähenemine ning ajalooliselt uue sotsiaalse ja internatsionaalse inimühenduse — nõukogude rahva — väljakujunemine meil. (Kiiduavaldused.) Siit tuleneb ka uue, sotsialistliku kultuuri loomine, uue, sotsialistliku elulaadi kindlustamine. (Kiiduavaldused.)

Mõistagi, arenenuks võib nimetada ainult sellist sotsialistlikku ühiskonda, kes tugineb võimsale, eesrindlikule tööstusele ja kõrgesti mehhaniseeritud suu- ja põllumajandusele, mis võimaldab praktikas teha ühiskonna arenemise peamiseks ja vahetuks eesmärgiks kodanike mitmekülgsete vajaduste üha täielikuma rahuldamise. Meie maa tingimustes tuli niisuguse küpseks sotsialismiks tarviliku materiaal-tehnilise baasi rajamise ülesanne lahendada juba pärast seda, kui olid loodud uue korra alused. Nähtavasti tuleb sedasama teha ka teistel sotsialismi teele asunud maadel, omades nõrgalt või keskmiselt arenenud majandust.

Maades, kus sotsialistliku revolutsiooni võidu hetkeks on juba kõrgesti arenenud tootlikud jõud, kujuneb olukord teistsuguseks. Kuid sealgi tuleb lahendada küpse sotsialismi ülesehitamise nii keerukas ülesanne nagu omandada raske teadus, kuidas organiseerida kogu ühiskonnaelu sotsialistlikel alustel, sealhulgas rahvamajanduse planeerimise ja juhtimise teadus, samuti kasvatada kodanike sotsialistlikku teadlikkust.

Ühesõnaga, olgu sotsialismi ehitavate maade spetsiifilised tingimused millised tahes, tema omaenda praktilist tööd, oma töökollektiivide tegusid. Nad võtsid endale kõrgendatud sotsialistlike kohustusi, tegid korrektsiivseid plaanides, otsisid uusi reserve tootmise efektiivsuse ja töö kvaliteedi tõstmiseks, tervitasid oma uut konstitutsiooni suurte töökindelusega. Ühesõnaga, meie rahvas näitas end uuesti oma sotsialistliku kodumaa täievilulise peremehena. Au ja kuulsus kangelaslikele nõukogude rahvale — kommunismi ehitajale! (Tormilised kiiduavaldused.)

Lubage, seltsimehed rahvasaadikud, avaldada veendumust, et arutanud läbi NSV Liidu konstitutsiooni projekti, võtab Ülemnõukogu ta vastu, andes sellega nõukogude rahvale kommunismi ehitamise uue võimsa vahendi! (Tormilised, kestvad kiiduavaldused. Kõik tõusevad püsti.)

tänapäeval — see on Oktoobris sündinud riigi seaduspärane arenguetapp, küpsele sotsialismile omane etapp. Järelikult peavad niihästi riigiorganite ülesanded kui ka nende struktuur, funktsioonid ja tegetsemiskord vastama ühiskonna saavutatud arengustaadiumile.

Sellise vastavuse just tagabki NSV Liidu uus konstitutsioon. Võtnud selle vastu, võime täie õigusega öelda: tehtud on veel üks tähtis, mis lähendab Nõukogudemaad meie partei ja meie rahva suurte eesmärkide saavutamisele. (Tormilised, kestvad kiiduavaldused.)

Seltsimehed! Täpselt 20 aastat tagasi sel päeval, 4. oktoobril, sai teoks inimkonna esimene samm kosmosesse. Sellest kuulutas Maa tehnikaslane, mis oli loodud nõukogude inimeste mõistuse ja kätega. (Kiiduavaldused.) Kogu maailm nägi, milleks on suuteline «teadus, proletariaadi ja tehnika esindajate liit», millest nõukogude võimu koidikul unistas Vladimir Iljits Lenin. See liit on leidnud oma kehastuse meie maal sotsialismi ehitamise praktikas, on saanud arenenud sotsialismi väljapaistvate saavutuste tähtsaimaks allikaks.

Konstitutsiooniprojekti arutamine näitas veel kord, kui kindel ja elujõuline on Kommunistliku Partei ümber koondunud kõigi klasside ja sotsiaalsete gruppide, kõigi rahvuste ja rahvusrühmade, kõigi nõukogude ühiskonna põlvkondade ühtsus. (Kestvad kiiduavaldused.)

Miljonid ja miljonid linna- ja maatöötajad toetasid uut põhiseadust niihästi sõnadega kui ka tegudega. Nad kontrollisid projekti iga rea järgi omaenda praktilist tööd, oma töökollektiivide tegusid. Nad võtsid endale kõrgendatud sotsialistlike kohustusi, tegid korrektsiivseid plaanides, otsisid uusi reserve tootmise efektiivsuse ja töö kvaliteedi tõstmiseks, tervitasid oma uut konstitutsiooni suurte töökindelusega. Ühesõnaga, meie rahvas näitas end uuesti oma sotsialistliku kodumaa täievilulise peremehena. Au ja kuulsus kangelaslikele nõukogude rahvale — kommunismi ehitajale! (Tormilised kiiduavaldused.)

Lubage, seltsimehed rahvasaadikud, avaldada veendumust, et arutanud läbi NSV Liidu konstitutsiooni projekti, võtab Ülemnõukogu ta vastu, andes sellega nõukogude rahvale kommunismi ehitamise uue võimsa vahendi! (Tormilised, kestvad kiiduavaldused. Kõik tõusevad püsti.)

MIRZO TURSUNZODA

Nõukogude paljurahvuselise kirjanduse tabanud raske kaotus. 24. septembril suri 66. eluaastal väljapaistev nõukogude kirjanik ja ühiskonnategelane, NSVL Kirjanike Liidu juhatuse sekretär ning Tadžiki NSV Kirjanike Liidu juhatuse esimees, Aasia ja Aafrika maadega solidaarsuse Nõukogude komitee esimees Mirzo Tursunzoda.

Kustus poeedi-kommunisti leegitsev süda, kelle igast kirjareast peegeldub Kommunistliku Partei, sotsialistliku kodumaa ning rahva aus ja ennastsalgav teenimine. Tema loomingut iseloomustavad kommunistlik kirglikkus, parteiline põhimõttekindlus.

Mirzo Tursunzoda sündis 1911. aastal Tadžikistanis praeguses Gissarki rajoonis Karatagi külas tisleri perekonnas. Kunstnikuna kujundas teda Suure Oktoobri ideed, paljurahvuselise nõukogude kirjanduse revolutsioonilised traditsioonid. Tema talent mehistus rahva ühises võitluses kommunistliku ühiskonna ülesehitamise eest. Mirzo Tursunzoda luuletused ja poeemid kõlavad revolutsiooni ja vabaduse kirgliku hümnina, uue, Oktoobri mõju ärganud Ida inimese südamehääle. Tema teosed, nagu «India ballaad», «Aasia hääle», «Hassan-arkakeš», «Minu öde Aafrika», «Igavene valgus», «Minu kallid» ning paljud teised on läinud meie kultuurivaramu kullafondi.

1946. aastast oli M. Tursunzoda Tadžiki Kirjanike Liidu asendamatu juht. Oskuslikult ühendades parteilist printsiipiaalsust delikaatsuse, hoolitsusega andekate noorte eest, võitles M. Tursunzoda väsimatult nõukogude kirjanduse ja kunsti kõrge ideelisuse ning kunstilise täiuslikkuse nimel. Tema sõnavõttud kultuuriküsimustes olid kantud leninliku parteilisuse ja rahvalikkuse, proletarise internatsionalismi, NSV Liidu rahvaste vääramatu

sõpruse ning kodanliku ideoloogia sallimatuse ideedest.

M. Tursunzoda ühendas oma loomingulise tegevuse suure ühiskondlik-poliitilise tööga, väsimatu võitlusega rahu ja rahvaste koostöö eest. Ta oli NSV Liidu Ülemnõukogu saadik alates teisest koosseisust, Tadžikistani Kommunistliku Partei Keskkomitee liige, Tadžiki NSV Teaduste Akadeemia tegevliige, Aasia ja Aafrika maadega solidaarsuse liikumise üks organiseerijaid, Nõukogude komitee esimees.

Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus hindasid kõrgelt M. Tursunzoda teeneid rahva ees. Talle oli antud Tadžiki NSV rahvakirjaniku ja sotsialistliku töö kangelase nimetus. Ta oli Lenini, riikliku ning paljude rahvusvaheliste preemiade laureaat, teda oli autasustatud nelja Lenini, ühe Oktoobrirevolutsiooni ning kolme Tööpunalipu ordeniga, kahe ordeniga «Austuse märk» ja medalitega.

Meie hulgast on lahkunud suurepärase kirjanik ja kommunist, väsimatu võitleja rahu ja sotsiaalse progressi eest kogu maailmas, suure ja helde hingega inimene. Mirzo Tursunzoda ere kuju jääb igavesti nõukogude inimeste mälestusse.

L. Brežnev, J. Andropov, V. Grišin, A. Gromõko, A. Kirilenko, A. Kossõgin, F. Kulakov, D. Kunajev, K. Mazurov, A. Pelše, G. Romanov, M. Suslov, D. Ustinov, V. Ššerbitski, G. Alijev, P. Demitšev, P. Mašerov, B. Ponomarjov, S. Rašidov, M. Solomentsev, I. Kapitonov, V. Dolgihh, M. Zimjanin, K. Tšerijenko, J. Rjabov, K. Ruskakov, D. Rassulov, M. Hohlov, R. Nabijev, J. Polukarov, I. Rahhimova, A. Jepišev, S. Lapin, B. Stukalin, J. Tjaželnikov, V. Sauro, M. Georgadze, V. Zagladin, G. Markov, G. Abašidze, T. Aitmatov, A. Alimžanov, T. Askarov, S. Baruzdin, A. Beljajev, P. Botsu, J. Vertšenko, R. Hamzatov, A. Gontšar, N. Gribatšov, A. Dzassohhov, M. Kanoat, I. Kassumov, V. Koževnikov, V. Kozatšenko, F. Kuznetsov, T. Kurbanov, P. Kuusberg, L. Leonov, A. Maldonis, S. Mihhalkov, V. Ozerov, V. Petrosjan, B. Polevoi, G. Priede, R. Roždestvenski, S. Sartakov, K. Simonov, A. Surkov, J. Surovitšev, M. Tank, N. Tihonov, R. Uljanovski, N. Fjodorenko, A. Tšakovski, M. Solohhov, K. Jašen.

ESTICA

«Vanemuise» külastajate puhul Saksa Demokraatlikku Vabariiki pühendas Berliini ajalehe «National-Zeitung» pühapäevane lisa (24/25. IX 1977) terve lehekülje sellele sündmusle. Kirjutise «Eesti «luigelen» Potsdamis» autoriks on ajakirjanik Hans-Werner Meyer, kes heidab pilgu «Vanemuise» ajaloolise, mainilise muu hulgas ka Karl Menningu kui Max Reinhardti õpilast. Tsitdeeritakse ja

refereeritakse «Vanemuise» peanäitejuhi Kaarel Irdi ja kirjandusala juhataja Evald Kampuse arvamusel ning jutustatakse pikemalt Tartu teatri ja Hans Otto nimelise Potsdami Teatri sõprusidemetest. Illustreerivatele fotodel tutvustatakse Tallinna vanalinna, «Vanemuise» teatri peahoone ning lavastust «Põrgupõhja uus Vanapagan» (pildil on näha Lembitu Eelmäed ja Heikki Haraveed).

«Kodukotus Rõuge»

Rõuge õõbikuuru palktares avati Võru rajooni esimene suurim Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 60. aastapäevale pühendatud näitus «Kodukotus Rõuge». Sin võib õppida tundma Rõuge ümbrust ja ajaloolist, 1000-aastast linnamäge, saada ülevaate paikkonna kaunist loodusest, revolutsioonilisest minevikust ja nõu-

kogulikest tänapäevast. Selle kõrval võib tutvuda peaaegu kogu Võru rajooni vaatamisväärsuste ja looduskaitselaadiga. (Erliline koht peale Rõuge on Haanja ja Paganamaa ulatustikul looduskaitselaal.) Tutvustatakse Rõuge tööstust, vabrikut «Aren» tsehhi. Palktare sisustuseks on massiivsetest puupakkudest mööbel, valgustatud päevalampidega. Stendid on kujundanud kunstnik B. Mark, fotod teinud J. Aader.

Maailm vaatab ja kuulab Moskvat

Sajad miljonid inimesed võisid 4. oktoobril jälgida suurimat sündmust Nõukogudemaal elus: NSV Liidu Ülemnõukogu üheksanda koosseisu erakorralise, seitsmenda istungjärgu avamist. Sel päeval andis Kesktelevisioon otsesaaet Kremli Suurest Paleest. Ettekandega «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu konstitutsiooni (põhiseaduse) projektist ja selle üldrahvaliku arutamise tulemustest» esines NLKP Keskkomitee

mittee peasekretär, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimees, konstitutsioonikomisjoni esimees seltsimees L. I. Brežnev.

Kosmotelesidestuste «Orbita» ja programmi «Vostok» vahendusel transleeriti saadet Kaug-Ida, Siberi, Kesk-Aasia ja Kaug-Põhja elanikele.

Kultuuripaleedes, klubides, raamatukogudes, punanurkades ja ühiselamutes kuulati

ja vaadati kollektiivselt saadet Kremli Suurest Paleest. Translatiooni Moskvast vaatasid ja kuulasid üliõpilased, tehnikumide ja kutsekoolide õpilased ning üldhariduskoolide õpilased.

Süsteem «Intervision» andis mitmete sotsialismimaade rahvastele võimaluse näha istungjärgu esimesi istungeid.

Saadet istungjärgult transleerisid kõik Nõukogude Liidu raadiojaamad. (TASS)

Tallinnas, 13. VII 35
«Korter on mul vastu Kadrioru (kui ehk mäletate teda veel) suure aia sees, nii et ka suvel pole nii väga linnaalik. Katsun töötada: kirjutatan, ajan nälgia eemale.»

(A. H. Tammsaare kirjalik Erkki Reijonenile.)

«Oh neid kergete pruunide aedade taha peitunud maju — neid vaatajaid suurte puude okstevõra varjust oma klaasiste silmadega. Oh neid suurte tegude taha peituvaid mehi, kes elavad säärestes majades, püüdes end varjata!»

Nende varjuliste majade eesaadades sõtkutud tähtsusetu rada viib nende üksikutele: niisama nagu nende varjus valminud tööde tähtis rada läheb vaadata muid nende hingepeeglist. Me tahame aga näha rohkem, tahame rohkem...»

(«Maa Hääl», 31. I 1938.)

Praegu käib selles majas kibekiiresti remont, sest jaanuaris 1978 peab A. H. Tammsaare viimase elukohas avama ukse tema majamuuseumi. Kõrvaltvaataja silmale näib, et jäänud aja lühidust arvestades on teha veel ülearu palju. Kuis arvab majamuuseumi direktor, ühtlasi kirjandusliku ekspositsiooni plaanide autor **ELEM TREIER?**

Üle 100 aasta vana maja restaureerimine ja remontimine on nõudnud tõepoolest palju aega ning vaeva ja ehituslikult oleme esialgsete plaanide ajagraafikust tublisti maha jäänud. Hetkel on suurim takistustegur maja kütteseadmete puudumine... Ent rääkigem kõigest järjekorras. Töö põhimõtteist, tegijaist, tehtust, tegemata töist ja probleemidest.

Et muuseum on ajalooline mälestusmärk, oli plaanide ja projektide koostamisel oluline ajaloolise töö järgimine. Hoone välisilme, kirjaniku korter, selleni viiv trepikoda, maja ümbritsev aed ja piirdetara peaksid säilima Tammsaare-aegses aratuntavuses. Ülejäänud üürikortereis kahel korral võib seevastu vabalt ehitada nüüdisaegsele vastavad näituseruumid.

Vabariiklik Restaureerimisvalitsus on oma tööd üldiselt tublisti teinud. Valmis ja paigal on rõdude ja välisnikerduste puudunud detailid, verandaaknaile on hangitud vajalikud värvilised rombukujulised klaasid, ustele vasksed lingid. Karin Lüüsi tegi A. H. Tammsaare korteri omaaegse sisustuse ja paigutuse detailse plaani, tema kavandite järgi valmistab Kunstiinstituut praegu algseid jäljendavaid tapeete, toad on saanud laudpõranda, mööbli restaureeris Cornelius Tamm, kelle osavaid käsi on varemgi aina kiidetud. Korteri tekstiiliesemete vajalikud rekonstrueeringud teeb «Ars», sohva ja tugitoolide katterie (kulu asemel) valmistatakse tekstiilkunstnik Ingrid Kallase kavandite järgi koguni Moskva Teadusliku Restaureerimise Kombinaadis. Hilistekkeliid ahjud on lammutatud, endislaadsed paraku alles üles ladumata. Nende ootel me siin seisamegi ja muretseme, kuidas saada sooja.

Tüli tekkis meil Tallinna Linna Täitevkomitee Arhitektuuri ja Planeerimise Valitsusega Koidula tänava äärsel piirdeala puhul, mida kavatsesi «ajakohastada», ja paaris muuski punktis, kus teadusliku restaureerimise aluseid ignoreerides objekti nüüdisaegsuse nimel üle ilustama või muutma kiputi. Edasi-tagasi arutamine viitis aega; siiski pole selle lõigu juures vist põhjust muretseda ja tulevane muuseumikülastaja võib astuda majaviivale teele kitsusest jalgvärvast, mille kaudu kirjanik siirdus oma käikudele, või ka suurest värvast, kustkaudu algas tema viimne teekond Metsakalmistule. Ka majaesine aed ise saab «Kommunaalprojekti» kavandatud Tammsaare-aegse väljanägemise. Kahjuks ignoreeriti aga muuseumi

nõudmist, et taastataks maja ajalooline välisvärv. Põhjustusega, et ehitisel pole arhitektuurimälestusmärgi väärtust. Muidugi ei ole, tal on A. H. Tammsaare elukohana hoopis ajaloolise mälestusmärgi väärtus. Olen veendunud: kui restaureeritakse ajaloolist objekti, tuleb seda teha piinliku täpsusega, sest väiksemadki kõrvalekaldumised hävitavad tööelamuse, mille pärast kogu maailmas võetakse ette reise ja külastatakse muuseume.

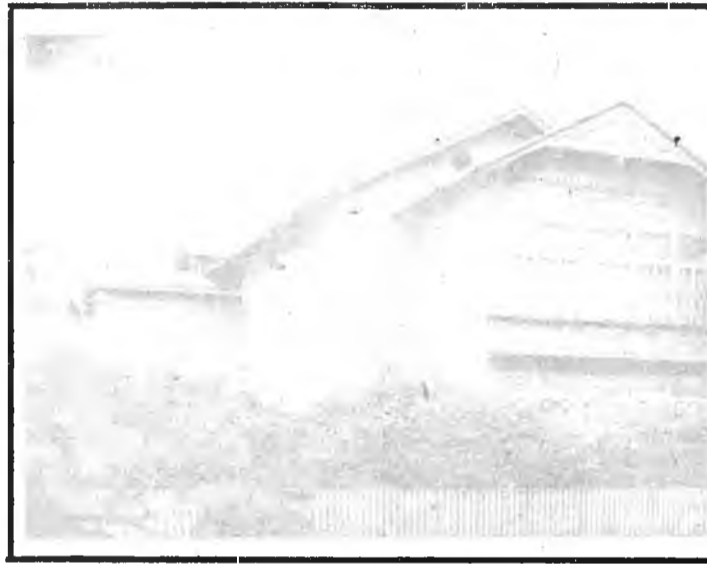
Oluline osa on täita Mere-rajooni Remondi- ja Ehitusvalitsusel, kes on remontinud ja ehitanud ajakohaseiks, ringkäigupõhimõtteid rajatud ekspositsiooniruumideks ülejäänud üürikortereid ja teinud ka välisremondi. Et 105-tuhandelisest eelarvest on kuluutatud 87 400 ja tehtud 30 000 suurune lisaelarve, näitab, et seegi organisatsioon pole käsi rüpes hoidnud. Aga nüüd jõuamegi suurima takerdumispunkti. Et majja tuleb eksperimentaalne elekterküte, vajame omaette trafoalajaama. Selle ehitamise ümber tervelt kaks aastat keerdunud sõlm hakkas alles hiljaaegu hargnema. Kord osutus valitud koht ebasobivaks, kord olid muud hädad. Nüüd siis on alajaama seinad kerkimas, valmis lubatakse saada oktoobrikuus, pingestada novembris. Järelikult võib sooja oodata detsembris. Loodame selle aja peale kätte saada ka elektriradiaatorid. Ei tarvitse vist seletada, kuidas küttepuudumine takistab sisetöid, eriti kui neid tehakse tänavusel kõledal suvel ja sügisel. Loodame siiski parimat, s. t. tööde suhteliselt õigeaegset lõpetamist, olgugi see üheistkümnendal tunnil. Lootust toidab tõsiasi, et praegu pööratakse muuseumi ehitamisele kõikjal tublisti toetavat tähelepanu. Asendamatu abimees on muuseumile olnud Tallinna TSN Täitevkomitee Kultuurivalitsuse juhataja Ilmar Moss, kelle kätte on koondunud kapitaalremondi üldjuhtimine, autorite ja asutuste vahelise koostöö koordineerimine jms. Hingega on asja juures ka Eesti NSV kultuuriministri asetäitja Ants Päiel. Hoolt on kannud Kultuuriministeeriumi Muuseumide ja Kultuurimälestiste Inspeksiooni juhataja Irene Rosenberg.

Kohe, kui siseremont võimaldab (meie arvestuste kohaselt oktoobris), algab «Ars» põhitoed: ekspositsiooniruumide, saali ja garderoobi üldkujundus, mööbli valmistamine ja paikapaneel, ulatusliku ekspositsiooni kujundamine ja ülesseadmine. Viimane peaks minema sedavõrd nobedamini, et peakunstnik Ülo Habicht on vilunud ja hea maitsega kirjandusväljapanekute kujundaja ning et ekspositsiooni paigutus on kunstnikul ja muuseumil omavahel üksikasjaliselt läbi arutatud.

Ruumi väljapanekuiks on ohtu, oma 500 m². Et seda huvitavalt ja otstarbekalt täita, on viimaseil aastail kogu muuseumipere tähelepanu keskmes olnud kõikvõimaliku materjali kogumine ja selekteerimine. Suurt abi on sejuures aastate jooksul osutanud pensionärist kirjandus-eadlane Karl Mihkla, hinnatav on ka Eduard Roosi seekumine. Päril viimasel ajal

KOIDULA 12-a

on olnud hoolega ametis uued ja noored muuseumijõud Aet Arman, Sirje Mut ja Raivo Juurak.

Asutusi ja isikuid, kellele vastutulelikkuse eest tänu ütelda, on väga palju: Tartu Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum, Etnograafiamuuseum, Tartu ja Tallinna Linnamuuseum, Tartu ja Tallinna Kunstimuuseum, Ajaloomuuseum, Teatri- ja Muusikamuuseum, mitu arhiivi Tallinnas ja Tartus, raamatukogud, eriti TA Teaduslik Raamatukogu ning tema baltika ja haruldaste raamatute osakond, meie vabariigi teatrid, esijooned «Vanemuine» ja V. Kingissepa nim. Draamateater. Loetelu pole kaugeltki täielik.

Üksikisikuist on olulist abi saanud loomulikult A. H. Tammsaare perekonnalt: kogu korteri sisustus ja veel rikkalikult dokumentaalmaterjali, eks toimu ka korteri ja mööbli ennistamine Jeska Käthe Hanseni, tütar Rita Hanseni ja poeg Erik Hanseni andmete põhjal. Esemeid on andnud ja oma mälestusi jaganud kirjaniku õde, 91-aastane Marta Hansen, niisamuti on suurt abi ja tuge saanud kirjaniku vennapoeget Albert Hansenilt ja Evald Asemalt ning vennatüdardelt Emma Asemalt, Hel-

mi Bergmannilt ja kadunud Alma Bennolt, veel A. H. Tammsaare koolikaaslaselt (Treffneri-päevilt) ja sõbralt, endiselt Tallinna Keskraamatukogu direktorilt Aleksander Sibulalt, kel aastaid ka juba 91, ning muilki kirjanikuga sidemeid olnu. Materjali on tulnud Nõukogude vennasvabariikidest ja rajagi tagant (teoseid, artikleid, arvustusi). Eriti agarad on olnud lõunanaabrid, suurimad entusiastid Riias elav eestlane Tõnu Karma ja V. Lācise nim. Läti Riiklik Raamatukogu. Viimaselt on saadud 24 masinakirjalehekülje pikkune bibliograafia kõigest, mis A. H. Tammsaarelt läti keeles ilmunud või tema kohta kirjutatud. «Tõe ja õiguse» I köite nii tšehhi kui slovaki keeles kinkis Leo Metsar. Juba poolteist aastat on Tammsaare asjus käinud kirjad Kadrioru ja Prantsusmaa, Hollandi, Tšehhoslovakkia, Poola, Ungari, Soome, Rootsi, Saksa DV ja Saksa FV vahel. Need on mõndagi uut juurde andnud ja seni segast selgitanud. Leide on tulnud kollektsoonäride varasalvestest, ootamatult häid tulemusi andis ajalehes kuulutamine: kaks haruldast raamatut, mille otsimiseks välismaalt olime palju asjatut vaeva näinud, osutusid sootuks käe-jala juures ol-

nuiks — «Karins Liebe» (Berlin, 1940) tuli Rakverest Melanie Rammulilt ja «Husbonden på Körboja» (Stockholm, 1938) Meeri Palmilt Haapsalust. Suur rõõm oli saada Jõgeval elavalt Artur Siililt eeskujulikult säilinud «Tõe ja õiguse» kõigi viie köite esitrükk, mis üllataval kombel on muutunud raskesti hangitavaks bibliofiilseks harulduseks.

Mis kogutust välja pannakse? Mida taotletakse ja mida väidatakse? Taotlus on ülevaates «A. H. Tammsaare elu ja looming» tuua esile see, mis temast teeb sõna parimas mõttes internatsionaalselt hinnatava kirjaniku, tema loomingu tähtsus oma rahvale ja väärtus teistele rahvastele, aga ka see, mis ta ise on muude maade väärtkirjandusest (kuues keeles!) rikastuse-na omaks võtnud. Oleme püüdnud seega vastata küsimustele: kes ta on? kui suur ta on? mis ta meile ja muile annab? Meie põhimõte on vältida kodu-uurimuslikku kitsust, ka staatilisust ja näituslikkust, s. t. püüame esitada põhilist, üldseoseid, näidata kirjaniku kujunemist ja tema loomingut seoses ajaloolise tegelikkusega kogu maailmas. Väldime tavapäraseid fotokopioide, kasutame võimalikult rohkem originaalmaterjali (näiteks kas või vanu piltpostkaarte, millega illustreeritakse Tammsaare aega Eestis, terviseravil viibimist Kaukaasias ja mõnevõrra ka suhteid maailmakirjandusega) või siis originaalilähedasi, algdokumendisarnasele vanale paberile tehtud kopioide. Lisame mõned esemelised detailid (enamasti K. Mihkla hangitud), mis on kuulunud kirjaniku vanemaile või talle endale. Näiteks ema pearäti, mida ta Marta Hanseni jutustust mõõda olevat noore naisena Tammsaarde saabumisel kannud ja mille ta hiljem matustel käimiseks mustaks värvitud, isa valmistatud tarbeesemeid, Tammsaare-Põhja talust pärineva simbli, säilmed kirjaniku tudengipõlve teksti, haigusaege kraadiklaasitopsi, «Sõjamõtte» kaasläse, sirkli, millega Anton Hansen Esimese maailmasõja päevil rindekaarte mõõtis ja rindejooni paika pani, kalameharrastuse tunnistajaina tema Koitjärvel kasutatud unna ja õnged.

Ja selle kõige proportsioonid: pearõhk on asetatud kirjaniku hilisemale, kõrperioodi loomingule, ent tähtsal kohal on ka ta filosoofiline publitistika. Ülemise korruse suurima ruumi hõivab «Tõe ja õiguse» viie köite ideeline ja kunstiline avamine. Alumise korruse suurim ruum tutvustab A. H. Tammsaare teoste rahvusvahelist levikut ja vastavate maade kriitikute hinnanguid. Teistpidi näidatakse seal kõrval, mida ja keda tema omakorda vene klassikast ja lääne-euroopa kirjandusest on tõlkinud (Dostojevski, Gontšarov, L. Tolstoi, Scott, Galsworthy, Shaw, Wilde jt.). Ülevaate saab ka kirjaniku vaimse pärandi hindamisest, hooldamisest ja hooldajaist tänapäeval ning suure juubeli ettevalmistustest.

Et muuseumis on rohkesti ruumi, jääb üks alumise korruse tiib vahetuvate näituste korraldamiseks. Alustada kavatsame meie mõõdund ja käesoleva sajandi silmapaistvate tegelaste skulptuuridega, edaspidi jätkata õige mitmesuguse temaatikaga. Samas hooneosas on ka saal, milles sadakond inimest võib lahedalt jälgida kirjandusõhtut, kontserti, tubateaterlikku etendustki. Rääkimata konventsivõimalustest kutseliste kirjandusuuriutele ja asjaar-mastajale jm. Nii peaks A. H. Tammsaare majamuuseumist kujunema uus kultuurielu tugipunkt. Sellisena küllap lähedasem kirjaniku otsivale loovvaimule kui ainu-üksi muuseumimajana.

Kirja pannud
HELJO ERNESAKS

Haanja orel Kalmõkimaa stepis

8. oktoobril k. a. tähistab Kalmõki ANSV-s Jašalta rajoonis eesti väljarändajate asutatud Esto-Haginskoje küla kool oma sajandat aastapäeva. Küla on melle sellegi poolest nimetamisväärne, et seal sündis 21. juunil 1903. a. NSV Liidu kindralleitnant, Suure Isamaasõja aegne Eesti laskurkorpuse komandör Lembit Pärn.

Juubelleitsel küla ja kooli ajaloo uurimisel selgus, et koolil oli sajandivahetusel Eestimaalt hangitud orel. Orelimängija ning

väsimatu muusika- ja laulpropageeri- ja kōnealuse eesti kooli õpetaja Karl Reinson. Ta oli tuttav Haanja talupoegadest orelimeistrite, vendade Tannil, Juhani ja Jakob Krilsaga. Reinson ei pidanud paljusid kaugest Stavropoli kurbermangust ette võtta teokonda Eestisse, et Kalmõkimaa stepi toimetada orel.

Jašalta rajooni ajalehes «Zori Manitsa» meenutatakse muu hulgas, et Karl Reinson oskas mängida kõigil muusikariistadel. Umbruskonna küladest ja taludest kogunesid inimesed, et nau-

tida kaugel toodud pilli võlvaid hellsid. Tulid eestlastest ja venelastest asukad, tulid stepist kalmõkid. Ja Volga—Kaspia lähisel kõlas muusika, alates Bachist ning lõpetades vene ja eesti autorite helliloomingu ning rahvaviisidega.

Kõnesolev Esto-Haginskoje kool asub tänapäeval keskkoolina uues hoones. Praegu õpivad seal 22 rahvusest noored. Enam pole orelit, kuid sooja sõnaga mälestatakse Karl Reinsonit.

ELMO PLOOM

Tallinna graafikatriennaalil on teavasti kolm peapreemiat, enam-vähem võrdseid pretendente neile tavaliselt aga kolm-neli korda rohkem. Preemiamäärjad kõhklevad-kaaluvad kaua, enne kui kuulutavad oma otsuse, sellest hoolimata on vaatajail-arvustajail olnud küsimist, kas preemiad on ikka läinud kõige väärilisematele. Otsustava vastuse niisugusele küsimusele peaks andma just peapreemiate lureaate teoste laiendatud väljapanek, selline, nagu näeme praegu Kunstisalongis. Eelmise kord saime samalaadse ekspositsiooniga tutvuda 1971. aastal, kolm aastat hiljem see puudus. Nüüd taas korraldatud laureaate näitus kinnitab veenvalt, et see peaks alati kuuluma triennaaliürituste programmi.

Kõik kolm Tallinna III graafikatriennaali peaauidandajad saajad on tuntud kunstnikud, kelle kuulsus ulatub kaugele üle koduvabariigi piiride ja kes on hästi tuttavad ka Tallinna kunstipublikule. Nad on triennaalidel korduvalt esinenud ja iga kord erilist tunnustust pälvinud. Eelmise triennaali I preemia laureaat lätlane Inars Helmut (sünd. 1934) ja III preemia saanud Vive Tolli (1928) olid esinejate hulgas juba 1968. aastal ja väärised tookord mõlemad näituse diplomi. Sama autasu omandasid mõlemad ka kolm aastat hiljem II triennaalil. Siis esines esmakordselt meie publiku ees tollal veel noorte kunstnike hulka kuulunud leedulane Petras Repšys (1940), kes samuti teenis näituse diplomi.

Inars Helmuti loomingutee on olnud üsna sirgjooneline, ilma eriliste käänakuteta. Ta 1960. aastate teisel poolel loodud tööd paistsid silma lihtsate motiivide meeleoluka kujutamise tehniliselt nauditavas teostuses. Sestpeale on ta teoste temaatika järkjärgult avardunud, on kasvanud metafooride osatähtsus, sagedamini sümbolite kasutamine ja koos sellega on ka graafiliste lehtede teostus muutunud keerukamaks ning üldilme värvikamaks. Veel tänaseni esinevad mõlemad nimetatud liinid kunstniku loomingus paralleelselt, seejuures esimene on järkjärgult taandunud ja teine ülekaalu saavutanud. Kunstisalongis eksponeeritud neliteist tööd aastast 1973—1977, valminud küll suhteliselt lühikesel ajavahemikul, annavad ometi võimaluse Inars Helmuti loomingu teisenemise põhijooni jälgida. Kunstnikule varem peamiseks olnud laadi esindavad sellised tööd nagu «Ateljees» (1973), tsirkuseemalised «Etteaste» (1973) ja «Akrobaadid» (1975). Siia ritta kuulub ka eriti efektse teostusega «Maastik lossiga» (1974), milles põhiline on I. Helmuti aastaid painanud veepeegelduse motiiv. Kui meenutada ta varasemaid esinemisi Tallinnas, siis sama motiivi nägime I triennaalil lehtedes «Sild» ja «Peegeldus» (mõlemad 1967) ning järgmisel triennaalil töös «Lahkuvad laevad» (1969). Põhiosa Inars Helmuti viimaste aastate loomingust kajastab tänapäeva inimkonda ülderutavaid probleeme. Tehnika tormiline areng, unistused kosmose hõivamisest ning kosmonautika praktilised edusammud ja lõpuks ka urbaniseerumise varjuküljed, oht, et inimene muutub enda loodud masinate orjaks — kõigest sellest annavad teada kunstniku tööd. Seejuures kasutab autor järjest keerukamaid graafikatehnilisi võtteid: alustanud omal ajal eri söövitusmenetluste liitmisega, lisas ta sellele hiljem kõrgtrüki värvid ja võttis seejärel kasutusele serigraafia. Kui veel eelmisel triennaalil arvati, et tööde ülesehitus montaažiprintsiibil ning mitmevärvilises söövitus tehnikas teostus lähendab ta loomingut eesti graafikale, siis nüüd enam nii võtta ei julgeks: vahepealse kolme aasta jooksul on paljud Läti graafikud astunud Inars Helmuti näidatud teed (seda saab jälgida ka triennaalinäituse põhiekspositsioonis). Tehniline kindlus pole muidugi töö õnnestumiseks ainumäärav ja nii näeme, et kunstniku sõnum ei ole mitte alati siisukas, seda efektsele teostusele vaatamata. Praeguses väljapanekus võiks lugeda sääresteks lehti «Aatom» ja «Plasma kiirgus» (mõlemad 1975), mille sisulise probleemi puudumist ei suuda dekoratiivne värvikus varjata. Õnnetunuma lahenduse näiteks võiks tuua kosmoseteemalisi töid «Observatoorium» ja «Unistus» (mõlemad 1975), milles erinevalt enamikust viimaste aastate teostest on kasutatud ka linoolõiget. Selle kosmosetunustuse ideed võiks ehk ka primitiivseks tembeldada, kui see poleks mitte nii köitvalt ja isegi veidi humoorikalt vaatajani toodud. Mis suunas areneb edasi Inars Helmuti looming, siin väljapanek ilmselt vastust ei anna. Vaadates ajalisel viimast lehte «Invasioon» (1977), võib täheldada mõningaid uusi nüansse. Kõigepealt torkab silma, et toonane masinaulista

GRAAFIKATRIENNAALI HUVITAV OSA

Petras Repšys [Leedu]. Sarjast «Minu kodumaa» VII (lito, 1971)

on nüüd võtnud kriitilise hoiaku ja näeb olevikku (või kõige lähemat tulevikku) sinakashallist (kuid siiski küllalt kaunitoonilises) sudus, milles mürisevad vaid autode müriaadid ja kopterite tiivikud. Inimeste me enam ei näe ega peaaegu näe ka töös inimkäega tõmmatud joont: autor on kasutanud serigraafiasse üle kantud kontrastfotot. Viimane töö erineb eelnevast, kas tähendab see kunstniku loomingu üldilme muutumist, näitab lähem tulevik.

Kui Inars Helmuti looming on üldmõistetav, ta lihtsakoeline, sirgjooneline sümbolika kõigile ühevõrra arusaadav, siis Petras Repšyse tööd ütlevad leedulastele kahtlemata mõnevõrra enam ja vahel võib-olla isegi midagi muud kui teistest rahvustest vaatajale, kes ei tunne kõiki tema kasutatud ajaloolis-etnograafiliste reaaliide tähendust. Kuigi kõik pole nii üheselt mõistetav kui Inars Helmuti teostes, võib süvenev vaataja saada osa Petras Repšyse haaravast loomingust, tundes end seejuures mitte lihtsalt kaasamõtlejana, vaid ka kaasloojana. Petras Repšys on mitmekülgne meister, kelle loomingudiasoon ulatub pisigraafikast seinamaalideni. Näitus annab märku, et viimastel aastatel on ta vabagraafikaalane tegevus seiskunud: eksponeeritud kolmeteist tööd pärinevad aastast 1971—1974, osa neist on vanad tuttavad kahelt eelmiselt triennaalilt. Kui kunstnik 1971. aastal esmakordselt triennaalil esines, oli ta Leedu noortest graafikutest ainuke, kes oma vabariigi keskmise põlvkonna juhtivate meistrite kõrval suutis oma loominguga tähe-

lepanu äratada. Alates Petras Repšyse jõulisest esilekerkimisest on selgesti loetav vormiline seos minevikukunsti suurmeistritega saanud üheks leedu graafika isepäraseks jooneks. Kuigi minevikuhõngulised, ei ole Petras Repšyse teosed siiski lihtsalt möödunud aegade kajastused. Minevik ja tänapäev on neis põimunud, kunstnik ei püüdle aja- ning tegevusühtsuse poole ning tahab sürrealistlikku visionaarsust ühendada huumoriga. Tulemus on huvitav ja seepärast väärrib saavutatu edasiarendamist. Vähemalt meile on ta vabagraafika seni aga ilma muutumistendentsideta suletud süsteem. Erandiks võib lugeda vahest oforte sarjast «Vilnius» (1974), millest üks leht on ka praegu eksponeeritud. Kuigi ajalisel viimane, on see kõige igavam. Ainult tänapäev jääb kunstniku kujutuses väheütlevaks ja kõledaks ning leht tõestab veel kord, et Petras Repšyse kunstijõu läte on ikkagi ta maa ja rahva minevikus. Muidugi võib minevikuihalus ja eriti kunstitöö vormi ülemäärane arhaiseerimine lõppeda suhtelise ebaõnnestumisega. Ka sellist näidet pakub kõnesolev ekspositsioon, seda kirjanik Jonas Biliūnase teemadel loodud ofortide näol. Pealiskaudsel vaatamisel tunduvad need vanade gravüüride laadis rõhutatult väljapeetud lehed üsna huvitavad. Kui aga mõelda, et see Leedu kirjamees, kellel aine võetud, elas aastail 1879—1907, oli leedu kirjanduses üks esimesi proletariaadi elu kujutajaid ja visati Tartu ülikoolist 1901. aastal välja üliõpilasrahutustest osavõtmise pärast, tundub selline lahendus

BIB 77: KULDÕUN VIVE TOLLILE

Juba kuendat korda toimub Bratislavas rahvusvaheline lasteraamatu illustreerimise näitus, lühidalt BIB. Biennaali idee tekkimisest möödunud viieteistkümnelt aastaga on see oma ala kõige tähtsamaks rahvusvaheliseks sündmuseks saanud, millest räägivad faktid, et tänavu esinevad 250 illustreerijat 33 maalt üle 2000 teosega. BIB 77 Grand prix läks seekord Ulf Löfgrenile Rootsist. Kuldõuna said Gen-

nadi Kalinovski ja Vive Tolli (NSV Liit), Mitsumasa Auno (Jaapan), Marian Murawski (Poola) ja Albin Brunorsky (Slovakkia). Vive Tollit esindab eesti muinasjuttude valimik. «Jutt mehest, kes teadis ussisõnu». Biennaali eksponaadid lähevad rändnäitusena edasi Bolognasse, Teherani, Ateenasse, Leipzigsisse, Varssavisse, Krakovisse, Bostonisse jm.

ebakohane. Otsides umbkaudset võrdlust eesti kirjandusega, kujutagem ette, et niisugused oleksid Eduard Vilde «Raudsete käte» illustreerimised.

Petras Repšysega ühealised, sama põlvkonna esindajad on Eesti graafikud Vello Vinn, Enno Ootsing, Marju Mutsu, Silvi Liiva, Sarnast on leedulase ja meie nimetatud graafikute töödes vähe, kergemini võiks leida mõningaid ühiseid jooni Petras Repšyse ja Vive Tolli üksikute teostes. Seevastu Inars Helmuti mõttemaailm ja tööde kujundlik ülesehitus ei erine oluliselt ta Eesti eakaaslaste omast. Näitena võiks tuua lehe «Algus» sarjast «Kosmonaudid» (1976), mis oma vihjetega taevavallutamise ajaloole on üldjoontes üsna sarnane Herald Eelma kaks aastat varem valminud värvilise linoollõikega «Sil-lad» II.

Eelmise triennaali auhinnaomanikest on Vive Tolli ainsana suutnud koostada kogu väljapaneku teostest, mis on valminud peale preemia saamist. Seejuures vaid üks töö kannab aastaarvu 1975, ülejäänud kaksteist lehte on aga loodud möödunud ja tänavuse aasta jooksul. Sellest hoolimata saab neis jälgida mitut kunstniku loomingu põhiliini. Enamik eesti graafikuist arendab oma loomelaadi edasi pikkamööda, Vive Tolli pole ses suhtes erand. Kunstnikule on muutunud iseloomulikuks, et ta vaheaegade järel pöördub teatud teemad ringi juurde ikka ja jälle tagasi. Vaadates töid nimetusega «Janune aed» (1976), mis praegu eksponeeritud, tulevad meelde kunstniku varasemad esinemised triennaalidel: 1968. aastal oli esitatud leht «See päev kuulub aednikule» (1966), 1974. aastal aga «Aed müüri taga» (1974). Ja alati on ta leidnud vanas teemas uusi nüansse, rikastanud varemõeldut millegi olulisega. Analooilisi näiteid võiks tuua veelgi: nii seostuvad lehed nimetusega «Näitemäng» (1976) ta eelmise triennaali preemia vääriliseks tunnustatud tööde hulgas olnud «Lavaga» (1972) ja kunstniku kõige uuemate teoste hulka kuuluv kaksikleht «Tempel» (1977) «Teodorakise lauludega» (1970) Tallinna II graafikatriennaalilt. Et viimasena toodud näite puhul pole seosed nii kergesti tabatavad kui teiste puhul, siis paar sõna selgituseks. Teadupärast on Vive Tolli oma teoste algaine peaaegu alati ammutanud kodukandist ja välismaareiside muljed on ta loomingus kajastunud vaid kahel puhul. Esmakordselt võis näha seda Jugoslaavia-reisi järel, kui valmisid lehed «Võõras linn» ja juba nimetatud «Teodorakise laulud» (viimase sündis on autor ise väitnud olevat peaosajugoslaavia-muljeil). Ja seitse aastat hiljem kontsentreeris «Templites» kunstniku India-elamus. Viimased tööd on eriti huvitavad selle poolest, et neis osutub valitsevaks selge geomeetiline ülesehitus, kindel arhitektooniline rütm, mis nagu lähendab Vive Tolli loomingut meie noorema kunstnikepõlvkonna omale.

Kõige suurejoonelisem kokkuvõtte läbi viieteistkümnelt aasta arendatud suunast on aga lehed «Nuudipäev», «Mardipäev», «Jaanipäev», «Paastumaarjapäev» (kõik 1977). Olles graafik, kes oma töödes on kõige täielikumalt toetunud eesti kultuuri ja kunsti minevikutraditsioonidele, on V. Tolli looming seda tähelepanuväärsem, et kohaliku tähendusega aines on tema teostes muutunud üldmõistetavaks ja üldhuvitavaks. Seda tõestavad Vive Tolli loomingu retseptioon, ta tööde väga laialdane levik ning saavutatud üldine tunnustus. Piltkujutuse suurus ja suurejoonelisus, mõõdukas värvikasutus, söövitus tehnika kõrval ka lito poole pöördumine, senisest tugevama rõhu asetamine väljendusrikkale joonele (seni domineerinud pinnasöövitus kõrval) — kõik see annab põhjust kõnelda neist töödest kui uuest sõnast kunstniku loomingust.

Inars Helmutis on kunstnikuna ekstravertne, tema huvid on suunatud välismaailmale, tema väljapoolepööratus avaldub kiire reageerimises kõigile elunähtustele, kõigele uuele, kuid ka teatud pealiskaudsust. Vive Tolli seevastu on introvertne kunstnik, kelle sissepoole suunatus tähendab mõtisklust ja süvenemist. Petras Repšys seisaks oma loominguga nagu Inars Helmuti ja Vive Tolli vahel. Sellisena on nad oma vabariigi graafikakunsti tüüpilised esindajad: näitab ju ka nüüdne triennaal lätlaste erilist hoogu ja ajakajalisust, leedulaste tänapäeva ja mineviku huvitavat seostamist ning eestlaste justkui sordiini all hoitud mõtisklusi.

Eelmise triennaali laureaate näitus Kunstisalongis on nagu hõige, mis korrus kõrgemal, triennaalinäituse peasaalides, sajakordselt vastu kajab.

JÜRI HAIN

GRAAFIKATRIENNAAL.

PROBLEEMID JA

PERSPEKTIIVID.

Tänavune Tallinna graafikatriennaal on järjekorras neljas. Seega on põhjust kõnelda traditsioonilisest kunstisündmusest, millel on olnud oma kujunemislöögika ja vaieldamatu osa kolme Balti vabariigi graafikakunsti arengus. Mõõdunud nädalal tuli kokku Kunstnike Liidu parteialgorganisatsiooni lahtine koosolek, et arutada IV graafikatriennaali tulemusi. Koosolekul osalesid kunstikriitikud, triennaali organisatiiv- ja toimekonna liikmed, kunstnikud ning ajakirjanduse esindajad.

Graafikasektiooni esimees Enno Oot-
sing võis tõdeda, et sektiooni kunagi-
sest ettevõtmisest 1968. aastal, milles
kutsuti osalema ka Leedu ja Läti kol-
leege, on nüüd kujunenud nõukogude
estampgraafika keskseid väljapanekuid.
Kolmeaastaste vaheaegadega on trien-
naalinäitused andnud küllaltki ammen-
dava pildi Baltimaade graafika areni-
missuundadest ja saavutustest. Kord-
korral on laiendatud ka väljapanekute
haare, mis omakorda on teritanud üle-
liidulist huvi Tallinna graafikanäituste
vastu. 1974. aastal toimus koos III trien-
naali avamisega Tallinnas NSVL Kunst-
nike Liidu sekretariaadi väljasõiduis-
tung liidu juhatuse esimehe N. Pono-
marjovi, sekretäride D. Smarinovi, N.
Tomski, T. Salahhovi jt. osavõtul. Auto-
riteetsetel nõupidamistel tunnustati
Balti vabariikide graafika kõrget tehni-
list taset ja selle virgutavat mõju nõu-
kogude graafikakunsti uuendamisele.
Peeti soovitatavaks kutsuda edaspidi Tal-
linna esinema külalisi liiduvabariikide
kaupa. Mäletatavasti osales 1971. aasta
väljapanekus külalistena grupp tuntud
nõukogude graafikuid, kellele saadeti
personaalne kutse, 1974. aasta triennaal-
ist võtsid oma ekspositsiooniga osa juh-
tivad graafikakeskused Moskva, Lenin-
gradi, Harkovi ja sõpruslinnade Szolno-
ki ning Schwerini kunstnikud. Tänavu
on meie graafikatriennaalil esindatud
Ukraina ja Kasahhi NSV, kes panid
välja küll oodatust väiksema arvulise-
ma, kuid siiski ülevaatliliku ja tervikliku kol-
lektsiooni. Koosolekul sõnavõtnute ar-
vates on Tallinna graafikatriennaalide
korraldamine kulgenud jätkuva huvi
ja tähelepanu õhkkonnas (III triennaali
näitust külastas 30 000 inimest) ning põ-
himõtteliselt õiges suunas. Ekspositsioo-
nide koostamises on suhtunud vastutus-
tundlikult, on olnud võimalus võrrelda,
õppida ja mõtteid vahetada graafika-
kunsti ülesannete ning arenguteede üle.

Millised võiksid olla järelused praegu
Kunstihoones väljapanendatud eksposit-
sioonist? Sõnavõtjate arvamust mööda
on esimesest triennaalinäitusest möödu-
nud aastate jooksul kõige märgatavamalt
muutunud läti graafika. Läti-
lastele omane suurejoonelisus ja tempe-
rament ei välista küll kohatsi mööda-
lõõmisi kunstilisest täistulemusest,
kuid annab ka vaieldamatult kõrgetase-
melisi ja sisutihedaid töid. Väljapanek
on teistega võrreldes ebahütlasem, kuid
kinnitab, et tegu on andeka ja jõudsasti
edasilükkuva rahvusliku graafikakool-
konnaga. Leedu NSV tuntud heal tase-
mel ja sisukas ekspositsioon pakub hu-
vitavat võrdlust Eesti omaga. 1971. aastal
II graafikatriennaalil oli kõige rohkem
noori esinejaid Eestist ja kõige vä-
hem Leedust. Nüüd on meil kaks debü-
tanti — Eevi Valdov ja Naima Neidre,
Leedu ekspositsioonist võib kolmandiku
osavõtjaid liigitada noorteklassi. Leedu
graafika pakub küllalt mitmekesist
vaatepilti: on üllatusi ja eksperimendi-
vaimu, üksiteisest põhimõtteliselt lah-
nevaid kunstnikukäekirju, vähemütlevate
lehtede kõrval küpseid meistritöid ja
lootustandvaid esmaesinemisi. Igal juhul
tõestab aga väljapanek tervikuna leedu
graafika suurt loomepotentsiaali.

Eesti graafikakollektsiooni hindasid
arutlejad (J. Hain, E. Ootising, I. Torn,
B. Bernstein, M. Levin jt.) kõige ühtla-
semaks, sõltiselt ja heal tehnilisel tase-
mel väljapeetuks, millest ekspositsioo-
ni koostamisprintsipiid on selgelt väl-
jaloetavad. Enamik meie esinejast on
läbi käinud kolme triennaali näitused.
See annab küpsuse, stabiilsuse ja tehni-
lise meisterlikkuse, mille tagant nähtu-
vad aastatepikkune sihipärane töö ning
anne. Üllatusi peaaegu ei ole ja nõrga

(Järg 13. lk.)

Enamiku meie silmapaistvate muu-
sikameeste tee kunstiparnassile on ol-
nud sirgjooneline. Juba varajases noo-
ruses... jne. Jüri Variste kulges see
aga isemoodi. Tõsi, ka tema muusika-
anded avaldusid varakult. Ta ulatus
vaevalt vaatama isa lauale, kui juba
üritas mängida koorilaulu väikesel toa-
orelil. Muusikahuvi püsis tal ka hiljem,
Vohnja koorijuhi Jaan Paku kooritööd
jälgides. Ent lõpetanud Tapa gümnaa-
siumi, astus noor muusikahuviline Tar-
tu Ülikooli, et studeerida filosoofiatea-
duskonnas inglise filoloogiat ja maa-
ilmakirjandust. Muusika siiski ei taan-
dunud ja vaba aja pühendas ta õppimi-
sele Tartu Kõrgemas Muusikakoolis.

1932. a. oli J. Variste filoloogidiplom
taskus ja temast sai Tallinna Poeglaste
Kommerts-gümnaasiumi inglise keele
õppejõud. Täiendas siis end praktikali-
ses keeletundmises Inglismaal ja näis
juba, et edaspidine elutee on otsusta-
tud. Järjekordselt andis endast märku
muusikamuusa. 1939. a. sooritas J. Va-
riste eksamid Tallinna Konservatooriumi
kõrgemale kursusele Artur Kapi
kompositsiooniklassis ning asus õppima
ka koorimuusikat. Kõrgema haridusega
filoloogi astumine konservatooriumi ei
olnud tavaline nähtus. J. Variste aga
jätkas muusikateadmiste omandamist
niisama püüdlikult kui varem maailma-
kirjanduse uurimist. 1941. a. olid kon-
servatooriumi lõpuksamid antud. Opi-
tud eriala ei saanud aga J. Variste ka-
sutada, sest Suur Isamaasõda viis ta
Nõukogude armeesse.

Sellest ajast on vahetunud rohkem
kui üks inim põlv. J. Variste on seisnud
eesti nõukogude muusikakultuuri tor-
milise arengu eeslinnil. Tema muusika-
lisel kõrglennul — nii dirigenditegevus-
ses, õppetöös kui ka heliloomingus —
tunnetaime igal pool sügava muusika-
mõistmise kõrval ka filoloogi peent in-
tellecti ning mõtteavaru.

ARTUR VAHTER

Tallinna Konservatooriumi 1941. a. lõ-
petanute hulgas oli ka muusikapeda-
goog ja koorijuht Jüri Variste. Ent
kutse sõjateele katkestas tal kõik ilu-
sad plaanid.

Tuli uuesti asuda õppima, seekord
aga sõjamehena. Päevad õppevälja-
kut Eestis rahvuskoorides olid väsitava-
d. Aga ometigi oli tal jõudu õhtul
kokku kutsuda oma polgu laulumehed.
See kujunes toredaks meelelahutuseks
kogu polgule, sest koor oli hea tase-
maga. Peale lahinguid Velikije Luki all
kutsuti J. Variste Jaroslavl Eesti NSV
Riiklike Kunstiansambli koori juhiks.
Sealt algas tal kutselise muusiku töö.
Kunstiansambli kooriga käis J. Va-
riste Jaroslavlis, Moskvast ja paljudes

Jüri Variste pedagoogi- ja koorijuhi-
tegevus on haaranud väga laia hulki,
ulatudes üksikute kooride ja rajoonide
otsesest abistamisest laulupeekomisjo-
nis kaasalõõmiseni, muusikaõpetajate ja
koorijuhtide seminaridest laulupidude
üldjuhi vastutavate ülesanneteni. Nii on
Jüri Variste otsesed sõbrad meie pal-
jutuhandlase laulurahvaga kestnud
juba enam kui 30 aastat.

Ajal, mil eriharidusega muusikaõpe-
tajatest ja koorijuhtidest oli veel suur
puudus, osutusid vastavad suvekursu-
sed laulupidude ettevalmistamisel häda-
vajalikeks. On huvitav, et kunagistest
J. Variste kasvandikest Pärnu suvekur-
sustel on võrsunud hulga tublisid muu-
sikaõpetajaid. Ja kui neist kursustest
kasvas 1958. a. välja Vabariiklik
Koorijuhtide Segakoor, asus Jüri
Variste siingi täie innuga kaasa lööma.
Eesti koorikultuuri esimesi suuremaid
rahvusvahelisi võite, kuldne diplom
Bartóki-nim. koorifestivalilt 1966. a.
Debrecenis, ongi just koorijuhtide sega-
koori ja Jüri Variste sepiatunud.

Arvukate õnnestumiste reas on laulu-
pidude kontsertidel eredaimana püsi-
ma jäänud juubelilaulupeo ühe kõige
nõudlikuma laulu, E. Tambergi «Isa-
maale» haarav ja kunstikiups ettekanne.
Tookord avanes maestro dirigendina-
tuur kogu ulatuses ja sügavuses.

Pool sada aastat pedagoogi- ja koori-
juhiametit on juhtinud juubilari juba
ammu ka heliloomingu teele. Kui tema
esimesed koorilaulud kuuluvad 20. aast-
tate lõppu, siis üldtuntuks saanud
«Oodates», «Kevadpäike, ära looju
veel», «Ema laul», «Meie» on valminud
peamiselt 50. aastail. Kust küll tuli
selline vastupidavus neil töörohkail
aastail. (ja see on ju säilinud tänaseni)?
Arvan, et tennis, mis tol korral kuulus
nagu kohustuslikuna koorijuhtide eri-
programmi, aitas hoida reibast töömee-
leolu ja head enesetunnet. Ja tennis
lõi meil kunagi peaaegu kogu koorijuht-
tide kateeder. Seda maksab meenutada!

ARVO RATASSEPP

JÜRI VARISTE 70

FILOLOOGIST MUUSIKAPROFESSORINI

teistes linnades. Kõikjal öeldi lauljaile
kiidusõnu kunstikiups esinemise eest.
Sõja lõppedes usaldati J. Variste kui
kogemustega koorijuhi kätesse Eesti
Raadio segakoori asutamine ja juhata-
mine. Juba mõne kuu pärast suutis see
anda kontserte raadios ja ka avalikkus-
sele. Koorist sai kunstikiups kollektiiv,
kelle eesotsas seisis J. Variste kolm
aastakümnet. Kui palju laule on kõla-
nud selle aja jooksul eestis!

Vaardeldes Eesti Raadio segakoori re-
pertuaari, näeme, et see hõlmab kogu
meie klassikalise ja tänapäeva koori-
loomingu, lisaks teiste maade klassikat,
vennasrahvaste heliloojate ja teiste

OMA ÕPETAJAST

On liik inimesi, kelle kohta võib
öelda: «Ta on sündinud pedagoog.»
Vaieldamatult kuulub prof. Jüri Variste
selliste inimeste kategooriasse. Veel
enam, ülalöeldud võib teema kohta ka-
sutada sõna otseses mõttes. Oli ju tema
oma isa Jaan Wahrberg, Vohnja valla
Kõrveküla koolmeister, see, kes talle
esimesi pedagoogiteadmisi isikliku ees-
kujuga eluks kaasa andis.

Jüri Variste enda pedagoogiksaa-
misel entendas suurt osa väga põhjalik,
mitmekülgne haridus. Selle töö didak-
tilised alused omandas ta just inglise
keelt õpetades, mis kujunes justkui
prelöödiks edaspidisele tegevusele
muusikapedagoogina. Meenutaksin siin-
kohal mõningaid tema tõekspidamisi.
Ta on seda liiki õpetajaid, kes ei sunni
ennast peale, ometi on igas tema
õpilases tunda Jüri Varistet. Kõige-
pealt avaldub see tema õpilaste dirigeer-
imistehnika nn. klassikaliste aluste
heas tundmises, aga ka oskuses koori-
teost põhjalikult käsitleda, analüüsida,
et seda lauljaile ja kuulajaile mõistetava-
ks teha. Tema suurepäraseid oma-
dusi on võime ühises töös kaasa sam-
muda, aga ise seejuures märkamatuks
jääda. Tema suhtlemise aluseks õpilaste-
ga ei ole kunagi olnud «käsin-kee-
lan» põhimõte, vaid veendumuste ku-
jundamine, mis õpilasi iseenesest viib
tõetsingutele.

Harva on ette juhtunud, et Jüri Va-
riste peab tunnis häält kõrgendama. Ja
kui ta on seda pidanud tegema, siis on
olnud see just õigel ajal ja kohal,
millest õpilasele kasu üsna tükkiks (kui
mitte kogu elu) ajaks.

Jüri Variste pedagoogitegevusest
võiks kirjutada omaette uurimuse.
See tegevus jätkub täie pingega, ta ei
ole oma viimast sõna öelnud.

HEINO KALJUSTE

rahvaste laule. Tuhanded meetrid linte
on salvestatud fonoteeki meie koori-
laulu paremikust, peale selle avalikel
kontsertidel kõlanud kantaadid, ora-
tooriumid, missad ja ooperikoovid.
Selle kõige kasvatuslik ja kunstiline
väärtus on hindamatu.

K. Türrpu nim. meeskoori peadiri-
gendina on J. Variste näidanud, et
meie taidluskoovid võivad võistelda
kõige parematega. Seda tunnistavad
paljud esikohad ülevaatusel ja festiva-
lidel. Kui siia lisada veel töö Vabariik-
liku Koorijuhtide Segakoori dirigendi-
na kollektiivi asutamise peale, näeme,
kui suur osa on juubilaril olnud meie
koorilaulu edendamisel.

Jüri Variste on endast andnud väga
palju. Temale kuuluvad meie tänu, lu-
gupidamine ja armastus.

LEMBIT VERLIN

Mõeldamatu on kujutleda professor
Jüri Variste koorijuhtitegevust ilma
K. Türrpu nim. teenelise meeskooriga,
kelle peadirigendiks ta on olnud kaks-
kümme üs aastat. Seda kollektiivi
on üle poole sajandi pikkuse tegevus-
aja jooksul juhitanud mitu väljapaist-
vat dirigenti, nagu K. Türrpu, A. Top-
man, G. Ernesaks, A. Karindi. Juubi-
lar, professor Jüri Variste on viieaas-
tase vaheajaga juhitanud koori alates
1950. aastast tänaseni. Tema käe all on
selgeks õpitud ja kuulajaile esitatud
ligi kaks ja pool sada teost. 1951. aastal
valiti (tollane) J. Tombi nim. Kultuuri-
hoone meeskoor Nõukogude Eestit esin-
dama üleliidulisele amehühingute taid-
lusülevaatusel Moskvast. Esimene pre-
mia oli väärteline hinnang nähtud vae-
vale.

Ülevaatus toimus ka 1956. aastal ja
taas tuldi koju esikohaga. Samal aastal
anti seoses koori 40. aastapäevaga Jüri
Varistele Eesti NSV rahvakunsti-
auhinna ja koorile teenelise kollektiivi
nimetus. Maestro juhatusel saadi
üks esikohtadest ka 1969. aasta juubeli-
laulupeo võistulaulmisel. Tunnustus
räägib prof. Variste suurest koorijuhi-
talendist ja visast ning hoolsast tööst.

Huvitav on olnud jälgida tema tööd
kooriga. Ta on dirigent, kes teab ja ar-
vestab lauljate võimeid, tema tööstiil
on ökonoomne, läbimõeldud, nüansiri-
kas ja peen. Kunagi ei puudu ka mõ-
nus huumor, nii mõnestki raskusest
saadakse üle naeruvõitu. Oskuslikult ka-
sutab ta koori võimalusi dünaamika,
kõlavärvi jm. vallas. Viimase kohta on
maestro Variste ise öelnud: «Värvige
oma häält vastavalt laulus peidetud
meeleolule. Mitte ainult puhtad akor-
did ja täpne rütm, vaid ka kõlavärv
panevad meid kuulama.»

MERIKE TORO

Nii juba kord on, et muusiku puhul
ei saada läbi tema õpetaja nime maini-
mata. Õpetaja-kunstnik — see tähendab
teatud kindlat suundi, arusaamu,
taotlust, kooli.

Uhkusega ja õnnestavalt võivad prof.
J. Varistet kui oma õpetajat tervitada
tema auväärse juubelipäeval viisküm-
mend Eestimaa tänast koorijuht ja
muusikapedagoogi.

Viiskümme lõpetanud on aukartust
äratav arv, ent kui sellesse mahub
kuusteist kõrgema kooli õppejõudu
(sealhulgas kolm professorit, kaks tea-
duste kandidaati), kolmkümme koori-
ja orkestrijuht, meie vabariigi muu-
sika- ja kultuurielu juhte ning peda-
googe, siis tundub see rohkem kui mit-
meks elutööks palju olevat.

Usun, et eesti muusikaajalugu selli-
seid arve ei tunne. Lähema viie aasta
jooksul lisandub viiekümnele veel
kuusteist.

Julgen öelda, et meil kõigil on olnud
prof. J. Variste näol hea isa, sõber ja
õpetaja.

Prof. J. Varistel on äärmiselt suur
pedagoogitalent. Lühidalt kokku võttes
arvan selle seisnevat järgmises: armas-
tus noorte vastu, võime laskuda veri-
sulis noore tasemele, oskus avastada
kiiresti tühjad kohad ja ka see vähene,
millele saab hakata midagi rajama.
Sallimatus laiskuse ja vaimse loiduse
vastu. Rangus, südamlikkus. Täpsus ka
detailides. Püüe arendada lugemis-
kust ridade vahelt (nii muusikas kui
elus). Võime edasi anda oma mõtteid
õpilasele nii, et need tunduvad tollele
oma avastustena ja mõtetena. Mitte
kunagi võlgu jääda.

Suur erudeeritus, suur südamehari-
dus, alaline vaimne värskus, tugev huu-
morimeel, leidikkus. Põlev põu ja
lapselikult hell süda — sellisena elab
ta meis kõikides.

Palju, palju õnne!

ANTS SÜÜT

13. oktoobril saab 75-aastaseks meie teenekamaid muusikateadlasi Karl Leichter.

Aino Kallas on kirjutanud: «Peab olema keegi, kelle poole saab üles vaadata, et suuta ja tahta kõrgemale tõusta.» Oma õpilaste, meie tänaste muusikateadlaste ja paljude teiste muusikute jaoks on Karl Leichter olnud see suure vaimuse, asjatundlikkuse ja põhjalikkuse eesküü, kellest samal ajal otse kiirgab energiat, mis õhutab tegutsema. Just sellega ja samas oma rahuisendava oleku, vist mitte kunagi forte'sse lubatud hääle ja kõigile suunatud sõbraliku naeratusega on ta koondanud enda ümber suure austajas-konna.

Karl Leichterit kaunistavad eelkõige tema inimlik elutarkus ja töökus. Näib, et ta elab põhimõttel: paremaks muuta da tähendab targemaks saada. Suur teadmisanu on K. Leichterit taga kihutanud kogu elu. Just nagu kitsaste olude kiuste suutis Virumaalt Sõmeru vallas väiketalupeidaja lasterikkast perekonnast sirgunud noormees koguni

«Tundub täiesti võimatu et anda, et hilisemad õpivad kõigi rahvaste suuremailt eelkäijalt, täiendavad nende saavutuste ja kõikide rahvaste kogu kultuuriavalduste tundmaõppimise läbi, ühtlasi aga arendavad edasi ning täiendavad nende saavutusi: ikka üles seades uusi küsimusi, leides uusi vastuseid, uusi mõtteid, uusi väljendusvõimalusi — milleks vajaduse loob ja tõuget annab ajaga edasi tõttav ja ikka muutuv elu —, annavad oma maa-alalise ümbruse mõjutustest paratamatult omandatud isiku-, rahva- ja töupäraselt lisa («Rahvusliku kooli alus ja arenemissuund.» «Postimees», 21. mai 1933.) 1938. a. «Muusikalehes» väidab K. Leichter artiklis «Muusika ja rahvuslik omapära»: «Tõsiasi jaks jääb, et kõikjal ja alati erilisel on hinnatud sellise kunsti ulatuslikku tähtsust, mille lättaks on loovkunstniku individuaalne tunde- ja mõttemaailm, mis on ainulaadse kujundamisvõime tulemus ja mille juured ulatuvad sügavale rahvuslikku pinda (minu sõrendus

või võimaluste puudumisel mitte suutnud süveneda kõikidesse rahvamuusika avaldustesse ning tunde- ja mõttemaailma. Sügava rahvusliku kunsti loomisiks on see aga vajalik eeldus.» (minu sõrendus — M. M.; artiklist «Muusika ja rahvuslik omapära»). Rahvamuusika ei ole K. Leichterile mingi omaette tardunud väärtus, vaid oma harusid mitmes suunas laiati sirutanud, arenev nähtus. «Rahvalaulus kaastab rahva elamuste maailm kõige puhtamas, õilistatumas ja esteetilisemas kujus. Rahvalaul on haruldast lihtne. Sellesse lihtsusesse on aga peidetud ülimal määral kristalliseerunud, lõplikema väljendusvormi omandanud rahvameeleolu ja tundetuiked.» («Eesti rahvalaulude õhtu.» «Sirp ja Vasar», 17. veebr. 1945.)

MARIS MÄNNIK

Karl Leichter «Sirp ja Vasar» toimetuses vestlusringis.

KARL LEICHTER

RAHVUSLIKKUSEST MUUSIKAS

kaks ülikoolidiplomit välja teenida: 1929. a. lõpetas ta Tartu Kõrgemas Muusikakoolis prof. H. Elleri teooria- ja kompositsiooniklassi ning 1931. a. Tartu Ülikooli filosoofia alal. Töö eest «Richard Wagneri loomingu filosoofilis-esteeetilised alused» anti talle 1934. aastal magistriraad muusikaesteeetika alal.

K. Leichter pole kunagi leppinud poolikute tõdedega, teades samal ajal, kui pikk ning raske on tee absoluutse tõeni. Tema tööde hulk on nii suur, et ainuüksi trükkis ilmunud kirjatükkidest ülevaate saamiseks ei piisa kaugeltki selle ajalehe veergudest. Ent palju täiskirjutatud lehekülgi seisab K. Leichteril lisaks veel lausahtlil. Neist on autor vahel põgusalt juttu teinud, kuid on kindlasti ka niisuguseid, millest teab vaid kirjutaja ise.

Tema töid iseloomustavad ennekõike probleemide mitmekülgus ja sügavus. Pole meil vist muusikateadlast, kes oleks leichterliku põhjalikkusega uurinud eesti rahvalaulu olemust, kaevunud eesti muusikaalu, algupärase heliloomingu ja kogu kultuuriajaloo sügavatesse kihtidesse ning samal ajal oleks kodus ka meie kaasaja muusika mis tahes probleemides. Need on vaid K. Leichterit huvitanud valdkondade äärmised piirid. Siia vahele mahuvad küll uurimused R. Wagnerist, J. Sibeliuselt, M. Saarest, Fr. R. Kreutzwaldist, F. J. Wiedemannist ja paljust, paljust muust, rääkimata mahukast kontserdikriitikast.

Ega oska vist juubilar isegi öelda, milline tema «lastest» on kõige armsam. Võib-olla on see alles lausahtlil või koguni mõttes. Ometi tundub, et südamele lähemal seisavad rahvamuusika ja üldse rahvuslikkuse probleem muusikas. Viimase üle on meil palju polemiseeritud. Paraku küll rohkem suusõnaliselt kui trükisõnas. Küsimus iseenesest vajab aga vägagi selget ja täpset formuleeringut. Seepärast tahaks alljärgnevas ära tuua K. Leichterit mõtteid rahvuslikkusest muusikas.

Juba aastakümneid tagasi on ta arutlenud rahvuslikkuse üle laialt filosoofilisest aspektist lähtudes, pannes ühtsesse, katkematusse ja seostatud süstemi mineviku, oleviku ja tuleviku. Nii ta kirjutab:

— M. M.). Igas silmapaistvas kunstilises saavutuses etendavad kõige olulisemat ja väärtuslikumat osa just loovkunstniku fantaasia, ta vaimse mina erakordne avarus ja sügavus ning sihikindel aktiivsus. Need omakorda olenevad aga suurel määral sellest keskkonnast, mille mõju all kunstnik on välja kujunenud, mis teda pidevalt edasi mõjutab ja seob ning millesse süvenedes ta lakkamatult ammutab uut toitu oma vaimsele tegevusele. Selle keskkonna kujundab loovkunstnikku ümbritsev loodus ja elu ning rahvas, kelles pesitseb mineviku saatuse ning ihalduste jälgi ja salajane tukslemine tulevikule. Omades individuaalseid elamu- ja erilise intuiitvise nägevuse, kunstnik loovtahte sunnil teeb kõikidele kättesaadavaks selle, mis põhiolemuselt on ühine kogu rahvale.» Siit teeb K. Leichter järelduse, et igas väärtuslikus kunstiteoses peab leiduma rahvuslikult omapäraseid jooni. Rahvuslik omapära annab muusikale «omaette veetluse ja väärtuse, mida tuleb erilisel hinnata ja rõhutada.» («Rahvas ja muusikaalu probleemid.» «Esmaspäev», 24. aug. 1940.)

Side loomingu ja rahvuse vahel ei pruugi nähtav olla, kuid väärtuslikus teoses on see kindlasti olemas. Järelikult: rahvuslik muusika ei ole ainult selline, milles on kasutatud rahvaviisi. Ja kas loomingut, milles on rahvaviisiga väärtalt ümber käidud, saab üldse nimetada rahvuslikuks? Viimases eristab K. Leichter kahte tasandit. Esimeses piiratakse vaid rahvaviiside ja nende elementide otsese kasutamise, teises on süvenetud ühtlasi rahva kõikidesse muusikalistesse ja vaimsetesse eluavaldustesse. Esimeses astmes taotleb helilooja teadlik-tahtlikult rahvuslikkust, teises jõutakse «puht seesiselt, tingitud, täiesti isikupärasele ja samal ajal kogu üldilmelt rahvuslikult omapärasele loomingule.» («Rahvusliku kooli alus ja arenemissuund.») Esimesega saavutatakse paraku vaid väline omapära. «Meil senini on jäädud enamasti esimese astme raamidesse, mida kaugeltki ei saa pidada küllaldaseks. Mis meil tunda annab, see on tõsiasi, et meie heliloojad pole veel täie tõsise ja huviga kas tahtnud

Karl Leichter «Sirp ja Vasar» toimetuses vestlusringis.

Meie sajandi 20. aastate lõpul ja 30. aastate algupoolel asusid eesti rahvuslikul muusikapõllul aktiivset tegevusse Tartu Kõrgema Muusikakooli kasvandikud. Silmapaistvamaid isiksustena tõusid Tartus Heino Elleri teooria- ja kompositsiooniklassis haridust saanud muusikameestest esile Alfred Karindi, Eduard Tubin, Eduard Oja ja Karl Leichter. Kui A. Karindi leidis tunnustust organistina ja heliloojana, E. Tubin pälvis peatset tähelepanu andeka heliloojana ja koorijuhina, E. Oja heliloojana ja muusikakriitikuks, siis K. Leichter pühendus täielikult muusikateadustööle.

30. aastate alguseks oli Tartu juhtiv osa rahvusliku muusikakultuuri keskuseks küll Tallinna üle kandunud, ent ka ülikoolilinnas muusikaalu arenes võimaluste piires jõudsalt ja küllaltki mitmekülgsest. On tähendusrikas, et Karl Leichter just Tartus oma viljakat tegevust alustas. Ligi kakskümmend kaalukamat artiklit aastast 1930—1934 ajalehtedes «Postimees» ja «Nädala Postimees» valgustab ülevahtlikult Tartu ja kogu Eesti muusikaalu pakilisi küsimusi. Põhjalikule muusikalisele ettevalmistusele lisanud filosoofiastuudiumi Tartu Ülikoolis andis K. Leichterile mitmekülgse eruditsiooni, probleemide analüütilise nägemise oskuse, võime eelarvamusevabalt hinnata eri muusikalistidesse kuuluvaid teoseid.

K. Leichterit Tartu perioodi muusikalistes kirjutistes tõuseb esile tema keskne osa Heino Elleri tolle aja kohta uude helikeeles kirjutatud teoste eluõiguste eest seisjana ja helilooja esteetilis-ideelise kontseptsiooni tutvustajana kirjasõnas. 1920. a. Tartu Kõrgemas Muusikakoolis pedagoogitööd alustanud H. Eller komponeeris järjekindlalt, valminud teoseid esitati tollal ni üksikult «Vanemuise» suvekonsertidel kui ka autoriõhtutel helilooja taktikepi all,

ent hinnangud ajakirjanduses jäid pealiskaudseiks, väheütlevalks ja mõnigi kord helilooja taotluste mittemõistmise tõttu kitsarinnaliselt mahategevaiks. «Postimehe» muusikarvustajad piirdusid Elleri teostest saadud üldmuljete ja subjektiivsete aistingute edasiandmisega, Tallinna juhtivate ajalehtede, «Päevalehe» ja «Vaba Maa» kriitikut Theodor ja Artur Lemba suhtusid Elleri loomingusse aga täiesti eitavalt.

Veendunud ja kindlalt asus H. Elleri kunstilisi töekspidamisi kaitsma K. Leichter. Just seoses Elleriaga (aga ka E. Tubina ja teistega) kerkis meil päevakorra muusikalise modernismi probleem. Kuigi Tallinnas ja Tartus oli märgitud üksikuid kaasaegsete heliloojate (A. Skrjabin, R. Strauss, I. Stravinski, B. Bartóki jt) teoseid, valitses kontserdikavades klassikalism-romantiline muusika. Säherdust väljenduslaadi võis leida ülekaalus ka eesti heliloojate instrumentaalteostes.

Artiklis «Estonia» juubelpidustuste muusikalistest ette-

tsiteerimisel, ent sügava individuaalsusega haaravat kunstiteost polnud ometi sündinud. Ei saanud ju pidada ühest häälest teise või ühelt pillist teiselt rändava rahvaviisi alusel loodud veretu harmonisatsioonini ja ilmetu rütmikaga teost tõeliselt rahvuslikuks? Ka siin oli vaja K. Leichterit sügavuti haaravat pilku, mõistmaks rahvaviisi komplitseeritud võimalusi helilooja individuaalse palge kujundamisel. Rahvaviiside tõsimeelne uurimine, vahetu kokkupuude rahvalaule kogumisekspeditsioonidel on mitme helilooja, nagu M. Saare, C. Kreegi, P. Süda jt. loomingule andnud väärtusliku kvintessentsi. «Väärtuslikum on kindlasti selle isikupäraselt kindlailmelise helilooja looming, kes küll otsekohe ei ole kasutanud mingeid rahvamoitvise, kuid edasi on andnud avarahingeliselt vastuvõetud maa-alalise looduse ja kogu elu ning ümbruse kaigutusi, kui selle oma, kes on kasutanud rahvaviise, jättes neid ümber kujundamata.» («Postimees», 25. juuni 1933.)

KARL LEICHTERI MUUSIKA-

KIRJANDUSLIK TEGEVUS TARTUS

kannetest» («Postimees», 7. sept. 1931) hindas K. Leichter pidustuste sümfooniakontserdi kuulnud teostest tugevamateks E. Tubina Süiti eesti motiividel vormilise tervikkuse pärast ja H. Elleri Sümfoonilist burleski kui stiilikindlat, suure isikupärase joonega, peenelt väljatöötatud ja eriti rikkalike orkestrivärvide poolest huvitavat teost. Autor mõistab teravapilguliselt, et «meie kiratseva muusikaalu tõttu on moderne muusika paljudele võõras, tundmatu ja vastuvõtmatu; selleks puudub paljudel arusaamine».

Veel mitmes kirjutises tuleb ilmsiks K. Leichterit tahe selgitada H. Elleri individuaalse väljenduse taotlusi. Artiklis «Muusikalisi negatiive» («Nädala Postimees», 28. dets. 1932) ütleb ta, et «nii on meie kõige avaramate tehniliste võimete ja Euroopale kõige lähema modernkomponisti H. Elleri töodesse suhtunud pea erandita ikka eitavalt». Kahtlemata aitasid õpingud H. Elleri juures mõista tema loominguprintsiipe, ent tahes-tahtmata peab respektseima K. Leichterit selgepiirilisi, kaasaja nõudeid ja eredat omapära eeskujuks seadmaid hinnanguid. Ja võib väita, et igas järgmises artiklis jõudis K. Leichter ikka lähemale olulisele H. Elleri esteetilisest töekspidamiste vahendamisel, tema käsitlus muutus vabamaks, väljendus aga kujundlikumaks ja ilmekamaks. Järgnevad read ei ole kaotanud midagi oma värskest tänapäevalgi. «H. Eller on muusikas haruldast peennärviline, väljenduses ja vastavate väljendusvõimaluste tabamises viimaste piirideni tungiv ja leidlik. Iseloomulik tema erandilisele individuaalsele minale on lakkamatu seesmine erutus, kestev ärevus, rahutu otsiv tung siiasinna, silmapilgu kirglikkus, selle vaibumine unistuslikus salapäras, mõtlevas kuni uue järsu tõusuni.» («Postimees», 17. mai 1933.)

Mõistes, et muusikas suudab uut sõna öelda vaid helilooja, kes on teadlik kõige modernsemaist otsingust ja eesmärkidest, kuid seisab ühtlasi rahvuslikul alusel, jõudis K. Leichter paratamatult rahvusliku omapära küsimuseni. Oli ju eesti sümfoonilise muusika algerperoodid (aga ka hiljem) kirjutatud küllalt palju oopu- si, mis põhinesid rahvaviiside

K. Leichter on pööranud suurt tähelepanu muusika kui kunstiliigi esteetilise olemuse selgitamisele. Muusika-elu igapäevaste küsimuste kõrval on hädavajalik, et tõstetaks esile muusika esteetiliselt väärtust, tema kasvatust-likku osa ja tähtsust üldkultuurilises arengus. K. Leichter ütleb, et muusikakultuuri laialdasest esteetilisest mõjust saab rääkida üksnes kõrge tasemega kontserdiel korral, milles etteandeline külg vastab kõrgi muusikalisele ilusa nõudele; selles lõigus ei või teha hinnaalandust solistidele, kooridele ega orkestriettekan- deile, ent küllalt sageli kipuvad koorid esitama ilmselt üle jõu käivaid teoseid; koos halva esitusega kaob paratamatult publiku huvi muusika vastu; laia kuulajaskonna muusikalise maitse arendamise nimel peab kasutama võimalikult mitmekülgset ajakirjandust, publitseriides ülevahtlikke artikleid üksikute heliloojate teoste ja žanrite kaupa... Ka tänapäeval on muusikateadlaste need seisukohad väga ajakohased.

Esteetiliselt väärtuslikul heliloomingul on sotsiaalne tähendus, sest ta rikastab ühiskonna kultuurivarasid: «Esteetiline maitse ei piirdu seega ainuüksi loova kunstnikuga, vaid on määratud rahvale. Vajadus ilu järele on elementaarsemaid elu nõudeid,» teeb K. Leichter kokkuvõtte artiklis «Rahvaviiside omapäras rahvusliku koolini.» («Postimees», 14. mai 1933.)

Tartu perioodikas avaldatud artiklite põhjal tuleb alla kriipsutada K. Leichterit probleemide nägemise oskust, nende asjatundlikku käsitlemist, seoste ja paralleelide toomist teiste kunstiliikidega, eeskätt kirjandusega, tema äärmiselt delikaatset lähenemist ka kõige diskreetsematele loominguküsimustele. K. Leichterit sõnastuselt korrektseid, väljenduselt tabavaid ja alati sisutihedaid artikleid on mõnus lugeda. Igas kirjutises on tunda mõtlevat ja juurdlevat, nähtu- si ajaloolise arengu taustal vaagivat, paindliku sulega tõsimeelset muusikameest. Need Tartu päeval avaldunud omadused on süvenenud jäänud K. Leichterit tähelepanuväär- tiseeloomujoonteks tänaseni.

ENE TARU

Tallinna vanalinnast kõneldakse tihti kui kivist linnast. Kivine linn on otseselt seotud kiviga, kivist ehitistega, kivist konstruktsioonidega, Tallinna silmapaistva raidkivikunsti teostega ning tänavate kivist sillutisega. Samas ei saa salata, et kõlava määratlusega «kivine linn» seltsib kaudselt kriitiline, keskaja linna süngusele, hoonestustihedusele ja millelegi elamiseks ebasobivale osutav maine. Turisti silmale ei ole Tallinna vanalinnas midagi süngem (välja arvatud vahest timuka maja, vanglatornid ja raudrõngad Raekoja seinal). Antikvaarsuse kõrgseisu aastakümnetes on vanalinn lihtsalt vana ja seega huvitav... Tallinlasele, kes tunneb (ja armastab) oma linna süngavalt, samastub kõik «sünge» vanalinnas antianitaarsusega, amortiseerumismuredega, funktsioonide stiihiaga, eriti elukultuuri madala nivooga.» (H. Üprus. «Kivise linna» antipood. Ehitus ja Arhitektuur. 76/2, lk. 46 jj.).

Mainitud artiklis näitab kunstiajaloolane H. Üprus, et Tallinn ei ole ajalooliselt olnud kaugeltki mitte kivine, vaid on evinud rohkesti rohelisi laike, millest autor võtab lähema vaatluse alla kesk- ja hilisemast ajast pärinevad vanalinnaiad.

Alljärgnevalt tahaksin peatuda vanalinnas aegade paralleelnähtusel — haljasaladel, mis osaliselt on läbi aastasadade meie aegade niisugused.

Sõjakas keskaeg, mil kõik linna hooned kaitsevajadusest tingituna kitsale ringmüüri piiratud alale koondati, ei pakkunud pargikunsti ja iluaianuduse arenguks küllaldaselt eeldusi. Äärmiselt tiheda hoonestuse tõttu ei olnud võimalik hoonete vahele jätta suuremaid haljastatud territooriume, mistõttu nimetamisväärtne pindala kuulus vaid lillede ja arstirohutaimede kasvatamiseks kohandatud kloostriaedadele ning kirikute ümbrusse rajatud kalmistule. Lähema kontakti saamiseks loodusega tuli elanikel linnast välja minna. Nälg roheline järele panigi keskaja inimesi rajama aedu ja haljasaladid linnamüüri välisküljele.

Rohkete eraaedade kõrval tuleks kõigepealt nimetada Roosiaeda (*rossen garden*), mille kohta ka mõndagi dokumentaalset leidub ning teada on, et see ühiskondlikult kasutatav oli. Aga laskem kõnelda kaasaegsetel.

Kroonikakirjutaja Balthasar Russow, kes Roosiaeda tõenäoliselt oma silmaga nägi, kirjeldab seda kroonikas nõnda: «Sel suvel, aastal 1547, sõitis jälle terve kogu Lüübecki laevu Narva. Seal seisid Tallinna kodanikud üleval Roosiaias ja pidid valuga pealt vaatama, et laevad nende linnast mööda sõidavad. Aga mõned trööstisid iseenast asjata ja ütlesid, et need on sõjalaevad, mis lähevad Narvat piirama ja tagasi võtma.»

Et Tallinna Roosiaeda siin sagedasti nimetatakse, siis pean temast ka lühidalt teadust andma. See Roosiaed asus Suure Rannavärga ees, üsna suure linnatorni ligil. Ja kaupmehed olid hääl aastal selle aia mullaga kõrgeks tõstnud, kõrgeks tasandikuks teinud — rõõmsaks väljavaateks merele, et nende kohtade peale ümberingi vaadata, ja müür käis ümberingi, et sead ega muud loomad üles ei saaks tulla. Ja kesk teed tasandikul seisid kõrge ja ilus roheline puu pikkade ja laiade okstega ja puu all olid ümberingi mõned pingid tehtud. Seal vaatasid nad ka iga päev kõige lusti ja rõõmuga pealt, kuda kõigi rahvaste laevad sisse ja välja sõitsid ja uhkesti loovisid, ja iga kord kui tulid ehk ära sõitsid, siis reidil vägevaid au- ehk rõõmupaukusid lasksid. Ja kui kaubaselid tahtsid laevale

minna ja maalt välja sõita, siis tulid kodanikud, sellid, naised ja neitsid üles Roosiaeda saatma, kus siis halja puu all lahkumisejooki joodi ja lauldi ja tantsiti. Aga moskvalase piiramise ajal tustiti see tore rõõmu- ja lustiaed ümber ja sai leinaaiaks — ja nüüd on temast tallinlased kraavi ja valli teinud Suure Rannavärga torni ette.»

Olgu veel lisatud, et esmakordselt mainitakse Roosiae-

turuks (*Grünmarkt*), missugune nimetus on püsinud tänapäevani. Turupidamine niisugusel kitsal kohal oli aga äärmiselt ebaotstarbekas, mistõttu sellest sajandi lõpul loobuti. 1893. a. otsustati siia rajada park. Ümberkaudsete elanike annetuste ja linnalt saadud summade toel tehti asjaga ka algust. Parki seati üles püskkaev tsinkfiguuriga ja platsike ümbritseti raudaiaiga. Kahe tänava vahelisse tera-

Vaade Rohelisele turule Pika t. ja Olevimäe hargmikul (kunaqine Kalaturg), 1977.

VANALINN OLI JU ROHELINE

da 1444. aastal. 1569. aastal rajati siia suurtükipatareide asukoht, veelgi hiljem, Rootsi valituse ajal, aga bastion.

Kahel ülejäänul, Papagoi- ja Püssilaskuri (Küti-)aial (*Papageiengarten*, *Büchenschützengarten*), mis Roosiaia kõrval samuti Tallinna vanemate avalike aedade hulka kuulusid, ei olnud niisugust populaarsust kui esimesena nimetatul. Need tekkisid tänu tolleagele kombe ammu- ja vibulaskurite võistlusi korraldada. Et märklauana kasutati enamasti ridva otsa asetatud papagoikuju, siis sai vastava nimetuse ka park, kus võistlused tavaliselt aset leidsid. Papagoiaia täpne asukoht ei ole ürikuliselt kindlaks määratud. G. Vilbaste arvates paiknes see Suure Rannavärga läheduses, jäädes sellest mere poolt vaadates paremale, samal ajal kui Roosiaed vasemale jäi.

Püssilaskuriaia kohta teatakse veelgi vähem. Seda mainitakse 1431. a. kui avalikku aeda Nunnavärga ees, kusjuures aiast olevat trepp Toompeale viinud. Järelikult pidi ta asetsema kusagil Toompea nõlva all, kuskohal täpsemalt, on raske öelda.

XVI—XVII sajandi Tallinna haljasaladest on vähe andmeid. Eespool mainitud avalikud aiad linnavärga läheduses kaotati kindlustussüsteemi laiendamisel. Nii nagu linnamüüri välisküljel olevatele aedadele, sai hirmus Liivi sõda saatuslikuks ka rohketele tammikutele Tallinna vahetus ümbruses. Kütteks ja piiramisvahendite rajamiseks raiuti maha suured tammesalud Kopli poolsaarel, Tõnismäe all, Ülemiste veski läheduses, Kadriorus ja mujal.

Lühidalt ka teistest Vanalinnas haljasaladest. Pika tänava ja Olevimäe hargniskohal leidub 0,03 ha suurune kolmnurkne platsike. Siin asus varem Tallinna kalaturg (*Fischmarkt*). Läänud sajandi keskpaigast oli see peamiselt juurvilja müügi-koht. XIX sajandi plaanidel nimetatakse platsi Roheliseks

vasse nurka püstitati 1909. a. väike kabel.

Laiatäna otsa kohal, Toompea nõlva all köitis aastaid tallinlaste pilku meeleolukalt kujundatud nurgake, mida ilustas paejärsakult langev kaskaad ja selle ette paigutatud J. Koorti skulptuur «Metskits».

Niguliste kiriku ümber oli kunagi kalmistu. 1773. a. keelati Katariina II käsul matmine vanalinnas kirikutesse ja nende ümbrusse. 500-aastaselt kalmistut jäid tähistama vaid puud. Alates 1787. a. kuni XIX sajandi I veerandi lõpuni peeti nende all kuulsat jaanilaata (igal aastal 20. juunist 1. juulini). 1862. a. kiriku ümbruse korrastati ning kaeti muruga, puude vahele istutati ilupõõsaid, rajati jalgteed. Osa vanast pärnasalust kiriku põhjaküljel kasvab tänapäevani. Kirikust lõunas on vahepealsetele põlemistele vaatamata veel elujõus kuulus Kelchi pärn (ümbermõõt 440 cm), mille alla on maetud tuntud kroonikakirjutaja Christian Kelch, kes 1710. a. katku suri. Kalmistut märgib ka iidne puudesalu Oleviste kiriku ümbruses. Kahjuks on kunagisest väga ulatuslikust surnuaiast, mis isegi lõuna poole Pagari tänavat ulatus, säilinud vaid mõned pärnad vastu Pika tänavat. 29. oktoobril 1883. a. istutati siia Martin Lutheri 400. sünniaastapäeva mälestuseks temanimeline tamm.

Kuulsatest kloostriaedadest ei ole ükski säilinud. Vaid 1. keskkooli kõrval Nooruse tänavas kasvab rida puud, kuid nendestki pole ainuski pärit endise nunnakloostri aiast, vaid on palju hiljem istutatud. Üksik jääme kastan keskkooli õues murdus ligi 20 aastat tagasi sügistormis.

All-linnast kõrgemale jääval paealjal asuv Toompea on eeldatavalt kogu aja olnud puudest ja haljakutest võrdlemiselt vaene. Siinsed majad on surutud üksteise lähedale, õued on tillukesed, jättes roheline vähe ruumi.

Vanemad puud on hävinud Toompeal laastanud hiiglatulekahjudes, oma osa on mänginud ka ebasoodsad kasvulolud. Ja nüüd leidubki majade õuedes vaid paar-kolm vanemat puud. Kümnekond vanemat pärna kasvab ka Toomkiriku ümber. Seesugune äärmine rohelinevaegus on siiski vaid nüüdisaja nähtus. Möödunud sajandil oli Toompeal koguni paar suuremat haljasala. Komandandi maja taga asusid park ja viljapuuad, Pika jala lõpus, tollimaja taga kallakul aga vanemate puude ja põõsaste read. Toompea lossi lõunaküljel, komandandi maja vastas laius veel XIX sajandi II veerandil nn. kubernerite aed.

Hiljem rajati lossiesile kunagisele eeslinnuse alale ja endisele Toompea turule (kaotati 1876) iluaed, kus Toompea elanikud ja lutamas käisid. 1894.—1900. a., kui siia Aleksander Nevski katedraali püstitati, hävis aga seegi. Üksnes katedraalil lõunasse istutati lammutatud hoonete kohale väike park pärnade, vahtrate, saarte ja paari hobukastaniga.

Kohtu tänava lõpus, maja nr. 12 õues on tänäni säilinud üksikuid puud, siia loodi 1963. a. ka vaateplatvorm, kust all-linnale ja lähemale ümbrusele võib pilku heita.

Üsna uus on ka Toomkirikust läände jääval alal, Toomkooli tänaval asuv haljak mõne vanema puuga, lillepeenardega nende all ning ainuke keskaegast säilinud kaevuga Toompeal.

Üpris noor iluaed Toompeal asub linnamüüri ja Nevski katedraali vahel Tallinorni lähedal. Viis-kuus aastat tagasi paiknes siin üsna maaliliselt intiimne haljasala kiviktaiimate ning mõningate põõsastega. Siit edasi viis värvavaa läbi linnamüüri Taani Kuninga aeda, kus samuti mõningaid põlispuid leidub.

Ja olemegi teinud kiirkäigul marsi läbi Tallinna kunagiste haljasalade Papagoiaia ja Taani Kuninga aiad. Nähtavasti võime täie kindlusega väita, et minevikus ei kujutanud Tallinn endast kaugeltki kivist kõrbe, vaid pigem vastupidi: linn oli kui mitte just roheline uppuv, siis üsnagi rikkalikult haljastusega. Selle hulgas domineerisid mahukate arhitektuurisamblike (kirikud, kloostrid) juurde kuuluvad suured aiad, samal ajal kui elukvartalites esines valdavalt intiimsemat laadi õueaedu.

Sajandid on möödunud, tundmatusele on muutunud kunagise keskaegse kaubalinn funktsioonid, linna välisilme, selle kõigege koos ka elanikkond. Kasvav elutempo, industrialiseerimine ning sellega kaasnevad nähtused on vajutanud oma pitseri ka kunagiste vanalinnas kopsudele — rohelistele saartele. Jäädavalt on kadunud Papagoi-, Roosi- ja Kütiad, aga samuti kunagised haljad kalmistud, rohkete aedadest Vene, Pika ja Laias tänavas on heal juhul alles vaid mõni üksik puu. Sajandivanuste aedade aeglase hääbumine puude väljasuremise läbi on loodusest määratud. Seda protsessi saab vaid aeglustada. Märksa kurvem on aga lugu vanalinnas üsna uute haljakute ja õuedega. Need on asjaomaste asutuste ja elanike hooletuse tõttu üsna laokile jäänud. Mõned näited. Roheline turg on minetanud täiesti oma kunagise näo. Püskkaevust ei ole jälgegi, osa stiilsest piirdeaiast veeti

utili, puude alune on vihmas- te ilmadega porine.

Pärast viimase sõja jälgede kõrvaldamist kujunes Harju ja Ratsakaevu tänava vahele lagendik, mille taustal Niguliste kiriku võimas massiiv jõuliselt esile kerkeb. See terrassiline haljasala on meeldiv mälestusmärk tallinlaste ühistööst. Ent praegu on haljak samuti käest ära. Osaliselt on sellele kaasa aidanud jääti-sekohvik, mille küllastajad alasse just kõige paremini ei suutu. Omajagu süüd on ka Restaureerimisvalitsusel, kelle poolt Niguliste kiriku ümber seatud plankaed juba üle kümne aasta kõige põlisemat pargiosa piirab. Lisaks sellele on mäenõlvale suunduvad trepid Harju tänava pool lagunenud, kena fontäänike ei piserda enam ammu vett, all-linna laste armastatud mänguplatsist ei ole pärast filmimeeste lahkumist (kes siin mõned aastad tagasi «Meistrite linna» tegid) midagi peale tolmuva liivahunniku järele jäänud. Kunagi haljasala uhkuseks olnud A. Starkoppi «Karu» viidi siit purustamiskartuses hoopis minema.

Vahemärkusena lisagem, et arhitekti seisukohast (linnaehitustlikust) pole koht kaugeltki sobiv mis tahes haljakule. Ent kuni sõjahaav on parandamata (täis ehitamata), tuleks roheline puhkenurk siiski korras hoida.

Täielikult on, nagu eespool nimetatud, oma kunagise intiimsuse ja meeleolukuse kaotanud ka Värskali tänava Toompea paejärsaku all asunud J. Koorti «Metskitsega» kaunistatud haljasala. Praegu on sellest alles vaid riismed. Loetelu pole mõtet jätkata, sest parem ei ole olukord ka Toompea haljakute või all-linna üksikute rohelistes saartega.

Siinjuures tahaksin nentida ka täiesti uude, negatiivselt mõjuva haljastuse tekkimist vanalinnas. Mõõdakäijatele ei ole kindlasti jäänud märkamatuks üsnagi suured puud Breemeni tornis (Vene t.) ja linnamüüri Teatri- ja Muusikamuseumi kõrval (Müüri-vahe t.), aga samuti puukesed ja põõsakesed paljude vanalinnas hoonete katustel, karniisidel ja rõdudel. Ei tea, ehk on siin eeskujuks olnud kuulsad Semiramise rippuvad aiad, kuid kõigile peaks selge olema, et selletaolise roheline vohamine ei tee au kellelegi, rääkimata äärmiselt kahjulikust mõjust ehitistele.

Tallinn võtab igal aastal vastu sadu tuhandeid külalisi Eesti eri paikadest, ven-nasvabariikidest ja paljudest välisriikidest. Kõiki võluvad meie pealinna majanduse, linnaehituse ja kultuurielulise tormilise areng, rõõmus elutempo ning omapärane vanalinn, mis on ajaloomälestistest äärmiselt rikas. Selle nimel, et meil ei oleks tõesti põhjust rääkida vanalinnast kui kivist kõrbest, tasuks näha veidi rohkem vaeva, kui me seda siamaani oleme näinud. Esialgu aйтaks võib-olla olemasolevagi kordategimine, vanalinnas oma elanikele õdusa meeleolu võimaluste loomine, võimaluste loomine vanalinnas lastele kas või natukene rohkem vahetu loodusega (mis siis, et osalt tehislõhkega), lilled oitsemise ja linnulauluga ühenduse astuda.

Palju aйтaks ka vanalinnas õuede korrastamine, siia uue haljastuse rajamine. See oleks aga nähtavasti juba uus teema.

JAAN TAMM

ESTICA

■ Bulgaaria noorsooleht «Narodna Mladez» pühendas k. a. 21. septembri numbris terve lehekülje Eestiile. Kesksele kohale on paigutatud EKP Keskkomitee esimese sekretäri J. Käbini sõna-

võtt «Meie jõud on meie ühtsuses». Fotode ja Bulgaaria ning Nõukogude ajakirjanike kirjutite abil saab lugeja lähilevaate meie vabariigist, selle pealinnast, EKP-st ja ELKNO-st.

T. Kallase esimeste jutukogude arvustajad nimetasid teda «lootuse lapseks». Hilisemad arvustused kustutasid sellest hellitusnimest teise poole. Vaatame, kas viimased raamatud, «Ohtuvalgus» ja «Insener Paberiti juhtum», annavad põhjust uuesti tõstata küsimuse lootustest.

Kuigi mõlemad kogumikud ilmusid suhteliselt lühikeste vaheaegadega, on neis sisalduvad jutud valminud erineval ajal. Sellepärast tuleks neid ka eraldi käsitleda. Pealegi erinevad kaks raamatut oluliselt ka kvaliteedilt.

Varem ilmunud «Ohtuvalgus» osutab T. Kallase varasemate jutukogudega võrreldes uutele, nii sisuliselt kui ka vormiliselt olulistele arengutendentsidele. T. Kallase jutud on enam läbi komponeeritud, puht, mis lähendab neist mõne novelli, on orgaanilisem, vähem kistud, vastavalt kujutatavale valitud stiil on väljapeetum ja järjekindlam. Üldine kirjutamismaneer on jäänud samaks, ladusasse teksti on piktitud mõni uudissõna. Olulisemad teisenemised on aga toimunud sisus. Uutes jutustustes puuduvad kummalised situatsioonid, faasinähted tegelaste reaalsusetajus. Meie ees on jälle põhiliselt lüürilise maailmatärga noor Teet Kallas. Kui T. Kallase varasematele juttudele, eriti aga revüüromaanile «Helise-kõliseb» on ette heidetud kandva mõtte tagasihoidlikkust või isegi tühisust, mänglevat ellusuhtumist jne., siis nüüd on probleemide ja kujutatavate inimtüüpide ring märksa laiendanud. T. Kallase põhitegelane pole enam mõneti hermeetilises maailmas seikleja ja oma fantaasiaga heitlev lumpenintelligent, vaid väga erinevate elukutse ja vanusega inimene, kes püüab lahendada mitte kummalisi olukordi, vaid oma eksistentsi mõtte seisukohalt keskeid probleeme. T. Kallase katse sisse elada võõrastes maailmadesse on oluline ja vahest ka paratamatu samm edasi.

Teiste probleemidesse ja mõttemaailmadesse sisseelamisel rajanevad ka T. Kallase õnnestumised inimpsüühika õrnamate helinate edasiandmisel. Oige mitmes jutus püüab ta jäljida, kuidas iseenest head, ent lihtsakoelised inimesed ei suuda oma elu vähegi õnnelikumalt korraldada. Põhiliseks ei osutu siin mitte inimeste halbust, vaid elementaarne kirjaoskamatus suhtlemises: kohmakus, saamatuse ja lapidaarsus. Valikuolukordades, millesse elu nad asetab (näiteks juttudes «Neli vestlust armastusest», «Ääremängija juhtum», «Ohtuvalgus», «Jefreitori puhkus»), ei lähtu T. Kallase tegelased valiku tegemisel mitte väärtustest, vaid üsna juhuslikest asjaoludest ja kitsalt situatsioonilistest impulssidest. Ka ei põhjenda kirjanik alati nende otsuseid küllalt veenvalt, mistõttu iseenest sümpaatsetest juttudest ei jää sügavamalt emotsionaalset jälge. Osasaamine tuulevirvendustest häabub seejuures mingi paratamatu sunni tajumisse, masendusse. Selletaoline fatalismilming on T. Kallase muidu nii mänglevat lähemisviisi arvestades väliselt ootamatu. Dialektikaseaduste seisukohalt on see aga üsna paratamatu niipea, kui autor asub mõne tõsisema teema kallale, muutmata seejuures põhilist kirjutamismaneerit.

Üsna adekvaatselt väljendab T. Kallase iseloomuliku kirjutamisviisi võimalusi ühe tema kirjanikust tegelase pihitimus: «Mina, kes ma kur-

T. KALLAS. OHTUVALGUS. Tundeliselt jutte. Tallinn, 1971, 150 lk.

T. KALLAS. INSENER PABERITI JUHTUM. «Loomingu» Raamatukogu nr. 27, Tallinn, 1977, 57 lk.

vastusega olen pidanud kogema, et ei jätku mul oskust ega jaksu suurteks panoraaimeks sõjast ja inimestest, selles rahust, ülesehitustööst, viisaastakutest, tööstusest, põllumajandusest; mina, kes ma paraku pole ka küllalt tark kirjutama sügavaid filosoofilisi arutlusi inimkonnast ja tema saatuses, pean ma ju ometigi endalegi mingi koha leidma, et loota — äkki suudan viivukski nukraid lohutada, pealiskaudseid hetkeks mõtlema panna.» Seda Teet Kallas vaadeldava raamatuga suudab.

Millal on kirjutatud «Insener Paberiti juhtum» ja teised koos niminõuvali ilmunud jutud, seda pole lugejale teada antud. Igatahes erinevad need oluliselt oma tundetoonilt ja sotsiaalselt kandvusest eelmises kogus avaldatuist. Nii probleemide ahenemise kui ka lüürilise alatooniga kaotamineku tõttu on viimane jutukogu eelmisega võrreldes nõrgem. Head fabuleerimisoskust ja ladusust ei täienda siin autoripoolne hoiak, selgelt väljendatud suhe oma tegelastesse, kui selleks mitte pidada iga jutu lõpus puánti asendavaid moraliseerivaid fraase.

Allpool püüame neid väiteid konkreetselt põhjendada.

Kõiki raamatus «Insener Paberiti juhtum» avaldatud jutte seob asjaolu, et nende tegelased nii või teisiti satuvad hullumajja. Hulluse probleem on T. Kallasele ennegi ainet andnud (vt. nimijutt kogus «Verine padi»). Hulludest kirjutamine, kui seda kergelt võtta, on iseenestest ahvatlev ja ilmselt ka Teet Kallase stiiliga sobiv. Tema tegelased on alati silma paistnud tegevuse irratsionaalsusega, rääkimata nende poolt lausa illusoorsete maailmade loomisest.

Vaadeldavatest juttudest nõrgim on «Roimari õpilane». Intellektuaalselt alaarenenud noormehe vaimne haigestumine on vähe põhjendatud. Paralleel elektrikäru ja elektritooli vahel on banaalsevõitu. Võimalik autori idee, et igaüks meie hulgast võib olla endine mõrvar või tulevane hull, on üsna kulunud.

Jutu «Õigus surra» taga peitub tõeline sotsiaalne probleem, mille avamiseks pole autor kahjuks teinud ühtki tõsisemat katset. On ju tõsi, et teatud olukordades on inimelu jätkumisele, kui see on ilma jäetud inimlikust sisust, raske leida põhjendust, seda eelkõige inimesel endal. Slava endine elu ei paku talle palju pidepunkte leidmaks elu mõtet uutes oludes. Rahustid siin ei aita. Seetõttu on arstide ponnistused Slavati elu hoida juba ette asjatud. Võitlus arstidega muutub tema eksistentsi ainsaks sisuks ja varem või hiljem trumpab ta nad üle. Võõrastavad on ainult Slava bravuur, vähimagi meeleheitelunde puudumine ja suremise stoilisus. Niisugusel kujul, nagu Slava juhtumi esitab Teet Kallas, jääb see kahjuks üksnes põnevaks lugemiseks: kes peale jääb?

Jutustuse «Tagasi suurte kivide juurde» võiks pealkirjastada ka «Tagasi suurte sõ-

nade juurde». Kui jätta tegelase hullus alla kriipsutamata, siis meenutab jutustus 1960. aastate Valtonit. Tavalise n.-õ. hullujutu asemel võiks siin olla grotesk. On ju küllalt neid, kelle ainsad suured teod on suured sõnad, aga siiski peavad nad end tõsisesteks ja vajalikeks inimesteks. Kuid ka sel kujul on kirjutamata jäetud ulatuslikum sotsiaalne taust: probleem, kuidas tööpoolest aidata niisuguseid haigeid. Raviarsti antud isiklik kümne-rublane on vaid nõrk vihje sellele.

Vaadeldava kogu huvipakkuvaim jutt on kaheldamatult «Insener Paberiti juhtum». Autoripoolne kommentaar lõpus (kui seda mitte võtta naljana) vähendab kohati meisterlikult esitatud isiksuse lagunemisloole mõju. Inseneriroolist väljalangemisele järgneb üldiste sotsiaalsete normide rikkumise rahulik aktsepteerimine, seejärel nende rikkumine, kunstlike, omaenda jäikade normide loomine ja maniakaalne ellurakendamine.

Kõige ülalõeldu tõttu jäävad T. Kallase viimases kogus esitatud jutud ikkagi üsna tavalisteks hullulugudeks ilma psühholoogilise sügavuse ja sotsiaalse kõlapinnata. Pikkema praksisega arstid võiksid niisuguseid lugusid rääkida veel huvitavamalt ja mitu korda rohkem.

Ka kipuvad T. Kallase tegelased olema üsna üheüblised. Neid iseloomustavad kaunis napid jooned hakkavad häirivalt korduma. Näiteks on Matsil tugev sihvakas proportsionaalne mehekeha, (lk. 12), Slaval on «noor ja sitke ülakeha, jõulised lihased käsivarred» (lk. 15), Ojasson on «pikk vilajas poiss, käed suured, punakad, tööhimulised» (lk. 31). Insener Paberit on samuti «pikk, sihvakas», «treenitud kehaga» (lk. 55, 56). Rõhutatud mehelikkus näib kuuluvat tulevase hullu tüpaaži. Võib-olla on see vajalik rõhutamiseks kontrasti nende vaimse vaesusega. Naistegelasi iseloomustab T. Kallas peaaegu eranditult jalgade järgi, jaotades nad sihvaka- ja jämehäälseteks. Peale selle on kõigil vaimuhaigetel õige tihedad sidemed filosoofiaga. Matsil ja Slaval mõlemal on filosoofilisus. Slava tavatseb raviarstiga isegi filosoofeerida. Ojassoni korstnapühkijast isa ja insener Paberit loevad hoolega filosoofilist kirjandust jne. Seesuguses üheüblalisuses peegelduvad võib-olla mõningad argiteadvuse hoiakud vaimse töö suhtes, kuid igal juhul mõjustavad ülaltoodud paralleelid, mida on raske võtta kunstikavatsuslike pähe, T. Kallase kui kirjaniku fantaasia kidumist. Niisugusel kujul kirjanduse osutuvad T. Kallase lood sõnakunsti piirimaile seisvaiks. Siinkohal tahaks jälle meenutada hiljuti «Sirbist ja Vasarast» loetud igituttavat, kuid seekord V. Bondarevi sõnastatud mõtet: «Kirjandus, mis ainuüksi kirjeldab, kaotab minu meelest ja hakkab edaspidigi järkjärguliselt kaotama oma tähtsust. Võime ja oskus midagi kirjeldada ei tee veel kirjanikust kunstnikku. Sest kirjanik on alati mõtleja, kes annab endale hästi aru sellest, mille nimel on kirjutatud üks või teine novell, stseen, peatükk romaanist.» See mõte on T. Kallase teoste puhul vaieldamatult aktuaalne, ilma selleta on kirjanduse ääremängija seisundist raske välja pääseda.

REIN RUUTSOO

«Vaikne nädal» (1958), «Ehtne surm» (1965), «Blanche ehk unustus» (1967), «Henri Matisse» (1971), «Teater/Romaan» (1974).

Peab märkima Aragoni luule virtuoosset vormitajust, mis pole eesmärk omaette, vaid alati idee teenistuses. Poedil on õnnestunud sürrealismi paqasist pärit sõnaakrobaatika meisterlikult ühte sulatada puhtariililiste klassikaliste värsimõõtudega. Paljud tema luuletused on viisistatud ja muutuud populaarseteks lauludeks. Tõlkimatus meaine on luulele üllim kiitus, kuid tõkestab levikut üle keelepiiride. Nii puudub Aragoni üllirikas, musikaalne, mitmekihiline poeesia eesti keeles peaaegu täielikult. Teened tema luule eestindamisel on vaid J. Semperil ja A. Kaalepil. Juuresolev katkend, mis on võetud poemist «Lõpetamata romaan», heldab mõttesilla luuletaja noorusotsingutesse.

Aragon arvukate teoste hulgast on tähtsamad esikkogud «Rõõmutuli» (1920), vastupanuliikumise aastate luulekogud «Südamevalu» (1941) ja «Prantsuse äratussignaal» (1944), poeemid «Siimad ja mälu» (1954), «Lõpetamata romaan» (1956), «Elsa» (1959), «Luuletajad» (1960), «Elsa narr» (1963); proosast lüüriline «Pariisi talupoeg» (1926) ja romaanitükk «Reaalne maailm», mille kaks viimast teost «Aurélien» (1944) ja «Kommunistid» (1949–1951), on ilmunud ka eesti keeles. Viimase aja loominguks on ülekaalus romaan:

LOUIS ARAGON

Katkend poemist

«LÕPETAMATA ROMAAN»

Siin algab sõnade pilkane õõ
Siin irdub nimi sellest mida ta nimetab
Siin maailb vastuheik fantastilises kirjas
Maailma milles sein on sein vaid niivõrd
Kulvõrd päikeselak ta pinnale liibub
Kulvõrd kuupeegel tabanud mõõduvat meest

Siin algab žongleerimisdzungel
Ja see kes kõneleb usub tõemeeli et tema sõna
On maailma algus ning esmane päev
Põlnud muud kui klaaskuul milles spiraali keerduud värvid
Aga teisel päeval ta ütles Saagu pimedus
Et ilutulestik kirkamalt esile tõuseks
Kolmandal päeval ta tundis end ära pilvis
Neljandal tundis end ära voolavas vees
Oma hääle kaja ta kohtas viiendal õõl
Kimbuke koidikuid pilvas et inimkeelst
saaks ta silmis mis tahes loomingu läte
Ning ühel laupäeval
See kes kõneleb lõigi kalad ja linnud
Oma näo järgi
Ning pühapäeval ta läks välja tänavale ilusais riideis
Teda hämmastas naer õlakehitused mis teda saatsid
Ja viiruk mis põles teistele orel kes teab mis Jumalale
kirikus mängis
Hullust hullust kuulutas keil
Siin algab sõnade lumm ja luuletajate needus
Vaadake neid lapsi kõndimas läbi elu
villespill käes või simbel
Nad mängivad tulega teisi kohtlevad kalgilt rikuvad korda
Mõnuga paiskavad segi ja solgivad kõike
Pidalitõbiste kärisid peos
Põrgulärm ning ma põlgan neid kes vaatavad kuhu panevad jala
Trompeid pole tehtud penide jaoks
Ja ehkki ma meeleldi lompides kahlan
Näete näete neid naeruväärseid ja ülevald lapsi
Ekslejaid eksi pillatud märkide metsas
Kiiskavas valguses varjude mängus
Kaotsi kaotsi kesk mõttelist labürinti
Iseeneste Minotaurustest iseeneste saak
Rändkomejandid kes vankudes tassivad kirevaid kalte
Kohvrising nõõriga seotud lootes et keegi ei näe
Luifunud kullisid seatakse puisteel püsti
Siidid juurde selgiltust andma
Trikood on kottunud tikitud hõlmilt kildhaaval kassikuld koordub
Kõik see ulmade narmendav kard
Eks vaadake mind mis nägu on päevavalges
Nood kes võrguta küüslaukulede sõõris panevad kaalule elu
Või sülgavad verd oma tähisest kopsust

Ja nende hulkurileer peatub õhtul tiigi kaldal
Või linna külje all hüljatud kõnnul
Koidu eel sind äratav külm ümberringi valendab prahti
Ja iga päev tuleb neil niifia õiste unenägude hein
Kuhu vüla see rohi Kuhu panna see iligne taak
Ikka edasi edasi sest selles kandis
Ei soovita näha teid mustlasi
Kes te teenite leiba pea peal käes

Sõnad võtsid kinni mu käest
Kus ma viibin Mis eksirajalt tabas mind agu
Mida veetakse kõigis neis mõõduvais vankreis
Kuuled voorimeest vandumas oledki Suurel Turul
Järgid mõtet süftid ja enam ei tea mida räägid
Jah Nii see algab nii sind juhivad sõnad
Kaovad silmist katused kaob silmist maa Sa rändad
Lindude seletamatul teil

Prantsuse keelest

MERIKE RIIVES

«UGALA» UUE HOOAJA UUT JA PAREMAT

Pühapäeval, 2. oktoobril kutsus «Ugala» kokku selle hooaja esimesi külalisi. Mulu valminud lavastusi mängitakse novembrini, siis on plaanis välja tuua kaks selle aasta põhiteemale, Oktoobrerevolutsiooni juubeliaastapäevale pühendatud esietendust. Esimene neist valmib leedu tunnuima filmimehe Vytautas Zalakevičiusi filmi «Keegi ei tahtnud surra» ainetel. Lavastuse teemaks on aeg, mis jaotab inimesed vastasleeridesse mitte nende heade või halba oaduste, vaid töökspidamiste või isegi asjaolude mõjul. Olgugi et lavastuse tegevus toimub märksa vähem aega tagasi, kui seda juubelinumber näitab, on ta revolutsioonist, sest temas käsitlevasse ajavahemikku kuuluvad pöördesündmused Balti vabariikides. Lavastuses on otsitud uusi mängu- (lavastaja Riho Lehespalu), kujundus- (kunstnik Heitti Polli) ning ka muusikalisi (helilooja Sven Grünberg) põhimõtteid.

«Ugala» teine juubeliendus valmib teatri peanäitejuhi Heino Torga käe all ning kannab nimetust «Suudlus enne koitu». Kuigi selle Ardi Liivese algupärandi tegevus toimub 1918. aastal, võib teda süüze pooldest eesti «Macbethiks» nimetada. Lavastajat köitsid näidendis peituvad inimväärikuse säilitamise ning uue inimese ajaloolise kujunemise teemad. Oma mängulaadi ja lavapildi poolest (Ingrid Aguri kujundus) tuleb lavastus olustikuline, veidi naturalistlikki, mis tingliku «Keegi ei

tahtnud surra» kõrval peaks kunstirõõmu valmistama traditsioonilise «Ugala» stiili pooldajatele.

Ajal, mil Heino Torga lavastus mõne kuu vanuseks saab, asub päris «Macbethi» kallale teatri vanameister Aleks Sats. Sellest kujuneb töö, millest näitlejanõudlikkuse poolest «Ugala» juba aastaid pole katsetanud (välja arvatud ehk «Idioot»). Shakespeare'i-tasemeline dramaturgia peaks aga teatritele praegu kasu tooma isegi loodetust väiksema õnnestumise korral, sest lati mahaloomiselt on hüpe ikkagi üks kõrgemaid.

Riho Lehespalu kasutab proovide vaheaegu, et valmistada ette uus materjal. Järgnev lavastus, mis koosneb kolmest osast ning kannab (esialgset) nimetust «Sobla», on satiiriline. Autorite hulka kuuluvad F. Dostojevski, Kozma Prutkov, M. Zõštšenko — kirjanikud, kes kõik omamoodi ja eri aegadel, kuid julgelt ning ironia varju all võitlesid elu tumedama poolusega. Lavastaja edasiste plaanide «portfelli» on veel mõned novellid ning G. Boccaccio surematu «Dekameron», ajalisel kipuvad need aga järgmisse aastasse jääma.

Veel on «Ugala» kavas jätkata «Niskamäe» sarja ning ka pisiperet uue lastetükiga röömustada. Selle nimi jäägu praegu siiski veel väga rangelt saladusse.

FELIKS SUBIN,

«Ugala» kirjandusala juhataja

2. oktoobri esietendus Noorsooteatris Maciej Zenon Bordowiczi «Non-stop», kaheinimesetükk Silvia Laidla (vasakul) ja Lisl Lindauga. Lavastajad Peeter Volkonskiit, kujundus Tõnu Virvelt. «Non-stop» etendub suurel laval Salme t. 12.

(Algus 9. lk.)

töoga sellisesse ekspositsiooni ka ei pääse. Tervikuna kinnitab Eesti graafikaekspositsioon viimaste aastate kunstiarvustustest kordunud hinnangut — stabiliseerumine. Kunsti tarbija ja hindaja seisukohalt on aga üsna loomulik see, et väärika meisterlikkuse õhkkonnas tekib igatsus millegi uue ja üllatava järele, tühimuse graafikast, mille ülikeerukas kujundusüsteem muudab töö teinekord piltmõistatuse sarnaseks, ehk isegi kahtlus meie graafikakunsti stagnatsioon. Vaieldamatu peaks aga siiski olema, et meie graafika praegune tehniline meistritase kuulub eesti kunstikultuuri väärtoss, mida tuleb hoida ning hinnata (B. Bernštein). Sellisel küpsusastmel on võimalik edasiminek kui tahes sügavale tunnetustasandile ja suurte sisuliste ülesannete lahendamisele, mida me oma kunstilt ka ootame. Jüri Hain juhtis tähelepanu sellele, et üheaegselt triennaaliks valmistumise töötasid graafikud kahe vastutusrikka näituse tarbeks, mistõttu meie üldiselt elujaatav ja optimistlik väljapanek temaatiliselt kesisemaks jäi. Oktoobri juubelik avatakse Moskvas üleliiduline kunstinäitus ning Tallinnas ekspositsioon «Inimene ja tehas», kuhu pannakse välja sotsiaalselt kaalukat uudisloomingut. Need näitused peaksid meie graafika suutlikkust ka sellest külast iseloomustama. Võrdlus naabrite kunstiga tuleb aga siiski meelde, et mõned eesti graafikatraditsiooni väärtuslikud kogemused on praegu meie mustvalgekunsti tagaplaanile jäänud. Võiks

GRAAFIKATRIENNAAL. PROBLEEMID JA PERSPEKTIIVID.

kõnelda inimese üsna tagasihoidlikust kujutamist meie praegusgraafikas, peaaegu ei harrastata enam graafilist portreed. Lätlastel ja leedulastel (kas või Domicile Tarabildiene auhinnatud sari «Vilniuse naised») on selles žanris välja panna tugevaid lehti. Meil on Viiralti ja Aino Bachi kunst, on tugev portreemeister Evald Okas, aga vähe selle meie kunstitraditsiooni jätkajaid. Loomulikult on eluõigus kõigil žanritel, ilma inimese kujutamise kunst aga põhimõtteliselt ei eksisteeri. Silma torkab ka leedulaste tähelepanelik suhtumine minevikukunstile, selle pändimise ja tavadesse. Varem piirdus see peamiselt oma rahvagraafika traditsioonide järgimisega. Nüüd on lähtepunkt avaradunud, saanud laiemat tunnetusliku tähenduse, kui tuua näiteks kas või Alfonsas Žvilius, kelle loomingus on märgatav renessansimeistrite eeskujud. Eesti praegusgraafika sidemed möödaniiku kunstiga on mõneski suhtes tagasihoidlikumad kui Leedus.

Arvamuste vahetuseks andis alust ka üksikute autorite tööde valik. Leedulaste ja lätlaste eksponeeritud suhteliselt rohkem varasemate aastate teoseid, meie väljapanekust oli kolmekümne

ringis uudisloomingut, mistõttu mõnigi kahe triennaali vahel loodud tugev leht pidi kõrvale jääma. Eesti kunstihuvilisi silmas pidades tundus koosolijatele selline valik siiski põhjendatud. Näitusekõlastaja kaotab huvi oma vabariigi väljapaneku vastu, kui kohtab seal enamasti juba varasematelt näitustelt tuttavaid töid. 30 000 külastajat Tallinna III graafikatriennaali on aga selline arv, mis peaks meid tõsiselt mõtlema panema graafikanäituste komplekteerimisvõimaluste ja ka graafikatriennaalide tuleviku üle. Nii suur hulk graafikanäituste külastajaid ei saa olla homogeneenne, ühtsete huvide ja hindamiskriteeriumidega. Normaalse näituste korraldamise praktika eeldaks difereentseeritud väljapanekuid, erineva temaatikaga, miks mitte mitmele vanuserühmale (näiteks lastele), ka kunstnikele endile mõeldud näitusi. Lõppude lõpuks eeldaks selliseid võimalusi meie graafikute praegune loomepotentsiaal. Ehk algaks siit tee ka probleemiasetusel ja teemadelt mitmekülgsema graafikaloomingu poole. Meie võimaluste piiridesse mahuvad aga ülekuhjatud graafikaosakonnad ülevaatenäitustel ja kolme aasta tagant

KOGU KIIEV PIDUTSES

23. septembril algasid Kiiievi Ukraina III noorsoofestivali lõppüritused. Kohale olid saabunud delegatsioonid kõigist liiduvabariikidest (ka Eestist eesotsas ELKNÜ Keskkomitee esimese sekretäri I. Toomega), samuti mitmeid sotsialismimaalt. Festival hõlmas konkurssi, suurürituste kokkuvõtteid ja võistlusi, mille võitjatel oli õigus osaleda lõppüritustel. Kõigist Ukraina linnadest ja rajoonidest saabusid noored Kiiievisse, et sammuda ühises rivis Keskstaadionile, kus süüdati pidulikult festivalitõrvik. Noored raporteerisid oma valmisolekut asuda uutele tööviitudele, revolutsiooni- ja lsamaasõja veteranid tänasid neid kui suurepärasid järelkasvu, seejärel mõõdus pealtvaatajate silme alt Nõukogude riigi ajalugu. Rahvas elas innukalt kaasa, diktori sõnad matustid kohati ovatsioonidesse. Peomeeleolu ei suutnud rikkuda ei jahe ilm ega vihmahood. Järgneval kahel päeval toimusid kõigis suuremates saalides ja lavadel, ka rahvamajanduse saavutuste näitusel, kontserdid. Eestit esindas ansambel «Kukerpillid», kes esines uues, luksustlikus ja avaras kultuuripalees «Ukraina» koos moldaavlaste, tadžikkide, asebaidžaanlaste ja Kiiievi õppivate Angoola üliõpilastega. Kontserdil osalesid ka Tšiili noored, samuti Saksa DV noored, kes ehitavad gaasijuhet Orenburg — NSV Liidu läänepiir. Kogu Kiiiev, kogu Ukraina elas Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni 60. aastapäevale pühendatud festivali märgi all, kontserte kanti üle ringhäälingus ja -pildingus, külalisi ümbritsesid tähelepanu ja hool. Festivali lõppüritus, suur sõprusõhtu Kiiievi spordipalees, oli erakordne, kujunedes oma sadade osavõtjatega meelilendavaks massiürituseks.

Festival lõppes suure üldrahvaliku karnevaliga Kiiievi peatänaval Hreštšatnikul. Improviseeritud poodiumidel mängisid ansamblid ja puhkpilliorkestrid üksteist deitsibellidega üle trumbates. Terve Kiiiev oli hilisõõni tänavatel, kes maskis, kes ilma.

Enniteme!

ALMA VAARMAN,
Eesti revolutsioonilise liikumise tegelane, publitsist ja memuaarikirjanik, personaal pensionär. Saab 9. oktoobril 75-aastaseks.

ANATOL SASS,
ENSV Riikliku Noorsooteatri lavastusala juhataja. Saab 10. oktoobril 50-aastaseks.

HENNO KALMET,
RPI «Eesti Projekti» teaduste sektori projekti peaarhiitekt. Sai 2. oktoobril 60-aastaseks.

ETV kommentaarile saatejuht Enn Eesmaale

Tuttavad, kolleegid, sõbrad räägivad, et olete Lillia ja Rein Kotka pühapäevases (25. sept.) «Monitori» saates palka pannud. Ütleste ära, et oleme isetegevuslikud lauljad. Mina näitleja ja Lillia teise elukutse esindaja. Mina olen tõesti TRA Draamateatri näitleja ja Lillia on koduperenaine. Nüüd käin ringi ja mõtlen, magada ei saa. Enne muret ei olnud, nüüd on mure. Oleme Lilliaga teinud tõesti päris mitu viisi J. Udli, J. B. Beranger', E. Enno jt. värssidele ning need maha laulnud TV-s, raadios ja kohtumistel nii hästi, kui oskasime. Kuid seda on teinud ka teised ning paremini. Akki need teised ongi profid? Kui võtame Peeter Tooma, Tõnu Tepandi, Priit Pedajase, Lauri Nebeli, Juhani Viidingu, Andres Otsa või Vello Jansonit — kõik on samuti näitlejad. Teavad, mis lauluga öelda, teavad pealisülesannet, sõnad on peas. Selge. Võib-olla arvate, et draamanäitleja kaotab oma professionaalsuse, kui ta sõnaliselt osale lisaks ka laulab. Aga stopp. El saa olla! Kõik kõrgema haridusega inimesed, konservatoorium, laulu- ja muusikantunnid seljataga. Paljudel neist on Kultuuriministeeriumis kinni-

tatud atesteerimistunnistusedki taskus.

Aga kuhu siis jäävad meie tähed? Tõnis Mägi, Jaak Joala, Tarmo Pihlap, Reet ja Ivo Linna, Marju Kuut? Mis sest, et mõnel sõnad tihiti peas ei ole. Aga lindistus on ju tipp-topp, ainult fonogramm ei lähe pildiga sünkrooni. Atesteerimis-pabereid on nelgi. Ka varieteesolistide, keda TV kasutab vähe või ei kasuta üldse, ei oska kuhu panna. Nad saavad ju raha. Kui raha, siis — profid, aga kõik saavad ju raha. Iseasi kul ära ütled, et ei taha raha. Võib-olla oled siis isetegevuslane? Mina võtan vastu, aga Enn Eesmaale ütles, et olen isetegevuslane. Lähem omadega sassa. Aga poppidest popimad «Apelsin», «Kukerpillid», «Palderjan» — on nad isetegevuslastest profid või profidest isetegevuslased — see on küsimus. Üldse ei saa me aru, kumb oleks õigem olla, kas isetegevuslik laulja või prof. Palun tehke melle see asi selgeks!

Austusega

REIN KOTKAS

esinduslikud triennaaliväljapanekud, mille jaoks Tallinna Kunstihoone on kitsaks jäänud. 90-leheline esindusnorm on Leedule ammu liiga napp. See on tõenäoliselt ka üks põhjusi, miks leedulased, soovides anda esinemisvõimalusi noortele, peavad range valikuga piirama triennaalile pääsu. Ja eks kaotanud tänavuse triennaali avatseremoonia palju oma pidulikkusest just sellepärast, et polnud lihtsalt ruumi, kuhu kohaletulnud kunstnikud ja külalised oleksid mahtunud seisma ning kõnelejad kuulama. Tallinna järgmine graafikatriennaal on aga arvatud Moskva 1980. aasta olümpiamängude kultuuri-programmi ja vaevalt oma sisukuse, ulatuse ning pidulikkuse poolest midagi kaotada tohib. Pigem vastupidi.

Koosolekul võeti kõne alla muudki triennaali korraldamisega seotud organisatsioonilised probleemid. Peeti vajalikuks informeerida edaspidi külalisi õigeaegselt ja täpsemalt triennaali preemiast, et kõik oma ekspositsioone koostades seda arvestada võiksid. Tehti ettepanek asutada triennaali noortepreemia, et virgutada noorkunstnike osavõttu. Eesti ekspositsiooni silmas pidades on see mõte aktuaalne.

Tallinna IV graafikatriennaali arutelu Kunstnike Liidu parteialgorganisaatsiooni lahtisel koosolekul kulges asjatundlikus ja konstruktiivses vaimus. Vaatlusaluse teema valik ise aga kinnitab meie ühe juhtiva loomingu liidu parteialgorganisaatsiooni aktiivset osalemist loomingu probleemides.

ELLE ANUPÖLD

ÜRITUSTEST ARHITEKTIDE LIIDUS

27. septembril peeti Arhitektide Liidu juhatause järjekordne koosolek. Võeti vastu uusi liikmeid. Need olid Tiit Kaljundi (osales purjespordi olümpiakompleksi arhitektuurse lahenduse konkursil esikoha võitnud grupis koos A.-H. ja K. Looveriga, tegelnud «Kommunaalprojekti» haljasalade kujundamisega), Ago Pähn (lõpetas kiitusega ERKI arhitektuuriteaduskonna, tema diplomitöö osales Varnas ülemaailmsel arhitektuurikonkursil, praegu töötab RPI «Maehitusprojekti»), Kai Aksel ja Ljudmila Raun (RPI «Eesti Tööstusprojekti» arhitektid, tööstuse paiknemine ja planeerimine). Veidi varem oli Arhitektide Liidu liikmeks võetud Ene Liigand («Kommunaalprojekti» arhitekt, haljasalade kujundamine).

Arutati noorte arhitektide küsimust. Tavaliselt on noortel raske pääseda avalikkuse ette. Meil see probleemiks ei ole. Alla 35-aastaste arhitektide hulgas on projektgruppide juhte, suurte tööde peautoreid, paljudel on valminud ja laialdast tunnustust leidnud hooneid. See kõik on positiivne, ent samas ootaks noorte arhitektide aktiivsemat ülesastumist, osavõttu Arhitektide Liidu üritustest. Sageli ei kasuta noored neile antud võimalusi.

Järgmisel aastal tuleb Eesti NSV-s üleliiduline arhitektuuriüliõpilaste igaaastane diplomitööde näitus. Eesti on neil suurüritustel siiani edukalt esinenud, on toodud auhinnalisi kohti, on kuulnud kiidusõnu sisulise küpsuse ja vormistamiskultuuri eest.

Seni on Arhitektide Liidu üritused toimunud kord nädalas (põhimõttel «pigem vähem aga paremini»). Et arutada korduvalt samu probleeme, on üritused kaotanud teravuse ja uudsuse. Paljud päevakajalised ja erutavad küsimused lahendatakse vastavates ametkondades enne liidu vaatevälja jõudmist. Oleks vaja suurendada aktiivsust ja operatiivsust.

Moskvas VII üleliidulisel noorte arhitektide loomingu ülevaatusel Arhitektide Liidu Keskmajas käisid arhitektid Meeli Truu, Malle Kusma, Rein Tomingas (vastu võtmas II koha diplomit) ja Rein Luup (vastu võtmas III koha diplomit). Üritusest oli lähemalt juttu «Sirbis ja Vasaras» nr. 36.

IKE VOLKOV

«Loomingu» novellivõistluse tähtaeg läheneb

Eesti NSV Kirjanike Liidu ja ajakirja «Looming» toimetuse korraldatud novellivõistluse laekuvate tööde hindamiseks moodustati žürii, kuhu kuuluvad V. Ius, K. Kurg, A. Langemets, P. Lias, L. Remmelgas, M. Traat, E. Vetemaa, I. Viiding ja V. Villandi. Novellivõistluse tingimused on avaldatud ajakirjas «Looming» 1977, nr. 3 ja ajalehes «Sirp ja Vasar» 1977, nr. 9.

Käsikirjade esitamise tähtaeg on 1. november 1977.

Filmiharrastajate nädal

10.-15. oktoobrini toimub Eestis Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 60. aastapäeva pühendatud amatöörfilmikunsti nädal, mis avatakse 10. oktoobril algusega kell 19 Tallinnas Ehitajate Klubis (Endla t. 8). Seal tutvustatakse venasvabariikide amatöörfilmide koondkava. 11. ja 13. oktoobril kell 19 algavad Tallinna Puhkeparki Direktsioonis (Narva mnt. 95, laululava all) amatöörfilmid. 11., 13. ja 15. oktoobril korraldab Kohtla-Järve stuudio «Eesti Põlevkivi» filmid. Tallinna asutustes ja ettevõtetes, 15. oktoobril kell 11 alustatakse Tallinnas J. Tombi nim. Kultuuripalees ülevabariiklist amatöörfilmide konkursi. Võistlustest osavõtuks võib registreeruda igal tööpäeval (kella 10.30-14) kuni 14. oktoobrini telefonil 669-625.

Teadaanne

Pärnu linna keskosa planeerimise arhitektuuri võistluse tähtaeg on pikendatud. Võistlustööd tuleb esitada Eesti NSV Arhitektide Liitu hiljemalt 1. märtsiks 1978 kl. 17.

ARHITEKTIDE LIIT

Tõnuavaldus

Täna südamest kõiki õnnitluste ja heade soovide eest.

GUSTAV VALGMA

AUTASUSTAMISI

Loengulisest propagandast aktiivse osavõtu eest ja seoses üleliidulise ühingu «Teadus» 30. aastapäeva väärisid Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirja grupp Eesti NSV ühingu «Teadus» lektoreid ja aktiviste, sealhulgas Tallinna Põlüttehnilise instituudi dotsent, ühingu «Teadus» juhatause esimehe asetäitja Jevgeni Fominõh ja sama instituudi dotsent, ühingu «Teadus» ajaloopropaganda teadusliku meetodikanõukogu esimees Evdokia Madis, Eesti NSV TA Zooloogia ja Botaanika instituudi direktor, ühingu «Teadus» lektor Harald Haberman, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ühiskonnateaduste Osakonna akadeemiksekretär, ühingu «Teadus» juhatause presiidiumi liige, ühingu «Teadus» Tallinna linnaorganisatsiooni juhatause esimees Juhan Kahk, EKP Keskkomitee propagand- ja agitatsiooniosakonna lektor Valeri Merkin, Tartu Riikliku Ülikooli dotsent, ühingu «Teadus» lektor Anatoli Mitt, Eesti Nõukogude Entsüklopeedia peatoimetaja, ühingu «Teadus» lektor Gustav Naan, ühingu «Teadus» Tallinna linnaorganisatsiooni vastutav sekretär, rahvaliidu Tallinna linnaõukogu esimehe asetäitja Sirje Nuuter, ühingu «Teadus» juhatause esimehe asetäitja Hillar Ollju m, Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse instituudi vanemteadur, ühingu «Teadus» lektor Eduard Päll, Eesti NSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika instituudi vanemteadur, ühingu «Teadus» lektor Hugo Raudsaar, Eesti NSV Tervishoiu Ministeeriumi Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini instituudi osakonnajuhataja, ühingu «Teadus» juhatause meditsiinipropropaganda teadusliku meetodikanõukogu liige Andrei Sarap, ajakirja «Pikkere» peatoimetaja asetäitja, ühingu «Teadus» juhatause noortekomisjoni esimees Edgar Spritt, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi vanemkonsultant, ühingu «Teadus» Tallinna linnaorganisatsiooni revisjonikomisjoni esimees Aino Vall ja E. Viide nim. Tallinna Pedagoogilise instituudi dotsent, ühingu «Teadus» juhatause teadusliku kommunisti propaganda teadusliku meetodikanõukogu esimehe asetäitja Anton Vask.

Teenete eest noorte õpetamisel ja kommunistlikul kasvatamisel anti Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 20 haridustöötajale Eesti NSV teenelise õpetaja aunimetust, sealhulgas Eesti NSV Pedagoogika Teadusliku Uurimise instituudi direktorile Osvald Niisonile.

Viljaka töö eest noorte õpetamisel ja kommunistlikul kasvatamisel anti suurele grupile haridustöötajatele Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukiri. Teiste hulgas vääris aukirja ajalehe «Nõukogude Õpetaja» ja ajakirja «Nõukogude Kool» toimetaja Aleksander Sepp.

Viljaka pedagoogilise töö eest autasustasid Eesti NSV Haridusministeeriumi kolleegium ning Naridusala, Kõrgkoolide ja Teadusasutuste Töötajate Ametiühingu Eesti Vabariikliku Komitee presiidiumi rünnamärgiga «Haridustöö eesrindlane» suurt rühma haridustöötajaid. Teiste hulgas said rünnamärgi Eesti NSV Haridusministeeriumi koolivalitsuse juhataja asetäitja Ants Eglo n, Antsla keskkooli raamatukogu hoidja Ella Kersna, Eesti NSV Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi kabinetijuhatajad Olo Pajur ja Viivi

Rukki, Pärnu-Jaagupi lastepäevakodu muusikaala juhataja Evi Rein, Tartu 22. lasteala muusikaala juhataja Aino Sillaste, E. Viide nim. TPedi dotsendi kt. Aino Hulmerind ja Tartu Kunstikooli õpetaja Astrid Saare.

Viljaka pedagoogilise töö eest said teiste hulgas Eesti NSV Haridusministeeriumi kolleegiumi ning Haridusala, Kõrgkoolide ja Teadusasutuste Töötajate Ametiühingu Eesti Vabariikliku Komitee presiidiumi ühise aukirja Pärnu 1. lasteala muusikaala juhataja Aino Ahven, Haapsalu 1. keskkooli raamatukogu juhataja Ida Ailik, Võhma f. lasteala muusikaala juhataja Salme Jänes, Eesti NSV Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi kabinetijuhatajad Niina Kaarna ja Liia Kopli, Tallinna 103. lastepäevakodu muusikaala juhataja Ave Kumpas, M. Härma nim. Tartu 2. Keskkooli raamatukogu hoidja Jaan Mitt, Eesti NSV Pedagoogika Teadusliku Uurimise instituudi nooremteadurid Imbi-Helme Muhel, Milvi Roosileht ja Kai Võlli ning vanemteadur Leelo Tam m, Kiilingi Nõmme lasteala muusikaala juhataja Hille Sivi, Tallinna 42. lastepäevakodu muusikaala juhataja Koidu-Emilie Tam mik ja Sindi keskkooli raamatukogu juhataja Virve Torn.

Kauaaegse kohusetruu töö eest kirjastustegevuse alal ja seoses kuuekümnenda sünnipäeva autasustati kirjastuse «Perioodika» direktorit Gustav Valgma t Eesti NSV MN Riikliku Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee aukirjaga.

Kuuekümnenda sünnipäeva puhul ja kauaaegse eeskujuliku töö eest anti Riikliku Akadeemilise Meeskooli lauljale Harri Vilparile Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukiri.

Vilekümnenda sünnipäeva puhul ning kauaaegse viljaka loomingu eest eest pälvits RAT «Vanemuise» näitleja, Eesti NSV teeneline kunstnik Lembit Eelmäe Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja.

Filateelia populariseerimise eest ja vilekümnenda sünnipäeva puhul anti Üleliidulise Filatelistide Ühingu Eesti Vabariikliku Osakonna juhatause presiidiumi esimehele Paul Lettensile Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukiri.

Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja vääris kauaaegse kohusetruu töö eest ja vilekümnenda sünnipäeva puhul Tallinna trükikoja «His-elu» trükitsehi meister Ellen Jaanus.

Silmapaistvate saavutuste eest õppe- ja kasvatustöös ning seoses kooli 75. aastapäevaga anti teiste hulgas Rakvere rajooni partei- ja täitevkomitee aukiri Kadriina keskkooli raamatukogu juhatajale Valve Oleskile.

Eeskujuliku kuusetöö, aktiivse osavõtu eest ühiskondlikust elust ning vilekümnenda sünnipäeva puhul vääris Kehra keskkooli eesti keele ja kirjanduse õpetaja Aino Kuk k Harju-rajooni partei- ja täitevkomitee aukirja.

Õpetajate päeva puhul sai Tartu linna partei- ja täitevkomitee aukirja teiste hulgas 33. lastepäevakodu muusikakasvataja Alide Redel.

HELILOOJATE MAJA

Telsip., 11. X kl. 18 muusikateadlase dots. Karl Leichter 75. sünnipäeva tähistamise õhtu. Esinevad Maris Männik, Ene Taru, Vardo Rumessen jt.

Neljap., 13. X kl. 19 koolinoorte muusikaklubi «Rahvamusika ja tänapäev». Vestlus- ja lauluringis Igor Tonurist, rahvamusikaansambli «Leegajus» liikmed jt.

ESTICA

New Yorgis «Yorktown Music Press» kirjastuses 1972. a. väljantud 80-ik. sonatiinide kogumik «The Joy of Sonatinas» sisaldab klassikalise muusika kõrval ka Villem Reimanni Sonatiini. Samas leidub teistegi Nõukogude autorite,

nagu Glazunovi ja Kabalevski sonatiine. Moskvas ilmuv ungarikeelne ajakiri «Szovjet Irodalom» («Nõukogude Kirjandus») avaldas oma juuniku numbris M. Traadi «Kohviroad» Gabor Bereczki tõlkes.

Fotokroonika

Soome fotoajakiri «Kamera Lehti» trükkis ära P. K. Jri arvustuse A. Reinsalu raamatu «Hea foto saladus» kohta. Praktilised näpunäited retseptide koostamiseks ning kaamerate ja objektiviivide tüübid on retsen-sendi arvates juba vananenud. Kas tänapäeva fotograafil ongi vaja nii palju objektiviivide ja katikute tegelda, jäägu tehnikute hooleks. Fototehnikat, valguse iseloomu ja valgustustehnikat käsitletakse asjalikult, kuid lühidalt. Näidetena toodud fotod on trükitud paksemal paberil,

kuid halva kvaliteediga, mõned pildid on isegi reprodre reprod. Pseudonüümi P. K. Jri varjus on ilmselt P. K. Jaskari, Soome üks tuntumaid fotoõpikute koostajaid.

«Kamera Lehti» nr. 6 teeb ka lühikokkuvõtte Eesti NSV — Soome fotovõistlusest. Esialgu on näitus Eestis (eksponeeritakse praegu Kiek In de Kõkis), sügise, kui väljapanek jõuab Soome, avaldatakse sellest ka ulatuslikumaid materjale.

RAT «ESTONIA»

Reedel, 7. X kl. 14 «Telefon», kl. 19 «Don Giovanni»; laup., 8. X kl. 19 «Kullaketrjad»; pühap., 9. X kl. 19 «Traviata» (Germont'i osas Juraj Onišenko Tšehhi-slovakklast, Alfredo osas Ivo Kuusk); esmasp., 10. X kl. 19 «Suvitajad»; kolmap., 12. X kl. 19 «Boheem»; neljap., 13. X kl. 19 «Suvitajad»; reedel, 14. X reserveeritud etendus; laup., 15. X kl. 19 «Figaro pulm».

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 7. X kl. 19 «Kolm öde»; laup., 8. X kl. 19 «Päikeselapsed»; kl. 19 «Niia-qaara» (välkkeses saalis); pühap., 9. X kl. 12 «Ära ole pärdiki!», kl. 19 «Pardi-jaht»; kl. 19 «Allegro moderato» (välkkeses saalis); telisp., 11. X kl. 19 «Roosi-aed»; kl. 19 «Allegro moderato» (välkkeses saalis); kolmap., 12. X kl. 19 «Mees, väine ja kontsert»; kl. 19 «Reigi õpetaja» (välkkeses saalis); neljap., 13. X kl. 19 «Õnne sünnipäevaks, Wanda June!», kl. 19.30 «Päikeselapsed» (Pärnu Draamateatris); reedel, 14. X kl. 19 «Kõrboja peremees», kl. 19 «Noore daami külaskäik» (välkkeses saalis); laup., 15. X kl. 19 «Pardi-jaht», kl. 20 «Allegro moderato» (Haapsalu kultuuriinstitutsioon).

EESTI NSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Telsip., 11. X kl. 20.30 «Kümme neegrit» (Kullamaa kultuurimajas); kolmap., 12. X kl. 19 «Good-bye, baby» (vilmas-korda); neljap., 13. X kl. 19 «Non-stop».

VÄIKE SAAL, Lai t. 23: reedel, 7. X kl. 20 «Sonettide tõmmu daam»; telisp., 11. X kl. 20 «Luquauk» (Lauri Nebeli õhtu); kolmap., 12. X kl. 20 «Laulud sõelal» (A. Otsa õhtu); reedel, 14. X ja laup., 15. X kl. 20 järgijate reklaam!

ENSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Hooaja avatendused
Laup., 15. X kl. 19.30 «Indrek ja Karin» (esietendus); pühap., 16. X kl. 12 «Kaks vahtrast», kl. 19.30 «Indrek ja Karin» (esietendus).

RAT «VANEMUINE»

108. hooaja avatendused
SUURES MAJAS: laup., 8. X kl. 19 «Taqahoois»; pühap., 9. X kl. 12 «Äiu-äiu, poiss kui karu»; kl. 19 «Edith Piaf» (esietendus); esmasp., 10. X kl. 19 «Edith Piaf»; telisp., 11. X kl. 19 teatriklüüstajate konverents; kolmap., 12. X kl. 19 «Kuul-suse nariid»; neljap., 13. X kl. 19 «Edith Piaf»; reedel, 14. X kl. 19 «Matsipreili»; laup., 15. X kl. 19 reserveeritud; pühap., 16. X kl. 12 «Võoras mees», kl. 19 «Madame Butterfly».

VÄIKESES MAJAS: pühap., 16. X kl. 12 «Kuningatütre sünnipäev», kl. 19 «Kauk Jumal».

VÄIKESSE MAJA OVAALSAALIS: reedel, 14. X kl. 21 «Mu kodu on punaste pihvide all»; laup., 15. X kl. 22 «Hultumeelse päevik».

KÜLALISETENDUSED: kolmap., 12. X kl. 14 ja 18 «Üks üllike läks rändama» (Võru kultuurimajas); reedel, 14. X kl. 19.30 «Jälle häda mõistuse pärast» («Ugala» teatris).

L. KOIDULA NIM. PÄRNU DRAAMATEATER

Laup., 8. X kl. 19.30 «Missis Piper juhib juurdlust» («Ugala»); pühap., 9. X kl. 20 «Missis Piper juhib juurdlust» (Kohtla-Järve V. Kingissepa nim. Kultuurihoones); esmasp., 10. X kl. 20 «Missis Piper juhib juurdlust» (Kohtla-Järve V. Kingissepa nim. Kultuurihoones); telisp., 11. X kl. 19 «Missis Piper juhib juurdlust» (Laevastiku Tallinna Ohvitseride Majas); kolmap., 12. X kl. 19 «Missis Piper juhib juurdlust» (Laevastiku Tallinna Ohvitseride Majas); laup., 15. X kl. 19 hooaja avatendused stantsionaaris: «Suvitajad», «Vanamoeline komöödia» (välkkeses saalis).

VILJANDI DRAAMATEATER «UGALA»

Pühap., 9. X kl. 18 «Abituriendid» (õõ pärast lõpupalli), kl. 20 «Lasud tuisus» («Lembitu» kolh. klubis); esmasp., 10. X kl. 20 «Lasud tuisus» (Puka kultuurimajas), kl. 14 ja 19 «Abituriendid» (õõ pärast lõpupalli); TRA Draamateatris; telisp., 11. X kl. 20 «Lasud tuisus» (Valga kultuurimajas); kl. 14 ja 19 «Abituriendid» (õõ pärast lõpupalli); RAT «Estonia»; kolmap., 12. X kl. 20 «Lõokeste talu» (Türi kultuurimajas), kl. 20.30 «Pappihmeste lennu aegu» («Natalja»; Tootsi klubis); neljap., 13. X kl. 20 «Kohtasin tütarlast» (Põltsamaa kultuurimajas); kl. 20 «Lasud tuisus» (Rannu kultuurimajas).

RAKVERE DRAAMATEATER

Laup., 8. X kl. 20 «Maskeraad Ungrus ehk pöörane päev» (Luua klubis); pühap., 9. X kl. 20 «Ciao» (Aravete kultuurimajas), kl. 20 «Kodukäijate kodu» («Avan-gardi» kolh. klubis); esmasp., 10. X kl. 20 «Ciao» (Jõgeva kultuurimajas); kl. 20 «Kodukäijate kodu» (Ambla kultuurimajas); telisp., 11. X kl. 20 «Maskeraad Ungrus ehk pöörane päev» (Narva-Jõesuu sanatooriumi klubis), kl. 20 «Päikesekiir aknas» (Tudulinna kultuurimajas); kolmap., 12. X kl. 20 «Maskeraad Ungrus ehk pöörane päev» (Alliku sov. klubis), kl. 20 «Päikesekiir aknas» (Tapa Raudteelaste Klubis); laup., 15. X kl. 19.30 «Hunditubakad».

«ESTONIA» KONTSERDISAAL

Reedel, 7. X kl. 19.30 esineb lastekoor «Eilerhein» Mart Saare 95. sünniaastapäeva tähistamiseks; laup., 8. X kl. 15 aboneemendile nr. 3 laupäevane sümfooniakontsert, dirigent Peeter Lilje, solist Margariita Voites, kl. 19.30 estraadiansambli «Laine» kontsert, solistid Vello Orumets, Lembit Saarsalu, Sirie Nurmis, Ants Vähe-iaus; pühap., 9. X kl. 19.30 huumorihõngu J. Smuuli ainetel «Muhedad muhilased Atlandi piiril». Esitavad Tõnu Aav ja trio koosseisus Riho Joonase, Vanda Tammann, Riho Mägi; esmasp., 10. X kl. 19.30 Eino Baskin estraadikavas «Vilmane rona»; telisp., 11. X kl. 19.30 esineb Saksa DV bariton Slegfried Lorenz; kolmap., 12. X kl. 19.30 aboneemendile nr. 2 kirjanduslik õhtu, Esineb Lev Jelliselev; neljap., 13. X kl. 19.30 aboneemendile nr. 1 Eesti NSV Riikliku Sümfooniakoori kontsert, dirigent Roman Matsov, solist Leonid Brumberg (klaver).

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUM

Laup., 8. X kl. 16.30 «Helisev muuseumitund»: rahvapillipalu esitavad Leonhard Kuuskalu lootspliiil ja Emil Kask Tartust viluili.

HEIKI KUSTAVUS.

«ÜKS KAUNIS SUVEPÄEV...»

OLI JA ON

- 1. oktoobril sõitis külalisedendustele Saksa Demokraatlikku Vabariiki RAT «Estonia» balletitrupp. Sõit langeb ajalisel ühte muusikapidustustega, mis korraldatakse Berliinis Suure Oktoobri 60. aastapäeva auks. Trupp annab Berliinis, Leipzigis ja Karl-Marx-Stadti kokku üheksa etendust. Kaasa võeti kaks programmi: esimeses on ühevaatuse balletid «Aastaajad» A. Vivaldi neljast viiulikontserdist koosneva samanimelise tsükli ainetel ja Beethoveni «Prometheus», teises M. Raveli «Daphnis ja Chloé», balletifantaasia «Luigeland», mille aluseks on V. Tormise samanimeline ooper, ja S. Prokofjevi «Kadunud poeg». Etendustest võtab osa kogu balletitrupi eesotsas T. Randviiru, J. Lehiste, E. Erkina, T. Härm, J. Garancise, V. Maimusovi jt.
- Septembris viibisid järjekordsel kontserdimatkal Soomes Heli Lääts ja Peeter Saul. Kontserdid said teoks Kuopio raekoja saalis ja Kouvoia linnahallis.
- Mõned päevad viibis Tallinnas ja külastas Eesti NSV Kirjanike Liitu Tšehhi teadlane ja kirjanik M. Stingl, kelle raamat maiade kultuuri arheoloogilistest mälestusmärkidest «Indiaani püramiidide saladused» nägi tänava trükkaligust ka eesti keeles.
- 1. oktoobril algas rahvaülikoolides uus õppeaasta. Praegu õpib neis 234 000 inimest. Paljud meie rahvaülikoolid on võitnud üleilmailise tunnustuse. Hiljutini tehti teatavaks, et NSV Liidu Rahvamajandusnõuete esimese järgu diplom on pälvitud Tartu kultuurülikooli kujutava kunsti teaduskond ja Kohtla-Järve juriidiline rahvaülikool. Rakvere rajooni põllumajanduse, Viljandi rajooni pedagoogika ja kombinaadi «Kreenholmi Manufaktuuri» kergetööstuse rahvaülikoolile määrati teise järgu diplom ning Eesti NSV TA presiidiumi loodusteaduste ja Kingissepa rajooni tervise rahvaülikoolile kolmanda järgu diplom.
- 7.—15. oktoobrini saab teoks Paide rajooni kirjandusnädal deviisi all «Võitlus ja töö sotsialismi eest». Täna kell 19 on Paide kultuurimajas kirjandusnädala avavõitlus «Õhtu kirjanikega», mille sissejuhatavad sõnad ütleb Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse esimees Paul Kurburg. Kirjandushuvilistega vestlevad ja esitavad oma uudisloomingut Minni Nurme, Valeeria Villandi, Paul Rummo, Enn Vetemaa, Arvo Valton, Heino Kikk, Rudolf Rimmel, Juhan Viiding, Hando Runnel jt. Kirjandusnädala jooksul toimuval Türi, Järva-Jaanis, Amblas, Kabalas, Roosna-Allikul, Lehtses, Koerus jm. kohtumisõhtud luigejate ja mitmesugused muud raamatuüritused.
- Bulgaarias viibis kaks kuud külalislavastajana Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri pearežissöör Vitali Tšermenjov. Seoses Suure Oktoobri 60. aastapäevale pühendatud Nõukogude dramaturgia festivaliga lavastas ta tööstuskeskuse Maskovo Ivan Dimovi nim. Teatris kolm teost — L. Moissejevi «Ruskava laane», A. Aleksini «Saatja aadressi» ning E. Hemingway romaani «Kellele lüüakse hingekella» instseneeringu, pälvies oma töö eest aukirja.
- Saksa DV kirjastuse «Verlag der Nation» kutsel viibis Berliinis Oskar Kruus, kes võttis osa Eesti-poolse konsultandina Läänemere kalda sotsialistlike riike tutvustava publitsistliku koostamise. Mainitud raamat ilmub peale saksa keele ka vene keeles kirjastuse «Vaqa» (Vilnius) ja poola keeles kirjastuse «Morszki» (Gdansk) väljaandel.
- Viis päeva kestis Rostockis veerandsaja riigi esindajate osavõtul konverents teemal «Noorte osa ajalooliste linnakeskuste kaitsmisel ja restaureerimisel». Sellest võtsid osa ka Eesti Vabariikliku Restaureerimisvalituse projektide peainsener Valeri Saks ja grupijuht Aarne Kann. Konverentsi delegaate uurimistöid ja ettekanne ilmutavad eriväljaandena. Avaldamisele tuleb ka Valeri Saks ettekanne «Noorte osa Tallinna vanalinna korrastamisel ja restaureerimisel». Nädala kestel tutvuti ajalooliste ehitiste restaureerimisega neljateistkümnes Saksa Demokraatliku Vabariigi linnas.
- Möödunud kuu algul avati Vilniuses Leedu Fotokunstiühingu kahekorruselises näitusemajas Tallinna Fotoklubi näitus. Välja on pandud liigi 90 pilti 30 autorilt.
- 27. septembrist kuni 1. oktoobrini esines Laevastiku Tallinna Ohvitseride Maja külalisedendustega Leningradi Riiklik Muinasjuttude Nukuteatrit, Näidati kolme lavastust: T. Egneri muinasjutt «Inimesed ja rõõvid», R. Katsanovi ja J. Uspenski muinasjutt «Bahrami pärand» ning J. Speranski lavatükki «Sõdur ja nõid». Kokku anti kümme etendust.
- Laevastiku Tallinna Ohvitseride Maja raamatukogus oli 28. septembril kirjandusõhtu, kus luigejate koostis Nõukogude Liidu kangelane erupolkovnik Endel Puusepp. Oma tegevusest lendurina on E. Puusepp kirjastanud mälestusteraamatud «Kaugetele lennuteedele» ja «Järv taevas». Nendest teostest kangelane pajataski.
- Möödunud kuu lõpul kohtusid Helsingis Nõukogude Liidu kultuuri ja teaduse maa Soome reklaamifirmade esindajad «Eesti Reklaamifilmi» peatoimetaja Peedu Ojamaaga. Vaadati ning arutleti «Eesti Reklaamifilmi» viimaste aastate toodangut.
- Kingissepa rahvakoori «Lyr» tänavuse hooaja avakontsertidel Kuressaare piiskoplossi kapiitlisaalis oli kaastegev ka Aleksander Suuman, kes kandis ette oma luuletusi.
- Alates 30. septembrist võib Kadrioru lossi viies saalis tutvuda Adamson-Ericu maalidega. Ekspositsioon hõlmab peaaegu pool sajandit kunstniku loomingust. Samast ajast on avatud Tallinnas Kristjan Raua teoste näitus, mis on komplekteeritud Eesti NSV Riikliku Kunstimuseumi fondidest. Näitus tutvustab kunstniku varajast loomingu perioodi, töid möödunud sajandi viimasel kümnendil. Väljapanekus on maalid ja sõejoonistused «Kardsepad», «Lee», «Kartulivõtmise», «Küünlavalgel», «Üksinda», «Ema portree» jt.
- Tänavu veetis puhkuse Saaremaal filminäitleja, NSV Liidu rahvakunstnik Jevgeni Leonov. Kingissepa kohtus ta Saaremaa spetsialistide klubi «Osilia» rahvaga. Vestluse vahepeal vaadati filme J. Leonovi, sealhulgas ka mängufilmi «Thillj Ulenspiegel», milles tal on Lamme osa. Kodusaarel oli puhkusele ja kohtus ajalehe «Kommunistilehitaja» perega rannu, kirja- ja teadusmees, TASS-i korrespondent Soomes Enn Kreem.
- Emakeele Seltsi 1977/78. a. tegevushooaja avakoosolek on 9. oktoobril kell 16 TRU peahoones J. V. Veski nim. auditoriumis. Teemal «Enesekõnaste verbide kolmest süfiksist eesti keeles» kõneleb filoloogiakand. Aili Univere. Läänemeresoome filoloogide sümposiumist Helsingis pajatab seltsi tegevliige Heiga Laanpere.
- Klubitöö ja taidluse päevaprobleemid olid arutlusele Haapsalus toimunud rajooni kultuuritöötajate konverentsil. Sellest võtsid osa ka EKP Haapsalu Rajoonikomitee teine sekretär L. Soosalu ja E. Viide nim. TPedl kultuurharidustöö kateedri õppejõud M. Saagris, Sõnavõtjad, lastemuusikakooli direktor A. Nurme ja Haapsalu 1. keskkooli õpetaja T. Paomets valutasid südametunniselt suhtumise vaheluse üle, rahvatantsuga seotud probleemidel peatus rajooni rahvatantsuinspektor H. Miller jne. Konverentsi anti üleilmailise taidlusfestivali kolmandas voorus edu saavutanud isetegevustele kätte diplomid. I järgu diplomid said Ants Tulvik «Lääne Kaluri» Haapsalu klubist ning sama klubi segarahvatantsurühm ja selle juhendaja Helga Roberg. II järgu diplomid pälvivad haridustöötajate keelpilliansambel Tõnu Paometsa ning «Lääne Kaluri» Virtsu klubi näitering Aino Vahtra juhendamisel.
- Üle-eelmisel nädalavahetusel asutati Viljandis ülerajooniline raamatuklubi. Asutamiskoosolekul tutvustas ERU tegevust Viljandi mail ühingu kohaliku organisatsiooni esimees Ants Salum, kes nentis, et Viljandi rajoonis on raamatuühingu 40 algorganisatsiooni, millesse kuulub ühtekokku 1000 liiget. Edaspidi kavatsetakse äsjases klubis luua bibliofiilide, ekslibristide, raamatukõitjate ja noorte kirja-meeste sektsioon.
- Eesti Õpilasmaleva Keskstaap kuulutas välja maleva 1978. aasta käiseemblemide, rinnamärgi ja esindusplakati ideekavandite võistluse. Parimatele kavanditele on ette nähtud kolm preemiat ja kolm ergutuspreemiat kokku 200 rubla ulatuses. Tööd esitada EOM Keskstaabile (Tallinn, Kreuksi 20) hiljemalt k. a. 1. novembriks.

V. I. Lenin. OKTOOBRI-REVOLUTSIONI AASTAPÄEVADEKS 1918—1922. Kõned, ettekanded, artiklid.

Kogumikku on võetud V. I. Lenini teoseid, mis on pühendatud Oktoobrirevolutsiooni viiele esimesele aastapäevale ning bolševike partei osale Oktoobrirevolutsiooni võidus. Kujundanud H. Kersna. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 2000 eks. 208 lk. Hind 20 kop.

Endel Nirk. KAANEKUKK. Luugu Ants Laikmaa elust ja ettevõtmistest.

Biograafiline romaan eesti silmapaistva kunstniku ja kunstipedagoogi Ants Laikmaa elust ja loomingust. Gümnaasiumiaeg Pärnus, väeteenistus kurasiripoligus Peterburis, kuuendalane teekond jalgsi Riiasst Saksamaale ja õpingud Düsseldorfis Kuninglikus Kunstiakademies, elujärg Tallinnas jne. Ees ootasid Pariis, Capri, Tunis... ning teekonna lõpp oma talus Taeblas. «Pikkamööda selitub mõnegi taluse möte ja tähendus inimese kunagised pingutused omandavad suurema sisu. Nii ka kunstniku kaudu ehitatud ja lõpetatuna maha jäänud kodu, mis nüüd järeelpõlvede jaoks on saanud lahutamatuks osaks tema elutööst ning loomingust. Taeblas käiakse alva — käivad ka need, kellel muudu Laikmaa teoste ja teenetega vähest lähemat kontakti polegi. Selle maja ja pargi näol leitakse ees midagi väga omanäolist: ühe kunstniku

kuulu niisugune eneseavaldus, mis jätab ehk tugevama mulje kui mingi pildikogum. Ja mõnigi tunnetab seal viibides selgemini kui muidu elu kestmise võidukat laulu ning kunstniku edasitelamist kõiges selles, mille pärijaks olemine tema töttu saanud.» Illustreeritud kunstniku teoste reprodutsioonidega. Kujundanud Esta Kamsen. Kirjastus «Kunst». Trükitud 24 000 eks. 336 lk. Hind 1.50 rbl.

Toomas Vint. PEREKONDLIKUD MÄNGUD.

Autori teises proosakogus on antud pikemad jutustused «Külaskäik koju», «Jättes armastuse kõrvale», «Ringmäng» ja «Reis ümber maailma», mis kõik on keskendunud perekonna-probleemidele. Kujundanud Tõnu Allikvee. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 32 000 eks. 244 lk. Hind 1.10 rbl.

Ave Alavainu. MUL ON VAID SÕNAD.

Luuletaja jätkab oma teises värssiraamatus debüütoga temaatikat, jättes ka käsitlusviisi lihtsaks.

Ära tee minu käekälgust numbrit, mu ema, sul-on minuta muresid küll. Kõik, mis olen, saab täiskuuks.

Anton Tammsaare. МАЛЬЧИК И БАБОЧКА.

A. H. Tammsaare miniatuuri «Poiss ja liblikas» on vene keelde tõlkinud V. Fjodorova. Illustreerinud E.

Grigore Vieru. LÕPUTA MÕISTATUS. Värssse emast.

Moldaavia poeedi Grigore Vieru (sünd. 1935) lüürilisi mõtisklusi emast. Raamat vanemale koolileale. Moldaavia keelest tõlkinud Andres

Helju Rammo. IMEKARU.

Kriminull väikeste, mida luuletaja lugeda ka suurele. Raamat nooremale koolileale. Illustreerinud Maret Kernu-

Eerik Teder. TAMMSAARE RADADEL.

A. H. Tammsaare elu ja loominguga seotud palku tutvustavas brošüüris heidetakse pilk kirjaniku lapsepõlvkodule kõrvema sädames Albus, Järva-Madise alevikule, tehakse juttu kooliaastaist ja õpingutest Väike-Maarjas ning Tartus, Kaukaasia-reisist aastatel 1912—1913 ning elujärgest ja loo-

metoodilises vihikus teeb noor lugeja koos teksti autoriga mõttelise matka metsa-avarustele, rabamännikusse, sooservale, jõgede ja järvede kaldaluhtadele, mererannale, saartele ja mujale, et tutvuda lindude ja loomadega, keda kunstniku abiga sel matkal kohatakse. Raamat nooremale koolileale. Joonistanud Herald Elma, teksti kirjutanud Fred Jüssi. Kirjastus «Kunst». Trükitud 40 000 eks. 28 lk. Hind 60 kop.

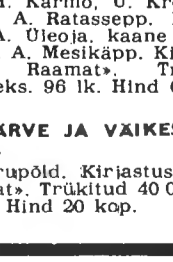
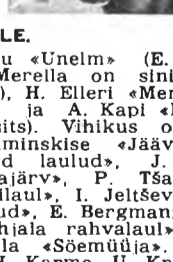
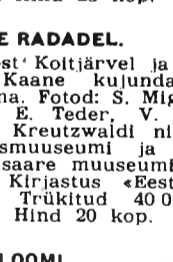
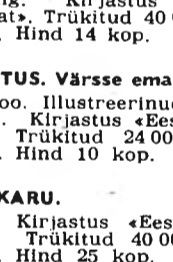
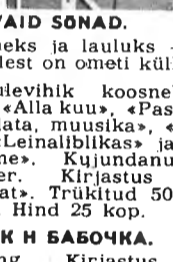
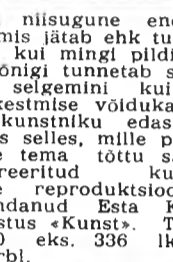
MEESKOORILAULE.

Valimikus on eesti heliloojate loomingust A. Rataspa «Oktoober» (A. Rataspa), H. Lemmiku «Raluu, kui rauda» (H. Pöggelmann), H. Lepnure «Maamees» (M. Traat), A. Ritsingu «Kividele jää jägi» (E. Vevers), G. Podelski «Ood sõprusele» (M. Lapissova), E. Arro «Kuu» (M. Raud), A. Marguste «Slin mu rõõmumaa» (H. Runnel), E. Mägi «See on minu piibutsu» (rahvaluule ja viis), R. Lätte «Sälvud» (H. Runnel), N. Laanepõllu «Mahla-meistrile laul» (H. Suislepp), J. Bleive «Hommikul, kui tolmab ruki» (M. Traat), T.

Linda Tammeorg. UMBER PÕHAJÄRVE JA VAIKESELE MUNAMÄLE.

Vaheldusrikka ja kauni maastikuga looduse õpperaia kirjeldus. Fotod H. Uusilt. Kaane kujundanud M. Van-

V. I. LENIN

V. I. Lenin. APRILLITEE-SID. Proletariaadi ülesandest praeguses revolutsioonis. Illustreeritud meeneväljaanne. Kujundanud Rein Mägar. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 300 eks. 24 lk. Hind 5 rbl.

A. Kasak. IGALE TÕETA-JALE KESKHARIDUSI Abiks haridusalase ülevaatuse aktivistile. Kunstiliselt kujundanud O. Herodes. Kirjastus «Valgus». Trükitud 4000 eks. 72 lk. Hind 15 kop.

Paul Alvre. SOOME SÕNA-KONSTRUKTSIOONE JA VÄLJENDEID I.

Õppevahendi ja ka käsiraamatu ülesandeks on kaasa aidata soome keele süvendatud omandamisele, eriti piltlike väljendite mõistmisele ja tarvitamisele. TRU soome-ugri keelte kateedri väljaanne. Trükitud 500 eks. 92 lk. Hind 17 kop.

EESTI NSV TROKTOODANGU STATISTIKA 1976. Koostanud T. Juhanson, eessõna L. Püssil. Tekst eesti ja vene keeles. Eesti NSV MN Riikliku Kirjastuse, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee ja Eesti NSV Riikliku Raamatupalati väljaanne. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 400 eks. 96 lk. Hind 25 kop.

Харри Тайдре. Я И УЛИЦА.

Lastele mõeldud lihtsõnase «Mina ja tänav» sobib kõikidele vanuseastmetele. Vene keelde tõlkinud M. Koch, illustreerinud E. Valter. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 50 000 eks. 200 lk. Hind 93 kop.

Salme Masso. SALATID JA MAHLAJOOGID. Käsiraamatu neljas, täiendatud trükk. Kaane kujundanud A. Säde. Kirjastus «Valgus». Trükitud 60 000 eks. 176 lk. Hind 66 kop.

Helmut Joonuks. RAKVERE RAJAOH.

Matkajuhist saame ülevaate rajooni tänasest päevast, ajaloo- ja arhitektuurimälestistest, kultuuri- ja revolutsioonitegelastega seotud paikadest ning looduslikest vaatamisväärsustest. Ilmub sarja «Siin- ja sealpool maanteed» teises väljaandega. Kaane kujundanud Rein Mägar. Fotod: H. Joonuks. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 20 000 eks. 146 lk. Hind 50 kop.

MEIE REPERTUAAR» nr. 9.

Sisaldab P. Kilgase sulest sõjapäevade draama kolmes vaatuses «Kellatorn» ja Kai Leete segaparaantantsu «Kilg» kirjelduse (E. Arro muusika). Muusikaveergudel on F. Mandre «Mu töemehe kodumaa» (H. Karmo), G. Tanieli «Kaua kestavad kaevikud?» (V. Beekman) ja «Tüdrukud, tüdrukud...» (P. Kilgas), R. Lätte «Olla noor» (L. Ruud), U. Naissoo «Kul lehvivad lüüed» (A. Siig), H. Hindpere «Noor kodumaa» (P. Kilgas) ning senegall laul «Kuri-kuri» ginea laul «Fatima», S. Požlakovi «Armastuse aeg», V. Uspenski «Septembri romanss» ja A. Babadžaniani «Armastusest». Tõlkinud H. Karmo, L. Tungal, A. Otto ja O. Roots. Eesti NSV Rahvalaolu Maia väljaanne. 64 lk. Hind 40 kop.

«NÕUKOGUDE KOOL» nr. 8.

Avaldab teiste materjalide hulgas TRU pedagoogikakateedri juhataja I. Undi artiklit «Õppekirjandus kui kompleksne didaktilise süsteemi alus», tänavuse kirjandusolümpiaadi põhjal Karl Muru märkmeid keskkooliõpilaste analüüsimisest, ääri TPedl õppejõu Mart Märga artiklile «Kirjandus ja isiksus» jm. 88 lk. Hind 30 kop.

«SILUETT» nr. 3 (60). Talv 1977.

Eeloleva talve moeioont tutvustavad rubriigid «Suuskadele», «Talvemantel», «Kui olete üle 20», «Argipäevaks», «Lemmikmudelid», «Pildulikuks puhuks», «Meestele» ja «Kogu maailmast». Teistel lehekülgedel võib alama lugejad Ukraina moeloojate küla, sisaldab Ella Vendelt järjekordse kõneluse kostüümi ajaloo («Kiribunahast» ja teigest nahkadest), kirjakastiveerud, harjutusi saledusvõimlemiseks jm. Kunstnik V. Sepp. Fotod: G. German, O. Kõll, B. Mäemets. Tallinna Moemaia väljaanne. Trüklarv eesti keeles 52 000 ja vene keeles 222 000. 84 lk. + lõlkeht. Hind 1.50 rbl.

«ARTIKLITE JA RETSEN-SIOONIDE KROONIKA» nr. 6.

Juuni 1977. 208 lk. Hind 5 kop.

«SOTSIALISTLIK PÕLLU-MAJANDUS» nr. 17. Septem-ber 1977. 48 lk. Hind 25 kop.

«KEHAKULTUUR» nr. 18. Septem-ber 1977. 32 lk. Hind 30 kop.

«PIKKER» nr. 18. Septem-ber 1977. 16 lk. Hind 20 kop.

AFORISME

Puru silmaajamine algab lasteaiast liivakastis ja lõpeb viimase peotäiega haua äärel.

*

Olen hariduselt loomaarst: ise ravin ja kohitsen oma tiivulist hobust.

*

Kui mina kõnelen, vaikivad muusad.

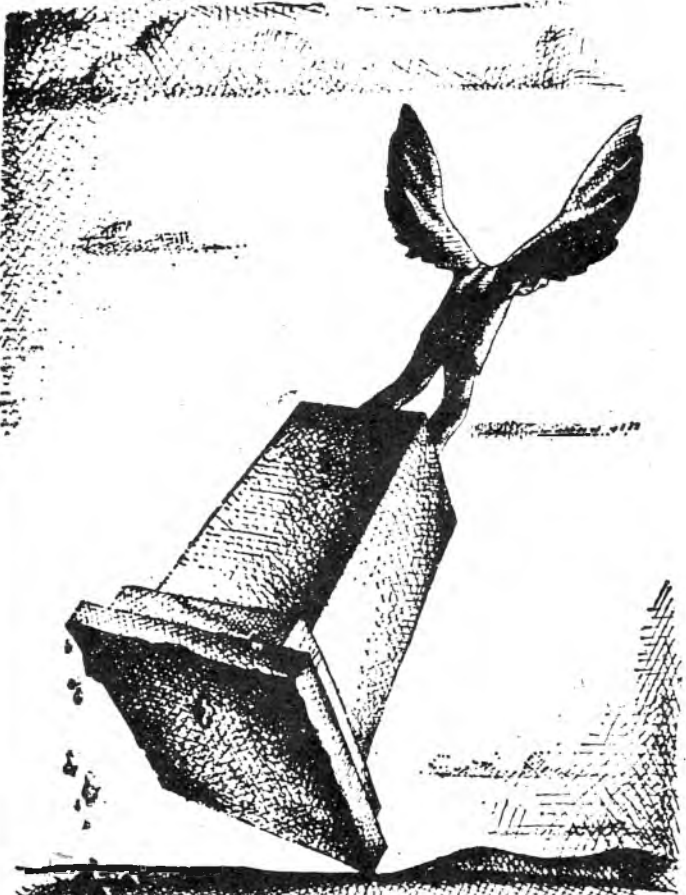
Olla teadlik elevant portselanipoes?

*

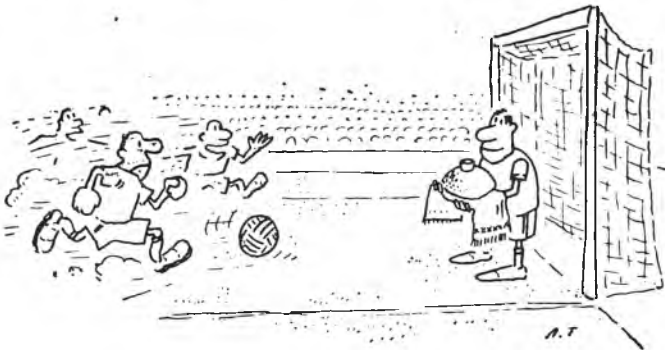
Lehed koltuvad — raamatu sügis.

*

Hallpead austa, kulupead kummarda ja karga kohale, kui vanamees vea teeb!

I. MAKAROV (Moskva)

L. TISKOY (Moskva)

VLADISLAV KORZETS

TÄHELEPANEKUID MORGANI WILLIDE KOHTA

Esmene tähelepanek (Morgani kohta)

«Gute Morgan!» ütleb Willi enesele igal hommikul. «Tõuse nüüd üles, sind ootavad suured teod!» Enamasti on Willil selles osas õigus, sest hommi-kuti tõusevad Willid ikka üles. Kui muidugi hommik on. Aga Willi ei tõuse.

Willi tähelepanek enese kohta
Willile meeldib kõik, mis willitud.

Willi teine tähelepanek enese kohta
Willile ei meeldi willitud.

Willi kolmas tähelepanek enese kohta
Willile meeldib teha tähelepanekuid.

Willi tähelepanek

Willi paneb tähele (i-le) punkti peale ja ongi nali valmis. Siis läheb Willi kuhu tarvis, aga seal ootab juba Harley Davidson, kes ütleb Willile:

Harley Davidsoni tähelepanek

«Willis ikka on midagi,» ütleb Harley Davidson oma hobujõude Willise omadega võrreldes.

Viimane tähelepanek (tähelepanematus)

Ehkki Willit kõik Williks kutsuvad, ei ole Willi tegelik nimi Willi. Ka läti keeles mitte.

VASTUKAJA

Garbovski tuli teatrist koju ülimalt erutatud olekus. Kõri kuivas, pea tuikas. Või veel! Täna oli ta esimest korda mänginud Rigolettot. Ega see ole mõni «Traviata» vana Ger-mont.

Garbovski oli proovide aja viimased kaks kuud halvasti maganud, etenduse päeval kehvasti söönud, aga etendusel ta ennast praktiliselt ei kuulnudki. Partnereid ega etteüt-lejat samuti mitte. Ent Garbovskile jäi selgesti meelde, et sõnadega oli ta ainult ühes kohas segi läinud. Oieti mitte sõnadega, vaid üheainsa sõna-ga, kusjuures juhtunud oli see kõige kõlbmatumas kohas, Hertsoji juures.

Kui häbistatud Gilda tema juurde jooksis ja oma lange-mise kurba lugu jutustas, oli Garbovski ähmi täis läinud, ning laulnud repliigis «Kuis ainus päev võib muuta terve elu» kõrgel noodil mitte «päev», vaid «pääv». ... Publik poleks nagu märganudki. Igal juhul ei olnud keegi naerma ega läkastama hakanud. Peale koorilauljate ja kulisside taga seisnud näitlejate.

Kõik see lõi Garbovski röö-past välja. Ta püüdis edaspidi dirigenti mitte vaadata, sest midagi head ta sealt enam ei oodanud. Kvartetist jäi Garbovskile mingi hägune kõrval-maik. Kord tundus talle, et tema venitab, siis jälle vastu-pidi, et mitte tema ei venita. Nii või teisiti oli neil lõpuks Gildaga kaks neljandikku vahet.

Sellepärast siis oligi Garbovski kohe, kui eesriie vii-mast korda sulgus, takso võt-nud ja viieteistkümne minuti pärast kodus olnud.

«Kas tõesti kukkusin läbi?» mõtles Garbovski pead kraani alla pistes.

Veel viieteistkümne minuti möödudes hakkas teadmatus lausa piinama ja ta otsustas uurida välja kogu töö muljest, mis ta oli jätnud. Olgu see siis missugune tahes! Järele mõelnud, otsustas ta Samobra-gini kasuks, kes oli aastates lüüriline tenor ega olnud tä-nases etenduses tegev. Garbovski helistas.

«Olin kohal, kuulsin, soovin õnne!» ei lasknud Samobragin Garbovskil alustadagi.

«Ei, räägi tõsiselt!»

«Ma räägingi. Täitsa tõsi-selt, suurepärase!»

«Ega ma lõppe alla ei nee-lanud?»

«Mitte üks raas.»

«Hääl ikka saali jõudis?»

«Mitte ainult et jõudis, vaid lausa kandus!»

«Aga kuidas kujuga oli?»

«Kuju ma ikka löin?»

«Muidugi löid! Küüru ja kõnnaku, mõlemad.»

«Aaria jõudis kohale?»

«Ära mitte kahtlegi! Ise-äraniis «kurtisaanid»...»

«Ülemise registris üle ei pingutanud?»

«Vastupidi!»

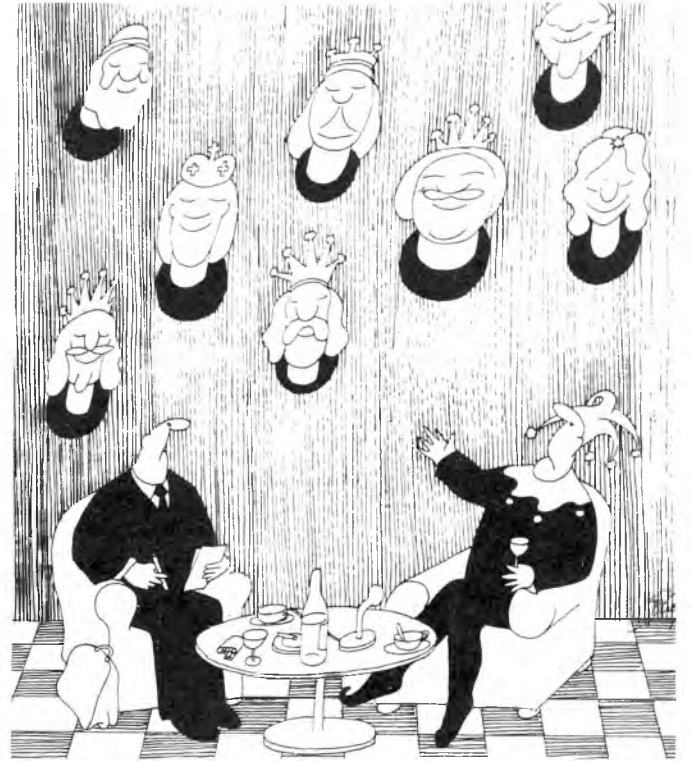
«Mis, määrasin?»

«Mitte kopika eestki! Ülemi-ne register on sul raudne!»

«Ole tänatud, anna an-deks, et nii hilja tüli tegin. Mul langes lausa kivi südame-lt...»

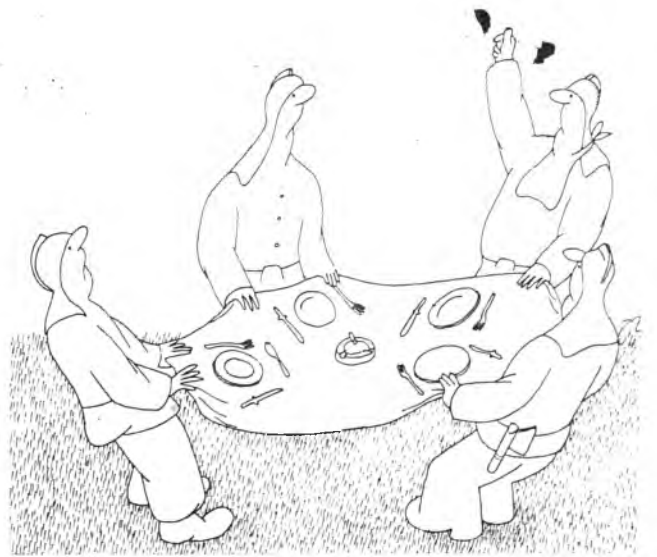
«Ole terve, soovin veel kord õnne...»

Garbovski pani toru ära ja samas meenus talle, et tolle õnnetu «pääva» kohta oli ta unustanud küsidagi. Hulk aega kõhelnud, valis ta uuesti Samobragini numbri. See oli kinni.

«Te küsite, mida ma arvan praegusaja noortest satiirikutes? Mina ei oska midagi arvata, ainult mulle tuleb meelde, et kui mina noor olin, siis need seal naersid ennast surnuks.»

TOOMAS KALL

TOOMAS KALL

Kolmandal katsel kuulis Garbovski lühikeste signaali-de vahel selgesti hääli. Ta tahtis toru ära panna, kuid mingi jõud pidas teda tagasi. Samobragini hääl: «...otse niiviisi ma talle ütlesingi.»

Ružitski (Hertsog): «Ta löi meil ju kõik an-samblid segamini!»

Samobragin: «Ära parem räägi! Tüüpi-line andetus! Räägitakse, et tal on kaasasündinud arütmia. Hingamine läks ehmatusest sassi, kuju loomine läks hoopis meelest ära. Ühesõnaga, täiesti

perspektiivitu tüüp! Tuleta meelde, mismoodi ta aariat pudistas! Vaene Verdi! Nii ma talle ütlesingi! Otse näkku!»

Ružitski:

«Mis sa ta ülemistest nooti-dest arvad?»

Samobragin:

«Puised. Ma ütlesin talle kõik otse välja. Kõik näkku...»

Garbovski vajutas hargile ja ohkas kergendatult:

«Jumal tänatud, paistab, et ei rääkinud minust. Mulle ei õelnud Samobragin mitte mi-dagi niisugust. Ei näkku, ei torusse...»